

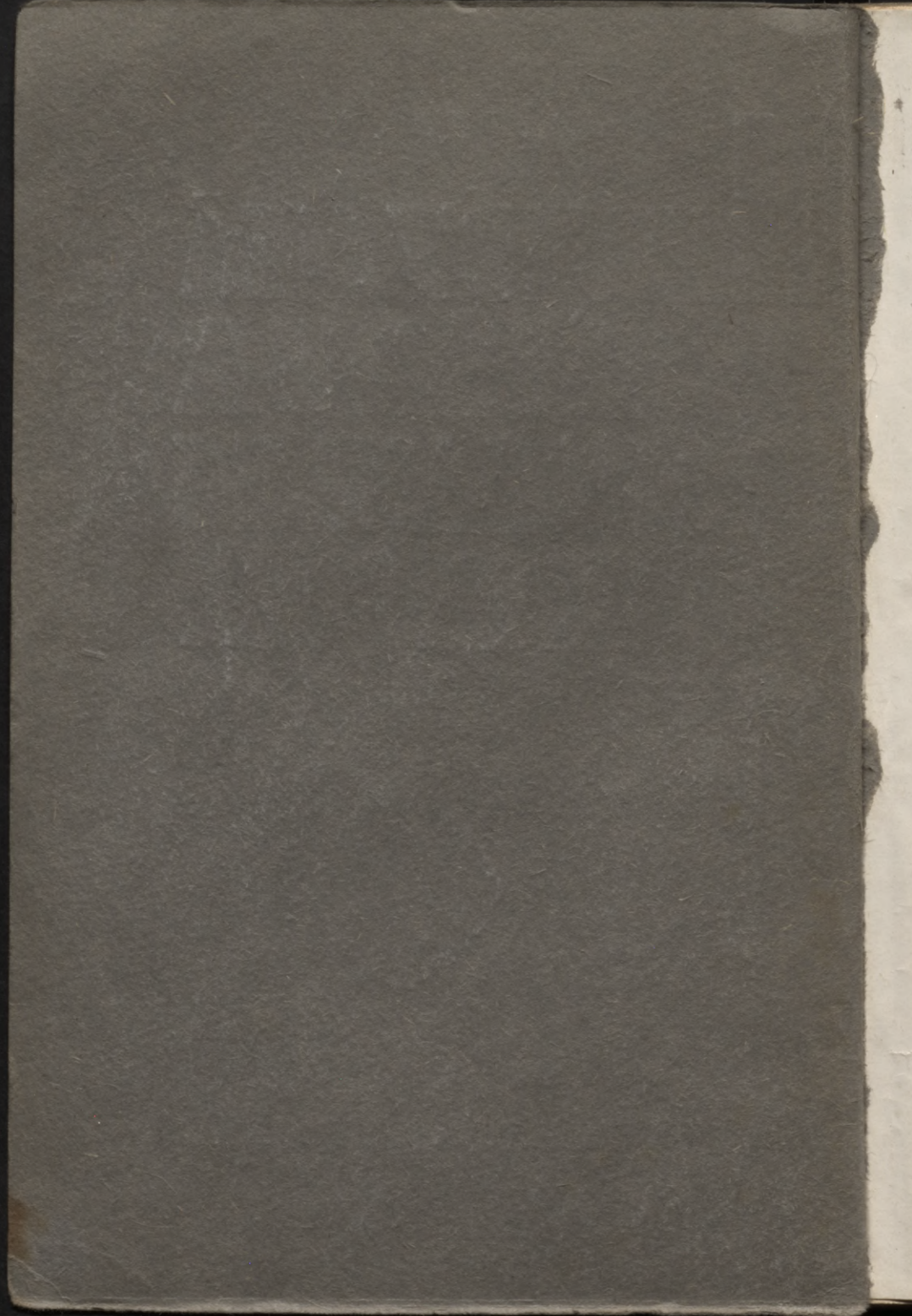
90-3
L 1403

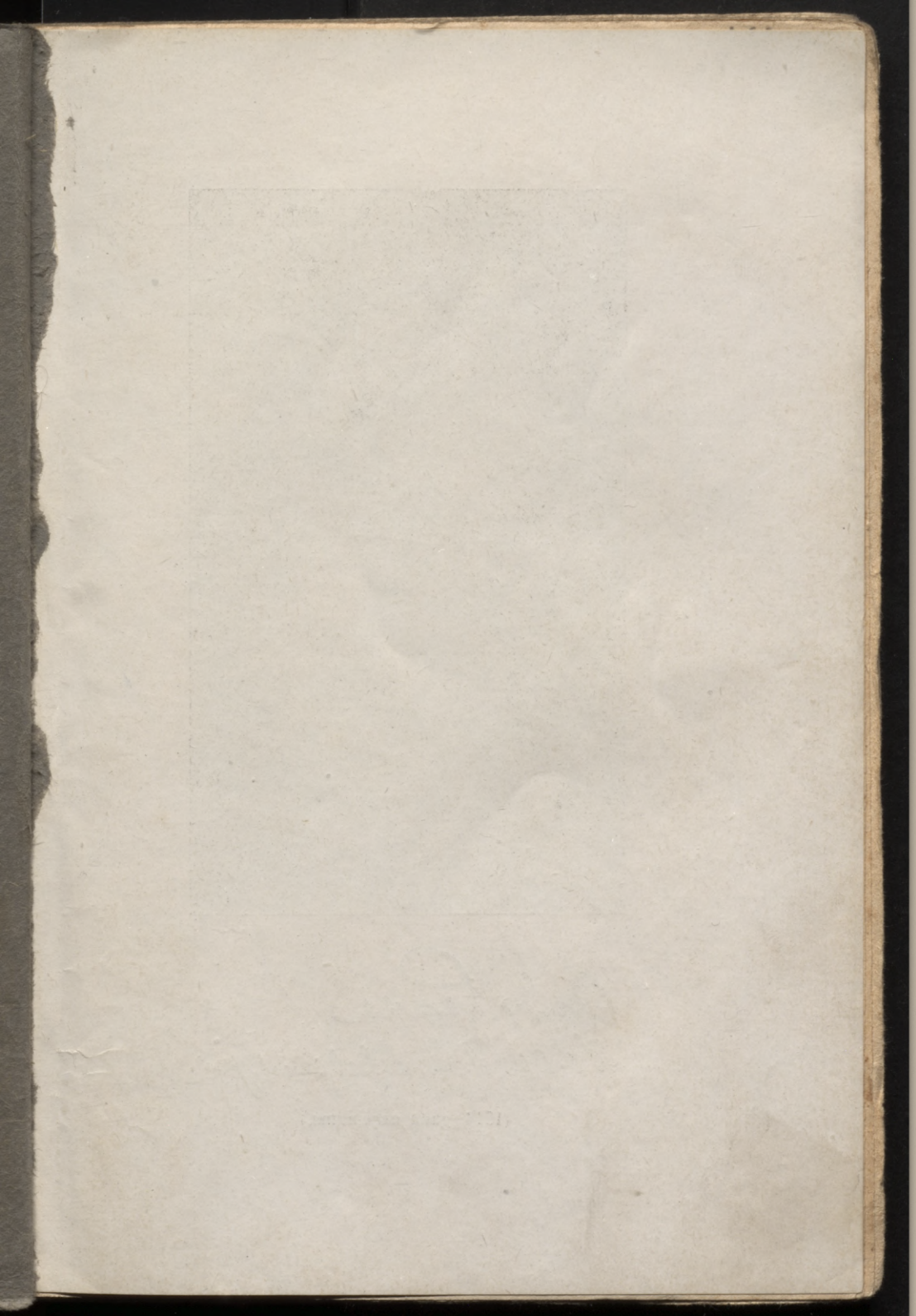
Dr. A. PEKKA

NEREDZANA ARMIJA PASAULES KARĀ

D. ZELTIŅA IZDEVNIECĪBA

Andr. Pērce
St. Cand. res. uol. et cand. jur.

(1914. gada uzņēmums.)

L 90-3

1403

Julius L.
E. R. Purvītis
19 $\frac{25}{x}$ 38 9

Dr. A. PEKKA

Bij. sevišķu uzdevumu virsnieks
pie krievu virspavēlnieka štāba

Neredzamā armija pasaules karā

(Slepenā kara aģentūra)

Rīgā, 1938.

D. Zeltiņa, īp. D. Golts, izdevums

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~95-9.179~~
0206124622

Grāmatu spiestuve
„IZDEVĒJS“
Rīgā, Elizabetes ielā 83-85

1. Slepenā kara aģentūra pasaules karā.

Pasaules kara sākumā ģenerāļu Samsonova un Rennenkampa armijas Austrumprūsijā tika galīgi satriektas. Tas bija Krievijas armijai tik smags sitiens, no kuŗa viņa pasaules kara laikā vairs nevarēja atzīrt, kas noveda lielo valsti pie kara zaudēšanas. Tie simti tūkstoši kareivju, kuŗi nolika savas galvas, vai krita gūstā Austrumprūsijā un gūstā kritušās lielgabalu batarejas tādā kārtā jau pašā kara sākumā, 1914. gada rudenī, iespaidoja tik lielai, un liekās, spēcīgai valstij pašu kara gala rezultātu un padarīja uzvaru par neiespjamu. Šādu iznākumu nevarēja vairs labot arī vēlākās veiksmīgās kaujas Polijā uz Bzuras un Rāvas krastiem. Tagad, pēckara literātūrā, kur parādījušies šo neveiksmīgo operāciju apraksti, operācijas vadošie ģenerāļi (piem. virspavēlnieka štāba ģenerālkortelmeistars ģenerālis Daņilovs savā grāmatā «Россия в мировой войне»), paši atzīst, ka galvenais katastrofas iemesls bijis tas, ka operāciju vadošie korpusu un armiju ģenerāļi bija nespējīgi vadīt kaujas un štābi atradušies pilnīgā nezināšanā par to, kur īsti atrodas pretinieks, kādi ir viņa spēki un to nogrupējums kaujas laukā. Pateicoties tam, ka štābi nezināja neko par ienaidnieka atrašanās vietu un viņa kustībām, tie rikojās pilnīgi kā aklības sisti: atrāva no armijas veselus korpusus un tos sūtīja tādās vietās, kur ienaidnieka spēku nemaz nebija. Pretinieks bija, turpretī, ļoti labi informēts par krievu korpusu kustībām un, būdams lielā pārspēkā, deva triecienu tām daļām, ku-

ras bija novājinātas ar kaŗaspēka atraušanu un pārsviešanu uz citām vietām, kur pretinieka nebija. Sagrāvuši novājinātās daļas, vāci veikli pārsveda savu uzvarošo kaŗaspēku uz turieni, kur atradās krievu pārvietotie korpusi un deva tiem iznīcinošu triecienu, lai gan skaitliski viņi bija daudz vājāki par krieviem. Tā krievi tika sakauti pa atsevišķām daļām. Tas nebūtu nekad bijis iespējams, ja krievi nebūtu skaldījuši savas armijas daļas un, galvenais, ja būtu zinājuši, kur īsti atrodas pretinieks un kādi ir viņa spēki. Bet krievi, kā teikts, rīkojās pilnīgi tumsā.

Paskaidrosim sacīto ar vienkāršu skaitlisku piemēru:

A. armija sastāv no 10.000 bruņotiem kaujas spējīgiem kareivjiem, pretinieka B. armija sastāv no 5000 tādiem pat kareivjiem. Liekās, ka A. armijai, kā skaitliski divas reizes stiprākai, būtu nodrošināta uzvara par pretinieka B. armiju. Bet, ja A. armija 6000 kareivjus nosūtīs sist pretinieku tukšā gaisā, t. i. tādā vietā, kur pretinieka nav, tad pret viņu tai momentā var nostāties B. armija, un A. vairs nevarēs izmantot savu divkāŗšo pārspēku. Tagad būs 5000 kareivju pret 4000 un B. rodas iespēja sakaut A. novājināto daļu atsevišķi, kur A. un B. spēku samērs būs kā 4 pret 5.

Tā tas notika arī ar Samsonova un Rennenkampfa armijām.

Krievu armiju virspavēlniecība jau pirmajos kaŗa mēnešos dabūja piedzīvot, ka kaujas laukā armijas skaitliskam pārspēkam pār ienaidnieka armiju ir samērā ļoti maza nozīme, ja nevar šo pārspēku laikā un vietā izmantot, ja nav ziņu par pretinieka spēka nogrupējumu un kustībām.

Katrai armijai tādēļ vēl pirms kaŗa sākšanas jā rūpējas savākt ziņas par varbūtēja pretinieka spēkiem un par šo spēku virzieniem kaŗa pirmajā laikā, ar citiem vārdiem, savākt ziņas par ienaidnieku. Šīs ziņas, atrisinoties kaujas operāci-

jām, nemitīgi tiek papildinātas, jo apstākļi kaujas
laukā nemitīgi mainās, nekas nestāv uz vietas.

Krievu armijām kaŗa sākumā bija izcilus
priekšrocība pār pretinieku, jo krievu ģenerālštā-
bam bija laimējies, kā tagad zināms, dabūt savās
rokās Austrijas slepenos mobilizācijas un kaŗa plā-
nus kaŗa gadījumam pret Krieviju. Tā krieviem
bija iespējams jau iepriekš zināt, kur un kādi spēki
tiks virzīti pret krievu armijām kaŗa sākumā (to zi-
nāja, protams, arī franči u. c. «sabiedrotie»). Atlika
vairs tikai s e k o t un i z z i n ā t tās pārmaiņas, kā-
das pretinieks būs spiests pielietot zem mainošos
apstākļu spiediena. Ar citiem vārdiem, bija jāno-
organizē pretinieka izlūkošana kaŗa laikā.

Pretinieka izlūkošana kaŗa laikā tiek veikta ar
daudziem un dažādiem paņēmieniem. Lielu lomu
še spēlē atsevišķas kaujas un sadursmes, kuŗās no
saņemtiem gūstekņiem iespējams dabūt ziņas par
tiem spēkiem, kuŗi darbojas tieši kaujas līnijā. Ļoti
svarīgs ierocis pretinieka aizmugures izlūkošanai ir
gaiss resp. aeroplānu-izlūku dienests. Armiju un
arī korpusu štābiem jābūt pietiekoši apgādātiem ar
izlūkošanas dienestam piemērotiem aparātiem un ar
tiem piemērotu apkalpi. Bet visas vajadzīgās ziņas
par pretinieku tomēr nekad nav iespējams iegūt pre-
tinieka aizmugurē vien, jo ar aci no augšas visu vāja-
dzīgo nav iespējams saskatīt. Te neatvietojamus pakal-
pojumus ziņu vākšanā var sniegt vienīgi slepenā
kaŗa aģentūra (ko pie mums sauc parasti par «spie-
gošanu»), kuŗas rīcībā atrodas parasti tehniski ier-
oči, kā šifri, korespondence, bezdrāts telegrafs, ra-
dio ierīces u. c. palīglīdzekļi. Tādēļ nav tādas valsts
un tādas armijas, kuŗas necenstos izmantot slepenās
kaŗa aģentūras aparātu un tādu nesagatavotu jau
miera laikā. Šis aparāts un viņa pareizā darbība ir
ļoti komplicētas dabas, prasa gandrīz neiedomājami
komplicētu organizāciju un, pats galvenais, attiecīgi
sagatavotus darbiniekus un vadītājus. Kā katrs
smalks aparāts, tā arī šis, izrāda maksimālo lietderī-
bas efektu vienīgi tad, ja viņš norēgulēts un nodarbi-

nāts pareizi, bet nepareizi novirzīts spēj nest vislielāko ļaunumu. Katra valsts jau aiz tehniskiem iemesliem vien šo aparātu noorganizē jau pirms kara, lai kara laikā varētu to laist nekavējoši darbā, lai tas darbotos precīzi jau ar pirmajiem lielgabalu šāvieniem. Valstīs, kuŗas gatavojās kara varbūtībām, pasaules kara sākoties, slepenās aģentūras aparāts bija labi nostādīts. Vislabāk tas darbojās Austrijā, tad Anglijā un Vācijā, izdarot šīm valstīm neatsveramus pakalpojumus, dodot iespēju ietaupīt miljonus cilvēku dzīvības un miljonus materiālo līdzekļu.

Tikai Krievija, gandrīz vienīgā no karojošām valstīm, maz bija gatavojusies kara. Viņai nebija pirmajā kara gadā slepenās aģentūras aparāta, ko laist darbā. Šāds aparāts nebija viņai arī paredzēts ne mobilizācijas plānā, ne štābu štātos, ne budžetos. Nebija paredzēti šādām vajadzībām nekādi līdzekļi. Tādēļ krievu armijā slepenās aģentūras vadītāji ieņēma pa laikam «sevišķu uzdevumu virsnieku» oficiālu posteni, jo augstākos štābos tādi posteņi bija paredzēti vairākiem virsniekiem.

Lai skaidrāki saprastu, cik lielu vērību piegriezta slepenajai kara aģentūras jeb «neredzamās armijas» noorganizēšanai, ņemsim piemēram Vāciju. Vācu virsniekam, kuŗam kara laikā būtu jāvada aģentūras grupa (Nachrichtendienst), bija miera laikā jābeidz ģenerālštāba akadēmija. Labākos, kas to bija beiguši, ķeizars Vilhelms II. personīgi izmeklējās un izmeklētos sūtīja uz Austrijas kara akadēmiju papildināties. Austrijā atradās vienīgā kara akadēmija visā Eiropā, kuŗā sagatavoja ģenerālštāba virsniekus slepenajam kara aģentūras dienestam. Tur kursu beigušos ķeizars iecēla slepenā dienestā. Tas bija speciāls ģenerālštāba virsnieku dienests, kuŗā, kā redzējam, varēja iestāties nekatris ģenerālštāba kara akadēmiju beigušais, bet tikai ar ķeizara personīgo izlasi. Jaunieceltiem virsniekiem vācu ģenerālštāba priekšnieks sadalīja un uzdeva speciālus slepenus kara aģentūras uzdevumus ar

komandējumu «kaimiņu valstīs», kur viņi savu uzdevumu veikšanai centās iestāties kādā attiecīgā dienestā vai darbā, piem. kā kara ostās strādājošo kuģu, velkoņu matroži, kurinātāji, u. tml. Pēc labām un izcilus vietām komandējuma vietā viņi necentās, strādāja pat cietokšņu pirtīs kā zaldātu veļas mazgātāji, kā muižu pārvaldnieki un mežkungi, vai mežsargi Polijā, Lietuvā, arī Kurzemē. Slepēnā vācu dienesta virsnieks, kas vadīja slepeno kara aģentūru pret Krievijas ziemeļu fronti un kuŗa «štābs» atradās Šauļos, miera laikā bija kalpojis kā kučieris pie kāda Kurzemes muižas īpašnieka. Vai jāsaka, ka viņi ļoti labi pazina savā nākošā dienestā kara laika rajonu, apstākļus un pat atsevišķās vajadzīgās personas un ļaudis, zināja, pie kā un ko var meklēt un, kur atrast palīdzību, lai attaisnotu savu dienestu un nodrošinātu nākotnes varbūtējam darbam sekmes. Tiem bija piešķirta izcilus tiesība, jebkurā laikā un vietā prasīt personīgu audienci pie ķeizara. Jāatzīst arī, ka krievu ģenerālštābs miera laikā dažreiz dažiem ģenerālštāba virsniekiem deva speciālus slepenus uzdevumus kaimiņvalstīs, bet tā bija tikai, var teikt, bērnu spēle, un atgriezušies no slepenā komandējuma, virsnieki noslika pārējā kopīgā ģenerālštāba virsnieku masā. Nevienam neienāca prātā viņus saorganizēt un gatavot speciālam dienestam kara laikā. Viņi strādāja gan kā divīziju un citu štābu adjutanti un viņu «praksē» iegūtās zināšanas kara laikā nevarēja tikt izmantotas. Arī kara apgabalū (pie Ķījevas un Varšavas) štābi piekopa šādus slepenus komandējumus miera laikā. Ļoti reti tādi virsnieki ieņēma kara laikā izlūkošanas nodaļu vadītāju posteņus armijas, frontes un augstākos štābos. Šā raksta autoram nācās kara laikā ar viņiem kopā strādāt, zem viņu «vadības» un «norādījumiem», un pārliecināties, cik viņi bija nesagatavoti un «palikuši iepakaļ laikam un apstākļiem», ko viņi paši arī labprāt atzina.

Kādēļ neviens no viņiem negribēja ķerties pie slepenās kara aģentūras vadības kara laikā, un tādā

kārtā šis uzdevums izkrita vienkāršam ierindas virsniekam, kā piem. šā raksta autoram? Viņi varēja savā karjērā daudz ko zaudēt, jo pie vispārējas negatīvības ļoti viegli darbs draudēja palikt bez sekmes, kurpretī sēžot štāba kancelejā pie papīriem, nekāda neveiksme nevarēja draudēt. Parastā avansēšana čīnās bija nodrošināta arī tiem virsniekiem, kuŗi sēdēja štābos. Kādēļ ķerties pie darba, kuŗu droši nepārvalda? Un ko lai saka priekšniekam gadījumā, ja nevarēs tam noteiktā laikā sniegt prasītās ziņas? Kā labākos slepenās kara aģentūras tehniskos pārzinātājus krievu armijā, man jāatzīst ģenerālštāba ģenerālmajors Bazārovs un ģenerālštāba palkavnieks Rjabikovs. Pirmais bija izlūkošanas nodaļas priekšnieks Virspavēlnieka štābā (Stavkā), otrs tādas pašas nodaļas priekšnieks Ziemeļfrontes štābā, no kuŗienes drīz tika pārcelts par pulka komandieri, lai izdienētu savu cenzu augstākam postenim. Galvenā labā viņu īpašība tomēr bija tā, kā viņi labi zināja, kādus uzdevumus var un kādus nevar uzdot slepenai kara aģentūrai. Zināt, ko var un ko nevar prasīt no attiecīga instrumenta, — tas jau ir daudz. Dievi un gaišreģi jau nevada slepeno kara aģentūru, tādēļ visu zināšanu no viņiem arī nevar prasīt. Gadās bieži arī neiespējamas lietas, kuŗas no slepenās kara aģentūras nevar prasīt: jāpamēģina vajadzīgās ziņas tad iegūt citādā ceļā ar citu instrumentu palīdzību.

2. Slepenās kara aģentūras organizācija Krievijā.

Ja kādas valsts armijai labi noorganizēta slepenā kara aģentūra kara laikam, tad ar to tikai vēl pusdarbs izdarīts priekš armiju sekmīgas darbības. Ne mazāk svarīgi ir pie laika parūpēties par organizāciju, kas lai traucētu pretinieka slepeno kara aģentūras darbību «pašu mājās» kara laikā. Šo organizāciju krievi sauca par kontrrazvedku, jeb pretizlūkošanu, bet pirmo par slepeno kara aģentūras izlūkošanu. Katrai ir savādāki specifiskie darba paņēmieni, jeb tehnika, savādāki līdzekļi un citāda organizācija, jo uzdevumi arī viņām ir dažādi. Pretizlūkošanas darba lauks ir vienīgi savējo aizmugurē. Nekad un nekādā ziņā tā nedrīkst rīkoties arī pretinieka aizmugurē. Ar lielām cīņām, beidzot, kara otrā pusē man izdevās panākt abēju aģentūru darba laukā stingru norobežošanu, kad jau pārāk kļiedzošas sāka palikt tās nebūšanas, kādas atklājās no tam, ka ienaidnieka aizmugurē strādāja abas aģentūras, kā tas bija kara sākumā un tās viena otrai jauca darbu.

Ļoti jāsargās valstij izmantot pretizlūkošanas aģentūru politiskos nolūkos, kā politisko žandarmēriju. Krievijas prakse kara laikā pierādīja, ka tāda darba funkciju sajaukšana noved galu galā pie kontrrazvedkas sabrukuma, un arī politiskā darbā dod vienīgi negatīvus rezultātus.

Kad Krievija redzēja, ka bez slepenās kara aģentūras nav iespējams karu vest, tad 1915. gadā karu vadošās aprindas nāca pie pārliecības, ka

šis instruments jāorganizē. Tad sāka organizēt arī kontrrazvedku, bet tālīn tai piešķīra arī politiskas darbības funkcijas un tiesības; arī sūtīt savus aģentus «otrā pusē».

Kontrrazvedkas nodaļas pastāvēja pie armiju štābiem un, protams, arī frontes štābos un Stavkā. Par priekšniekiem viņām pa laikam tika iecelti evakuēto guberņu žandarmu palkavnieki. Kā tuvākie palīgi pie viņiem strādāja vai nu kara laika ierēdņi vai praporščiki ar juridisku izglītību. Pārējo kalpotāju, ierēdņu un aģentūras štāti pa laikam komplektējās no vietējiem iedzīvotājiem, kuri saņēma algas no slepenajām summām un tika atbrīvoti no aktīvas karaklausības. Pēdējais apstāklis pievilka kontrrazvedkas dienestā sevišķi daudz kandidātu, pat no intelligentām un turīgām aprindām ar augstskolas izglītību. Katras kontrrazvedkas nodaļai savā darbības rajonā strādāja daudz vietējo iedzīvotāju, kā informatori un novērotāji. Bet, tā kā priekšnieki bija žandarmi, kuri miera laikā nodarbojās ar politikām lietām, tad gluži dabīgi, maz pamazām viņu darbība novirzījās viņiem pierastās sliedēs un virzienā, pie savējo pavalstnieku, vietējo iedzīvotāju politiskās domāšanas un ieskatu izsekošanas. Galvenais darbs — pretinieka slepeno kara aģentu atklāšana un viņu darbības paralizēšana palika nedarīts. Ar to arī izskaidrojama Krievijas kontrrazvedkas organu parāk nesekmīgā darbība piefrontes rajonos. Vācu aģenti uzspridzināja gaisā Nikolajevas ostā (pie Melnās jūras) jaunbūvēto bruņu kuģi «Keizariene Marija», kuŗš bija vienīgais modernākais kaujas kuģis krievu kara flotē, Tas varēja pilnīgi paralizēt Melnā jūrā iebraukušo (angļu flotes palaisto) vācu kreiseru «Goeben'a» un «Breslav'a» darbību, kuŗu ātruma dēļ Melnās jūras pārējā kara flote nebija spējīga ar tiem cīnīties. Pēc «Keizarienes Marijas» nogremdēšanas, abi vācu bruņu kreiseri varēja Melnā jūrā rīkoties netraucēti un pilnīgi paralizēt visas krievu transporta operācijas uz Kaukaza fronti. «Marijas» nogremdēšana

ievērojami pastiprināja vācu stāvokli Turcijā un Balkānos, kas atsaucās uz krievu stāvokli Kaukaza frontē un Melnā jūrā. Tādēļ vāciem «Marijas» nogremdēšana bija ārkārtīgi izdevīga. Flotes kontrrazvedkai vainīgos neizdevās atrast. Vācu slepenie kara aģenti izsauca drīz vēl lielākas katastrofas krievu dziļā aizmugurē, Pēterburgā. Baltijas kuģu būvētavā tikko bija pienākuši ar lielām mokām Anglijā pasūtītie akumulātori priekš krievu jaunbūvējamās zemūdeņu flotes. Kad otrā dienā fabrika tika uzspridzināta un nodega ar visiem akumulātoriem, tad krievi zemūdeņu būve bija kara laikā pilnīgi jāapstādina. Pateicoties tam, vācu flote gandrīz netraucēti kuģoja Baltijas jūrā līdz kara beigām.

Drīz pēc šī sprādziena Archangēlskas ostā tika uzspridzināts kāds angļu transporta kuģis. Tas bija atvedis Krievijai tik ārkārtīgi nepieciešamos kara materiālus, liелgabalus un municiju, ar ko krievu armijas bija tik trūcīgi apgādātas. Arī šie vainīgie netika atrasti. 1915. g. vasarā, Kazanā, municijas fabrikas bija sagatavojušas daudzus simtus tūkstošus liелgabalu lādiņu, kuņus tikko sāka iekraut vilcienos, nosūtīšanai uz Baltijas fronti, kur mācās virsū ienaidnieks un krievu artilerija klusēja. Bet atkal kādā naktī noliktavas eksplodēja un piekrautie vilcieni aizdegās. Visa municija, protams, uzsprāga gaisā, visa fabrika nodega un pārtrauca darbus uz ilgiem laikiem. Uzsprāga gaisā un nodega arī municijas fabrikas pašā Pēterburgā (Ochtā). Šie sprādzieni ietekmēja stiprā mērā Baltijas ieņemšanu gandrīz bez pretošanās.

Beidzot atmodās arī krievu ģenerālštābs un zem sabiedroto spiediena nāca pie pārliecības, ka ja karu grib turpināt, tad jāorganizē kontrrazvedkas nodaļas netikai frontē, bet arī svarīgākajos aizmugures centros. Tās tika arī organizētas 1915. g. otrā pusē. Par nožēlošanu darba steigā organizācijās iespiedās daudzi nevēlami ļaudis, kuņi ne prata, ne gribēja nopietni strādāt, un drīz viņu darbība

novirzījās visvieglākajā virzienā — nacionāli-politiskā. Sākās plašos apmēros vācu tautības Krievijas pilsoņu visniknākās vajāšanas, bez jebkāda dibināta pamata. Bieži vien viņi tika izsūtīti uz Sibīriju tikai tādēļ vien, ka viņi nesa vācu uzvārdu.

Jo sevišķi nikni šī kaitīgā parādība plosījās Baltijas guberņās. Vajātājiem piemirsās, ka cittautieši ir tādi paši valsts pilsoņi, kā pārējie, kuŗu dēli stāvēja priekšējās kauju līnijās kopā ar citiem, un bija apbalvoti ar kaujas ordeņiem. Krievi, it kā ar akliību sisti, sāka tādā kārtā armijas vistuvākā aizmugurē sev sagatavot neapmierinātas ļaužu masas. Man personīgi pazīstami daudzi lojāli vācu tautības pilsoņi, kuŗu dēli cīnījās armijas frontē, bet vecāki smaka cietumos. Nogāja pat tik tālu, ka šo kuŗavīru ģimenēm krievi aizliedza sarunāties savā valodā savās ģimenēs. Tā tas notika Rīgā un arī citās vietās. Krievi neapdomāja vai no tā vajātās nācijas var prasīt kādu mīlestību, vai izpalīdzību pret vajātāju valsti. Tomēr godīgi jāsaka, ka, neskatoties uz visām pārestībām, vietējā vācu tautība prata saglabāt un uzturēt lojālitāti pret krievu valsti. Man ir zināms, ka visā kuŗa laikā nav nācis kaut viens gadījums, kur būtu izdevies pierādīt kādam vācu tautības pilsonim nodevību jeb neloyalitāti. Par krieviem pašiem Krievijā to gan ikreizes nevarēja teikt.

3. Kas notika Rīgā un apkārtnē.

Rīgā jo sevišķi trakoja Rīgās policejmeistars palkavnieks Feļičkins, ļoti ļauni noskaņots pret «minoritātēm» vispāri. Veseliem vilcieniem no Rīgas uz Sibīriju sūtīja vietējos iedzīvotājus vienīgi uz Feļičkina ziņojumu pamata. XII. armijas štāba priekšniekam ģenerālim Beļajevam XII. armijā kontrrazvedkas priekšnieks bija palkavnieks Foks, kas mierīgi uz visu to noskatījās. Bet augstākie štābi prasīja no viņa pierādīt savu darbu ar noķertiem «špijoniem». Palkavnieks bija tīri nelaimīgs, viņam sāka nopietni apdraudēt karjēru... Cik reizes netika pie manis griezies ar lūgumu nelaimīgais Foks: kaut kā viņam izpalīdzēt, t. i. paziņot, kad un kur kādi aģenti nāks no vācu aizmugures, lai tos tad varētu saķert. Norunājām zināmā mērā sadarbību. Izpalīdzēšanās pamatos likām norunu, ka viņš pāries uz citām pareizākām metodēm, atmetot nacionālas vajāšanas un naida principu. Tas bija ļoti svarīgi, jo Feļičkins un daudz citi, arī latviešu tautības, viņa aģenti un «informātori» sāka vajāt klušībā latviešu strēlnieku pulkus, iztēlojot tos par zeparāristiem un revolūcionāriem. Kā krusa bira slepeni, nepatiesi un sameloti ziņojumi frontes štābā un arī Stavkā. Lai paralizētu šādu ziņojumu kaitīgās sekas bija no svara nodrošināt arī sev atbalstu Foka nodaļā.

Fokam viens no tuvākiem palīgiem kā «vietējās dzīves un iedzīvotāju pazinējs» bija kāds F. ar juridisku izglītību, kuŗu Maskavas latviešu studenti bija iesaukuši par «Jātnieku bez galvas», bet par vietējo vācu sabiedrību viņu (Foku) informēja

arī kāds jurists X., kuŗu tie paŗi studenti nokrustījuŗi par «Kainu». «Kains» ar «Jātnieku bez galvas» sastrādāja kopā arī vēlāk, miera laikā. Šādu «vietējo cilvēku» uzņemšana kontrrazvedkā noveda galu galā, pie tā, ka slepenie informātori, izmantojot savas priekšniecības nezināšanu, sāka izmantot savu stāvokli, lai savestu savus personīgos nacionālos rēķinus ar iedomātiem saviem pretiniekiem vai konkurentiem, kas varētu stāties ceļā viņu «karjērai» miera laikā, pēc kara. Tā vienīgi varu izskaidrot Rīgas pilsētas galvas v. Bulmering'a un Rīgas luterāņu konsistorijas ģenerālsuperintendenta mācītāja Gaetgens'a izsūtīšanu uz Sibīriju, kur tas arī nomira. Jau minētais X. sastāvēja ļoti draudzīgās attiecībās ar Rīgas vācu sabiedrības vadošām personām un baudīja viņu plaŗu uzticību. Nevienam nevarēja ienākt prātā, ka viņš ir krievu kontrrazvedkas slepenais informātors. Kad vēlāk man nācās frontes štābā iepazīties ar materiāliem, uz kuŗu pamata XII. armijas kontrrazvedkas nodaļa ierosināja priekšlikumus par augšminēto personu izsūtīšanu, tad bija jāiepleŗ acis, kad redzēju, kādas zināmā mērā it kā cienījamas un it kā sabiedrībā uzticību baudošas personas nodarbojas ar savu līdzpilsoņu viszemāko denunciāciju. Bet izsūtītos atgriezt atpakaļ jau vairs nebija iespējams, jo tad bija jauzduŗas, kā uz nepārvaramu mūri, uz štābu prestiŗa jautājumu un krievu izteicienu: «kur malķu cērt, tur skaidas lec». Bet bēdīgākais arī bija tas, ka ņe malka nemaz netika cirsta, bet tikai taisīta skaidiena.

Viss nacionālais rūgtums, kas bija gadu gados sakrājies un tika arī mākslīgi kultīvēts latvieŗos pret vietējiem vācu tautības pilsoņiem, te līda laukā ar nepatiesiem apmelojumiem. Riebīgi bija redzēt šādu kontrrazvedkas darbību, kuŗa kultīvēja un izmantoja nacionālos antagōnismus, bet nenoŗoŗināja fronti pret ienaidnieka slepenajiem kara aģentiem. Jāsaka, ka latvieŗu frontē un Rīgā vācu slepenie kara aģenti rīkojās enerģiski un diezgan

plaši, jo viņus šē neviens netraucēja. Attiecīgie organi nogrima pavisam citā, pie tam armijas aizmugurē kaitīgā darbā, sējot naidu un neuzticību iedzīvotāju starpā. Bet pretinieku aģentūras apkaņošanas darbs stāvēja uz vietas. Bēdīgi arī bija tas, ka izsūtāmiem netika teikti represiju iemesli, atrunājoties ar «kaņa noslēpumu». Tie bija pilnīgi bezspēcīgi sevi aizstāvēties, jo nezināja, par ko īsti viņus vaino, nezināja arī kam sūdzēties.

Pievedišu vienu piemēru, lai redzētu kā strādāja XII. armijas kontrrazvedka Rīgā ar saviem «vietējiem cilvēkiem» aģentu lomās un lai redzētu, kā ne v a j a g a s t r ā d ā t.

Reiz štābā man uzdeva noskaidrot kāda Rīgas iedzīvotāja Levisa of Menāra lietu, kuŗš sēžot Rīgas cietumos, kā pieķerts spionāžā pretinieka labā. Rīgā apmeklēju pašu apcietināto un pēc tam palkavnieku Foku. Tas arī ierunājās nedroši par «kaņa noslēpumu», bet kad redzēja, ka šoreiz tāda atrunāšanās nederēs, tad iepazīstināja arī ar «lietu». Izrādījās, ka kāds vietējais iedzīvotājs — aģents «Kains» ziņoja, ka Levis of Menār'am Andreja ostā ir motorjachta, ka viņš šad un tad pa naktīm izbraucot ar šo jachtu uz Kurzemes piekrasti, kuŗu toreiz ieņēma vācu kaņaspēks, un tādā kārtā novedot tiem ziņas par krieviem. Tikusi izdarīta viņa dzīvokli kratīšana, esot atrastas skapī «noslēptas» «slepenas jūras kartes», un daži jachtas piederumi, piem. kompass, benzīna tvertnes u. tml., «slepenas kartes» no Rīgas jūras līča un Pērnavas līča, arī no Rēveles ostas, Liepājas ostas un Ventspils ostas. Es apskatīju arī atrastās lietas. No pirmā acu uzmetiena uzkrita, ka kartes drukājusi kāda vācu firma Vācijā, dažus gadus pirms kaņa, pie tam uz Krievijas valdības pasūtījumu. Liekās, pie tādiem apstākļiem, par «slepenām» šīs jūras kartes nevarētu uzskatīt. Bija zināms, ka krievu valdība, atzīdama šīs pirmā pasūtījuma kartes par pārāk novecojušām un nepareizām, bija nodrukājusi kaņa sākumā jaunas kartes Pēterburgā. Tās lietoja krievu eskadras, bet ve-

cās kartes jau sen bija atmestas. Kad uz šo apstākli aizrādīju, tad Fok's tam negribēja ticēt. Lai nebūtu veltīgi jāstrīdās, lūdzu, lai arestētās kartes nosūta atsauksmei frontes štāba kartografijas nodaļai. Tur, protams, izrādījās, kā arestētās kartes ir pilnīgi legālas. Kartografijas nodaļā virsnieki bija pārsteigti par tik lielu nezināšanu. Tā kā kartes bija vienīgais pierādījums Levis'a vainai, tas tika atbrīvots. Iedziļinoties tuvāki lietā, izrādījās, ka materiālus par «spiegošanu» pret viņu bija iesūtījis jau minētais X., noskaidrojās arī, ka viņš savā laikā bija gribējis atpirkt no Levis'a viņa jachtu, bet tas bija atteicies to pārdot.

Ar nedibinātām denunciācijām, kā redzams, pret vietējiem vācu tautības iedzīvotājiem nodarbojās nevis zemākie slāņi un tumši ļautiņi, bet pat cilvēki ar augstskolas izglītību. Bija apmelotājos arī citi «speciālisti», kā daži evakuēto pagastu skrīveri u. c. darbinieki. Pa laikam, ja viņi neatradās kontrrazvedkas dienestā, viņi rakstīja savus apmelojumu rakstus anōnīmi, bez atalgojuma skaidrā naudā, parakstoties gan kā «patrioti», «tēvijas mīlotāji» u. tml. Sai dienestā kā aģenti strādāja daudzas kalpones un ķēkšas no turīgākām vācu un latviešu ģimenēm. Ļaunākā puse ar viņu ziņojumiem bija tā, ka viņi sagādāja ļoti daudz darba kontrrazvedkas iestādēm, tā ka viņām atlika maz laika, maz personāla un maz līdzekļu, lai nodarbotos ar patieso pretinieka spiegu ķeršanu. Arī man ne mazumu darba sagādāja viņu ziņojumi, jo tos štābs dažreiz uzdeva pārbaudīt.

Slepenie aģenti strādāja ļoti pārdroši un bezkaunīgi, ķērās pie kontrrazvedkas organizācijas vadītāju un atbildīgo ierēdņu denunciācijām, ja tie atstāja bez vajāšanas viņu denuncētos pilsoņus. Domāju, ka še rīkojās arī pretinieka aģentu roka, jo denunciācijas raksti ienāca ziemeļfrontes štābā un arī Stavkā kaudzēm, kas viss atņēma ārkārtīgi daudz laika, nodarbināja personālu un to atvilka no savā tiešā darba. Jāatzīmē, par godu latviešu pre-

sei, ka tā, izņemot dažas reizes «Sociāldemokratu», stingri norobežojās no nepārbaudītu melu denunciaciju iespiešanas.

Katra valsts cenšās jau miera laikā sagatavot sev paredzamajā varbūtējā nākotnes cīņu un kaujas laukā labvēlīgus ziņu vākšanas apstākļus par pretinieka kaņaspēka daļu kustībām. To panāk netikai ar nocietinājumu vaj cietokšņu izbūvi, bet arī ar slepena dienesta organizāciju šajos rajonos. Sevišķi lieli meistari šai ziņā bija austrieši un arī vāci. Viņi, kā kara laikā izrādījās, bija paredzamos kauju laukos un varbūtējā pretinieka armiju aizmugurē, kā pilsētās tā arī uz laukiem, zināmos centros nororganizējuši veselu slepeno aģentu tīklu. Šiem aģentiem bija uzdevums novērot visas pretinieka armiju kustības un stāvokli u. t. t., un ziņot vai nu ar t. s. «ceļojošiem aģentiem», vai šās ziņas nodot tiem aģentiem, kuŗi pie viņiem ieradīsies ar noteiktu paroli no vācu slepenajām kara aģentūras organizācijām savāktu ziņu transportēšanai, vai ziņas nododot ar dažādu tehnisku līdzekļu palīdzību, piem. ar šifrētām bezdrāts tēlegrammām, vai ar slepeniem apakšzemes telefoniem, vai ar sarakstīšanas caur neitrālās valstīs dzīvojošiem aģentiem-starpniekiem, tirdzniecības firmām, grāmatveikaliem un tml., pielietojot visdažādākos kombinētos šifrus un kodus. Kombinācijas bija diezgan asprātīgas un neuzkrītošas. Grūti būtu iedomāties, kā var paziņot par pretinieka armijas sastāvu un kaņaspēka daļu numerāciju, piem. nosūtot zināmai personai neitrālā valstī Jaunās derības grāmatiņu, vai kādu biezāku kalendāru, vai romānu. Lai arī cik uzmanīgi neapskatītu tādu sūtījumu, viņā neko uzkrītošu nebija iespējams saskatīt. Tikai dažām lappusēm stūrīši izrādījās ieliekti un atkal atlocīti atpakaļ, kā tas dabīgi mēdz gadīties pie grāmatas lasīšanas. Grāmatas lapas puse norādīja zināmu numerācijas skaitli, augšējā vai apakšējā lapas puses ielocījuma daļa norādīja ieroču šķiŗu, artileriju vai kavaleriju u. t. t. Kas norunāto ielocījumu zināja, tas varēja

skaidri lasīt šādu ziņojumu un nosaukt kaņaspēka daļu numerāciju pēc lapas pušu numerācijas. Sīkāku ziņojuma tekstu varēja salasīt, ja grāmatas lapu caurskatīja pret gaismu, tad varēja ievērot, ka daži burti ir caurdurti ar adatiņu, bet pēdējais ziņojuma teksts nebija nemaz vajadzīgs. Pastāvēja arī parastais paņēmiens: rakstīt vēstuli uz atklātu pastkartī ar parasto tinti un ar parastu ikdienišķu saturu, bet starp rindīnām rakstīt ziņojumu ar slepenu nesaredzamu tinti. Ziņojumu varēja «attīstīt», pielietojot paņēmienus līdzīgus fotografijas negatīva attīstīšanai, karti apsmērējot ar zināmu ķīmisku šķīdinājumu, pie kuŗa apslēptie nesaredzami burti pārvērtās kā saredzami. Vajadzēja tikai atrast vajadzīgo ķīmisko sastāvu, ar kuŗu varētu karti «attīstīt». Pasta kartēs ziņojumu sūtīšanu izdarīja arī vēl komplicētākā veidā. Nosūtītājs pirms teksta uzrakstīšanas pasta karti pārklāja ar sevišķu kartes lielumam un formai atbilstošu «trafaretu», kādām vajadzībām lietoja speciālu karti ar sevišķiem caurumiņiem rakstāmās līnijās burtu vietā. Trafareta caurumiņos ierakstīja uz nosūtāmās pasta kartes vajadzīgos burtus, kas bija norunātais šifrs. Līniju starp šiem burtiem piepildīja ar kādu nevainīgu tekstu, cenšoties rakstīt tā, lai iepriekšējie, caur trafareta kartes caurumiņiem ierakstītie burti ietilptu kādā vārdā, kuŗu piekombinēja klāt burtam. Ja vēstules saņēmējam arī bija trafareta kartiņa, tad viņš pie saņemtās pasta kartes lasīšanas to uzklāja uz saņemto pasta karti un caur caurumiņiem «izlasīja», resp. «izzvejoja» ziņojumam vajadzīgos burtus, un tos pēc sevišķas šifra atslēgas salasīja, jeb saburtoja. Kam nebija trafareta kartiņas, tas šādi rakstītu pasta kartes ziņojumu nevarēja lasīt un nevarēja saredzēt. Ārīgi tāda paste karte ne ar ko neatšķīrās no parastajām pasta kartēm, tā ka nebija iespējams pat nojaust, lasot nevainīgo pasta kartes tekstu, ka viņš satur slepenu ziņojumu.

Var iedomāties, cik komplicēta bija tāda ziņojuma lasīšana, ko izdarīt bija kontrrazvedkas organu pienākums un uzdevums. Šāda paņēmiena pielietošanu man nācās konstatēt pie dažiem Slokas un Rīgas pilsētas iedzīvotājiem, kuŗi sarakstījās ar neitrālām valstīm. Neitrālā valstī, kāds no manis nosūtīts slepens aģents sadabūja šādas kartiņas trafaretu tīri nejauši, un krievi pēc tam ar šī trafareta palīdzību varēja lasīt visus ziņojumus, kuŗus tāds pilsonis sūtīja savam adresātam šais valstīs. Šādā veidā notika sarakstīšanās diezgan plašos apmēros arī no Rīgas un citām armijas aizmugures pilsētām, bet krieviem nebija attiecīgu speciālistu ziņojumu dešifrēšanai. Tādi bija Anglijai («Intelligence service»), kādai iestādei nemaz nebija nesalasāmu šifru. Tur strādāja augstākas matemātikas profesori. Kā zināms, ar augstākas matemātikas palīdzību ir atšifrējams katrs šifrs, neatšifrējamu nemaz nav un nevar būt. Šifru atslēgas atklāšana dibinājās uz matemātikas aprēķiniem pēc noteiktām matemātikas kombināciju formulām. Tādēļ pasaules kara laikā nekad nenotika gadījums, kad angļi ko nebūtu atšifrējuši. Krieviem pie šifriem strādāja nereti pagastu skrīveri un pagastu skolu skolotāji. Viņu darbu, zināms, nevar līdzināt angļu matemātikas profesoru darbam. Arī vāciem nebija nesalasāmu šifru. Viņi ļoti veikli un ātri atšifrēja viskomplicētāko šifru, par ko man bija izdevība pārliedzēties vairākas reizes. Dažreiz ziņojumus ievietoja vēstulēs, rakstot tos ar nesaredzamu tinti. Raksts nāca saredzams, pārļaižot pāri papīram dažas reizes sakarsētu gludekli. Aģenti, kuŗi šādā kārtā sūtīja savus ziņojumus, paši dzīvoja krievu armiju vistuvākajā aizmugurē zem tirgotāju, veikalnieku vai parasti strādnieku maskas, bija jau iekārtoti savās vietās ilgi pirms kara sākšanās un saucās «rezidenti».

Polijā, Lietuvā, Pēterburgā un Baltijā vāciem strādāja ļoti noorganizēts rezidentu tīkls. Rezidenti

ieņēma atklātībā tādus oficiālus posteņus, ka grūti, pat neiespējami bija iedomāties, ka tie ir vācu rezidenti. Sevišķi daudz rezidenti strādāja Rīgas un Kronštates ostās, kā velkoņu apkalpe.

4. Slepenais apakšzemes telefons Slokā.

Kad vācu armija ieņēma Kurzemi, Rīgas apcietinātais rajons, ko komandēja ģenerālis Rode, arī uzņēmās ierīkot savu rezidentu tiklu, kāds tik kolosālus pakalpojumus sniedza vācu armijai. Pieveidīšu vienu epizodi, kas rādīs, kā krievi šo instrumentu prata izmantot. Štābā tika nolemts iekārtot vienu savu rezidentu Slokā 1914. g. rudenī, jo jau tad štābi rēķinājās ar varbūtību, ka, varbūt, Sloka kādreiz atradīsies vācu armijas aizmugurē. Slokā dzīvoja toreiz kāds namīpašnieks un koktirgotājs, cik atceros, Štūls. Pie viņa nu griezās kā pie uzticama un pret Krieviju lojāla cilvēka kāds žandarmu palkavnieks ar lūgumu, atļaut savas mājas dārzā lapenē ierīkot slepenu apakšzemes tēleфона vadu uz Daugavgrīvas cietoksni. Štūlam būtu pa šo vadu uz cietoksni jādod ziņas par pretinieka armiju un tās kustībām, gadījumā, ja tas ieņemtu Sloku. Lai pārkontrolētu, vai vads pareizi strādā un nav bojāts, Štūlam noteiktās dienās un stundās bija pa tēlefonu jāpiezvana uz cietoksni. Kad vāci jau atradās pie Slokas, kur tos aizturēja latviešu strēlnieki, Slokā ienāca palīgspēks, kāds somu kavalērijas pulks, kuŗu komandēja palkavnieks kņazs Meļikovs. Daži Slokas iedzīvotāji bija novērojuši, ka no Štūla dārza mājiņas aiziet kāds vads uz pulka štābu. Tas gadījās tā: Meļikovs, kā īsts krievu patriots, nolēma reiz Sloku atbrīvot no visām personām, kuŗām vācu uzvārdi. Arī Štūls likās vācietis, lai gan tas bija latvietis, un tā visus Slokas iedzīvotājus, arī Štūlu, kādā dienā negaidot izsūtīja no Slokas uz armijas

tālāku aizmuguri. Štūls ieradās Rīgā ar visām savām pekelēm un turēja par savu pienākumu, paziņot cietokšņa komandantam ģenerālim Miončinskim, ka viņš pārtrauc savu zvanīšanu no Slokas, tādēļ, kā tiek izsūtīts. Paklausot pavēlei, viņš nevienam nav atklājis savu noslēpumu par slepeno tālruni. Ģenerālis saprata, ka ar Štūla izraidīšanu tiek nodarīts liels ļaunums krievu armijas interesēm, un darīja kavalērijas palkavniekam zināmu, ka Štūls nav izraidāms, bet Štūlam deva rīkojumu, atgriesties Slokā atpakaļ un turpināt savu uzdevumu pildīšanu, kamēr Slokā ienāks pretinieks un arī pie tā palikt turpmāk.

Štūls atgriezās, bet pulka komandieri grauza doma, vai tikai «vācietis» Štūls neziņo arī vāciešiem par krievu kaņšpēku, jo citādi viņš nevarēja sev izskaidrot savas neveiksmīgās cīņas ar pretinieku un, drošības labā, uzdeva savam adjutantam ierasties Štūla dārza mājiņā un noraidīt abiem kopā ar Štūlu norunātos signālus vada pareizās funkcijas kontrolēšanai, jo par telefona un Štūla uzdevumu viņu bija informējis cietokšņa komandants. Tā sāka ierasties arī adjutants ar Štūlu dārza mājiņā. Tas notika 1916. g. pavasarī. Ceļš uz Štūlu adjutantam likās pārāk dubļains, bet kājās viņam bija jauni lakādas zābaki, kurus negribēja sabrist dubļos. Viņam prātā ienāca laimīga ideja: vadu no telefona aparātā izvilkt līdz savai istabai štābā. Tad var zvānīt gultā gulēdams, neaptraipot dubļos jaunus zābakus. Arī palkavnieks piekrita šādai idejai: tā reiz tiks vaļā no tā sasodītā «vācieša Štūla», kuram, liekās, pārāk stipras saites augstākos krievu štābos, kas arī nav patīkami. Tā arī tika izdarīts. Bet zinkāriģie Slokas iedzīvotāji drīz sāka skaļi runāt, ka Štūls ievīlcis no dārza mājiņas uz štābu telefona vadu un nu tagad noklausās krievu štāba noslēpumus. Vads bija ļabi saredzams, jo gāja pāri sētām un stabiem pa gaisu. Beidzot šīs baumas nonāca līdz XII. armijas kontrrazvedkas nodaļas priekšniekam Fokam. Tas nekavējoši izsūtīja savus slepenos

agentus uz Sloku, noskaidrot lietu. Var iedomāties Foka prieku, kad aģenti viņam ziņoja, ka atraduši Štūla dārziņā slepenu apakšzemes telefona ierīci, ka zināmā laikā naktīs Štūls iznāk no sava dzīvokļa un dodās bailīgi apkārt skatīdamies uz dārza mājiņu. un tur pa telefonu kaut ko kam ziņo. Lieta skaidra: nu reiz gadījies vācu aģents rokā. Tā pa ilgiem laikiem būs noķerts kaut viens bīstams vācu spiegs. Sekoja nekavējoša Štūla apcietināšana un lauku kara tiesa. Kavalērijas palkavnieks klusēja, un ar adjutantu likās neko nezinām. Tiesā Štūls, izpildot agrāk doto solījumu, stūrgalvīgi klusēja un par telefona aparātu atteicās dot jebkādus paskaidrojumus, ticēdams, ka viņam nekās ļauns par patriotiska uzdevuma izpildīšanu nevar notikt, jo krievi viņu laikā izglābs no nelaiemes. Bet tie par visu šo lietu neko nezināja un Štūlu notiesāja, bet neviens neieradās viņu glābt. Cietumā sēžot, viņš nolēma izmantot savu notiesātā tiesību un lūdza pielaist pie viņa mācītāju. Laimīgā kārtā ieradās pie viņa Slokas mācītājs Rozenieks, kurš apkalpoja arī bēgļus armijas aizmugurē. Tas Štūlu pazina jau sen kā godīgu un uzticamu cilvēku. Bet ko tur, liekās, vairs varēja palīdzēt vācu mācītājs, jo krievi visus luterāņus skaitīja par vāciešiem.

Kādā naktī mācītājs Rozenieks ieradās pie manis, pastāstīja visu, ko no notiesātā Štūla pie bikts bija dzirdējis un lūdza to glābt. Drīz sekoja no frontes štāba un Stavkas telegrammas, apturēt sprieduma izpildīšanu. Es saņēmu uzdevumu, lietu noskaidrot un par visu sīki ziņot. Noskaidrojās jau augšā minētais, tomēr Slokas štābs un XII. armija tā paša prestiža dēļ pastāvēja uz sprieduma izpildīšanu. Bija interese arī glābties no pārmetuma par telefona atklāšanu. Ievajadzējās augstāko štābu enerģiskas iejaukšanās, lai izglābtu nevainīgu cilvēku.

Slepenais telefons bija, protams, jallikvidē un visas viņa ierīkošanai izlietotās summas izrādījās veltīgi izsviestas.

Tā rīkojās krievi. Lai lietu ar telefonu turētu galīgā slepenībā, kāda bija arī vajadzīga, tad par šo instrumentu neko nezināja pat XII. armijas štābs, ne Foks. Bet šoreiz slepenība nāca lietai par ļaunu, un tā taisni padarīja Slokas slepeno telefonu par daudz «populāru» tautā. Ar katru derīgu un komplicētu instrumentu vajaga prast apieties. Šis gadījums māca, ka nemākuļu rokās tas var izvērsties labākajā gadījumā par skandalu. Brilles ir arī derīgs ierocis, jā tās liek vajadzīgā vietā, bet, ja tās liek uz asti, tad tomēr redzēt nevarēs.

* * *

Būtu pavisam nepareizi spriest, ka palkavnieks Foks nebūtu gribējis strādāt. Tas bija īsts darba rūķis un slika saražotajās papīru kaudzēs. Ne viņš ir vainojams, ka krievu XII. armijas aizmugurē vācu slepenie aģenti guva iespēju, plaši un puslīdz droši strādāt, bet darba organizācijas defekti un sistēmas trūkums, kas savukārt izrietēja no vajadzīgo zināšanu un piedzīvojumu trūkuma. Tas viss atsaucās arī uz latviešu strēlnieku pulku aizmugures nenodrošinātību. Viņu kustības un evolūcijas frontē nāca prefiniekam ātri zināmas. Vajadzīgās zināšanas pārāk grūti iegūt, jo nebija tādas akadēmijas un teorētisku kursu, kur varētu šo mākslu iemācīties. Vienīgā vieta bija pretinieks, pie kuŗa bija jānācās, darīnot pakaļ viņa tehniskos paņēmienu. Kontrrazvedkas organizācijas vadītājam, lai tas spētu sekmīgi strādāt un nenodarbotos ar tukšu salmu kulšanu, jāzina, kas ir un kas nav tehniski iespējams, jābūt arī plašai, vispārējai izglītībai, vismaz fizikā, ķīmijā, vēsturē un ģeografijā, bet pāri visam, jābūt stingri loģiskai domāšanai.

Štābos bieži ienāca ziņojumi, ka no Pēterbaznīcas torņa Rīgā kāds ar lukturi resp. petrolejas lampu signalizējot vāciem, kuŗi stāvēja 20 km tālumā no Rīgas, aiz Olaines. Un Foks veltīja daudz laika

un enerģijas baznīcas torņa novērošanai, protams, bez rezultātiem. Vienā laikā Rīgā izcēlās vai signālizācijas manija. Ziņoja iedzīvotāji, ka redzējuši lampas gaismas signālus pēc Morzes abēces, vai no ikkatra augstāka Rīgas nama logiem. Kas drusku pārvalda fiziku, tas sapratīs, ka nekādi petrolejas lampas gaismas stari nevar kļūt saredzami 20 km tālumā. Tādēļ šādai signālizācijai nevar būt nekādas nozīmes, un pirmie gaismas signālus saredzēs krievu kaņaspēki, kuņi atrodās tuvāki gaismas avotam. Tomēr baumas par gaismas signālizāciju nemitējās līdz kara beigām, kas izskaidrojams ar ļaužu naīvitāti un speciālu zināšanu resp. izglītības trūkumu, kā arī ar pretinieka nepazīšanu. Grūti iedomāties, ka pretinieks, kuņš bija tik bagātīgi apgādāts ar vislabāko un jaunāko tehniku, ķertos pie tik bērnišķīgiem paņēmieniem. Bet šādu, uz naīvitāti dibinātu, baumu izplatīšana nāca pretiniekam par labu, jo prasīja no modrības organiem daudz darba un laika patiesības noskaidrošanai un atrāva tos pa šo laiku no sava tiešā darba.

Kontrrazvedkas nodaļās pat nebija neviena cilvēka, kas būtu pratis atšķirt pasta baložus no parastajiem baložiem. Nevaru bez smiekliem atcerēties gadījumu, kad kāds kontrrazvedkas aģents bija Āgenskalnā, Rīgā, saķēris pie kāda iedzīvotāja veselu kurvi baložu, par kuņiem sarakste ar augstākiem štābiem ievilkās vairāk kā mēnesi. Arestētie baloši sāka sprāgt nost, bet neviens nebrauca, kas būtu speciālists pasta baložu lietās, apskatīt arestētos baložus un izšķirt, vai tie ir vācu pasta baloži jeb nē. Beidzot baložus izlaida. Kas vēl bija spējīgi, tie aizlidoja atpakaļ uz Āgenkalnu pie saviem vecajiem saimniekiem, kuņi pa visu baložu lietas laiku sēdēja cietumos zem visstingrākās apsardzības, it kā pieķerti ar saviem putniem spiegošanas un ziņu došanas mēģinājumos. Viss lielais tracis izbeidzās ar blefu, un to, ka lika īpašniekiem savus baložus noēst, jo armijas štābam tas likās esot drošāka lieta,

ka baloži nedzīvo vis pa kādu dārziņu, bet ka tie ievietoti vēdērā, tad tie nekādas ziņas vairs nevarēs aiznest vācu armijai. Tādi un tamlīdzīgi skandali gadījās vai ikdienas. Pa to laiku patiesie vācu agenti klusībā droši rīkojās savā komplicētajā darbā. Tas varēja notikt tādēļ, ka nebija zināmi vācu agentūras darba paņēmieni un metodes un vispārēji iespējamie paņēmieni ziņu nosūtīšanā, aiz organizāciju vadošo personu nezināšanas un nemākulības.

Daudzi no vācu asprātīgajiem paņēmieniem nāca zināmi tikai pēc kara un tikai tad atvērās acis. Bet vai nākošā varbūtējā karā mēs būsīm gudrāki? Gan nē, jo iegūtās vērtīgās zināšanas neviena valsts nav mēģinājusi sakopot un izmantot, izņemot Vāciju.

Bet tagad jaunie vācu tehniskie paņēmieni šai komplicētajā darbā ir tikpat sveši un nepazīstami, kā pasaules kara sākumā un katrs jauns iesācējs kontrazvedkas darbā atkārtos tās pašas kļūdas un darba metodes, kādas pasaules kara prakse pierādījusi jau sen par nederīgām vai pat kaitīgām.

Kaŗojošo valstu slepeno kara agentūras grupu vadītāji nav publicējuši ne sava kara laikā veiktā darba tehniku, ne vācu-austriešu tehniskos darba paņēmienus. Tam ir arī dziļi iemesli, jo personas vēl ir dzīvas un mēs par daudz tuvu vēl stāvam pasaules kara iespaidiem un pārdzīvojumiem.

Izcilus agentūras darbiniekiem nekar vis kaklā kādus ordeņus par grūti veikto darbu, kā to dara Beļģija un Francija, arī Vācija, kuŗa iecēla vienu no saviem vērtīgajiem slepenā dienesta darbiniekiem Amerikā, v. Papenu, par savu ārlietu ministri. Kā zināms, kaŗojošās valstis iepirka Amerikā sev municijas krājumus un ieročus. Nesaprotamā kārtā visi kuģi, kuŗi ar šo krāvu devās jūrā, eksplodēja un nogrima. Toreiz Amerikā strādāja ministrs Papens un savai valstij izdarīja neatsveramus pakalpojumus. Municijas kuģos vācu agenti slepeni nostādīja elles mašīnas.

Slepenā kara aģentūra pasaules karā strādāja brīnuma darbus. Ja nebūtu iejaukušies amerikāņi un tanki, liels jautājums, kad un kā vēl būtu no-beidzies karš.

Kādas slepenas kara aģentūras organizācijas strādāja Latvijā, XII. armijas aizmugurē? Armijas štābā, kā teikts, darbojās kontrrazvedkas nodaļa palkavnieka Foka vadībā. Tā bija padota tādai pat nodaļai frontes štābā Pleskavā, kuŗas priekšnieks bija žāndarmu palkavnieks Nežlobins, pēdējā bija padota tādai pat nodaļai virspavēlnieka štābā Mogiļevā. Bez minētām dzīvu dalību ņēma kontrrazvedkas darbībā frontes rajonā sevišķu uzdevumu ģenerālis ziemeļfrontes štābā Batjūšins, kuŗa rīcībā arī atradās slepenie aģenti un izpildīja viņa komandējumus. Kara sākumā, jeb pareizāki sakot, otrā gadā, kad sākās slepenās aģentūras organizēšana, slepenās kara aģentūras jeb izlūkošanas nodaļas bija apvienotas ar kontrrazvedkas nodaļām zem kopīgas vadības. Vēlāk, kad karš pierādīja, ka šādu funkciju apvienošana ir darbam kaitīga, nodaļas sadalīja un katrai tika iecelti atsevišķi priekšnieki, kuŗi bija padoti ģenerālkortelmeistaram. Tikai Stavkā palika apvienotā nodaļa zem ģenerāļa Bazarova vadības, lai gan faktiski arī tur bija nodaļas atdalītas. Izlūkošanas nodaļu vadītājiem bija ikdienas jāsakopo visas ziņas, kādas izdevās dažādā ceļā savākt par pretinieka armiju un viņa kara spēku daļu nógropējumiem un kustībām un arī par dzīvi armijas aizmugurē un pretinieka valstī. Ziņas par ienaidnieka spēkiem un kara spēka daļu novietojumiem un sāgrupējumiem kara laukā bija jāatzīmē uz sevišķas kartes, jeb kara lauka plāna. Uz šī paša plāna ģenerālkortelmeistara daļā operatīvā nodaļā atzīmēja savējo kara spēka daļu novietojumus, tad izstrādāja rakstisku kopsavilkumu par pretinieka un sava kara spēka daļām ziņojumu veidā armijas komandierim, kuŗam tas ikdienas bija jāiesniedz pie mutiska ziņojuma par stāvokli

frontē. Apskatot minēto plānu armijas komandierim tika skaidrs savējo kaŗaspēku daļu stāvoklis. Bija iespējams taisīt slēdzienus, vai savējo kaŗaspēka daļu novietošanās arī atbilst pretinieka ieņemtajām pozīcijām kaŗa laukā. Tā radās izdevība un iespēja pie laika koriģēt un izlabot kādas, varbūt agrāk pielaistas, kļūdas kaŗaspēka daļu novietošanās un tās saskaņot ar jaunradušamies apstākļiem pēc pēdējo dienu ziņām. Kopsavilkumā par pretinieka kaŗaspēku daļām un to novietošanu kaŗa laukā tika atzīmēts, kādā ceļā attiecīgās ziņas ieņākušas: caur saņemto gūstekņu un pārbēdzēju nopratināšanu, caur kaujas darbību, caur gaisalidošanas izlūkošanu, vai caur aģentūru. Tāds kopsavilkums par pretinieka un savējo kaŗaspēka daļu nogrupējumiem un tam pievienotais plāns deva iespēju armijas komandierim un frontes virspavēlniecībai sīki orientēties apstākļos kaŗa laukā un pie laika dot attiecīgus norādījumus, rīkojumus un pavēles korpusiem un armijām. Tādai kārtībai vajadzēja pastāvēt frontes un armijas štābos, bet tāda reti kur pastāvēja, jo minētā kopsavilkuma sastādīšana, ikdienas no jauna, prasīja intensīvu darbu no izlūkošanas un operatīvās nodaļas vadītājiem. Rītprūsijā tāda kārtība nebija ne armijas, ne frontes štābos un tādēļ arī tur notika lielā katastrofa pie Tannenbergas ar ģenerāļu Samsonova un Rennenkampfa armijām. Minētie ģenerāļi neko nezināja ne par pretinieka pārgrupējumiem un kustībām, ne par savu korpusu darbību. Nezinot pat īsti, kur pašu korpusi atrodas, norīkoja šos korpusus tādā kaujas kārtībā kaujas laukā, ka pavēra čāciem iespēju, tīri negaidot ielenkt armijas abus spārnus reizē, ielenkt veselus korpusus armijas centrā, kas atļāva krievu korpusiem piedalīties kaujās tikai ar $\frac{1}{4}$ daļu no visiem spēkiem. Tādēļ vāci, vispāri būdami skaitliski ievērojami vājāki, guva iespēju atsevišķās vietās sev sakopot pārspēku, jo varēja raidīt kaujās visus savus spēkus, un tā attiecīgās vietās guva pārsvaru pār krieviem. Krievu pārējie spēki tikai noskatījās, kā kai-

miņi pa labi un pa kreisi, vai priekšpulki cīnas, bet nevarēja tiem sniegt nekādu palīdzību. Šie pārējie pie skatīšanas arī cieta milzīgus zaudējumus, bet kaujās nekādu derīgu darbu nespēja izdarīt.

5. Tannenbergas katastrofa.

Operācijas Rītprūsijā apraksta pietiekoši skaidri ģenerālštāba majors A. Zalts savā grāmatā «Операции в восточной Пруссии». Tur frontes komandieris ģenerālis Žilinskis bija iedomājies, ka vācu armija (ģenerālis Pritvics) pretosies iebrukumam Mazurijas ezeru līnijā, kurpretī tā nemaz nedomāja pretoties un pie pirmajām priekšpulku sādursmēm atkāpās. Šai vācu armijai ģenerālis Žilinskis virzīja virsū II. armijas (ģenerāļa Samsonova) korpusus un ievirzīja tos maisā, kādu vāci bija ar savu atkāpšanos sagatavojuši Samsonova armijai. Nezinot, kur vāci atkāpjas un kur sakoncentrējas, jo pretinieka izlūkošana netika vesta, armijas štāba adjutanti neko neziņoja korpusa štābam, ar kādām vācu kara spēka daļām viņiem iznāks sādursmes, kur un kādā virzienā vācu kara spēks atkāpjas. Tāpat korpusu štābi neko neziņoja armijas štābiem par pretinieku un pēdējie savukārt neziņoja frontes štābiem. Tādēļ armijas štābi palika pilnīgā neziņā par to, kas īsti notiek kaujas frontē. No ģenerāļa Žilinska nepareizi noteiktais II. armijas virziens deva iespēju vāciem uzbrukt Samsonova armijai abos spārnos uz reizi. Tuvumā atrodošās I. krievu armija (ģenerālis Rennenkampfs) neko nezināja par to, ka otrā armija ved ar pretinieku cīņu un ka tai vajaga iet palīgā. Ģenerālis Rennenkampfs tai laikā, kamēr II. armija veda izmisuma cīņas, pūtināja savus kareivjus un klausījās lielgabalu dārdoņā pa kreisi. II. armijas izlūkošanas nodaļas priekšnieks ģenerālštāba palvkavnieks Lēbedevs nekādas ziņas nevāca un nesniedza armijas ko-

mandierim ne par pretinieka pārgrupējumiem, ne par savu korpusu atrašanās vietu. Atrazdamies bez jebkādam ziņām par pretinieku un tā darbību, ģenerālis Samsonovs atstāja savu štābu un devās uz kaujas līniju, lai personīgi iepazītos ar apstākļiem frontē un pats personīgi vadītu sakauto un ielenkto korpusu pretošanās.

Ģenerālis Samsonovs bija pietiekoši izglītots (ģenerālštāba akadēmija) armijas komandieris, bet ja pretinieka izlūkošana nedarbojas, tad arī ģeniālie un izglītotākie kara vadoni var zaudēt kauju un nespēj dot pareizus rīkojumus, kādus prasa acumirkļa apstākļi kaujas laukā. Pret Samsonovu pie tam rīkojās tik ģeniāls kara vadonis kā ģenerālis Hindenburgs.

No vācu puses 26. augustā kaujās pret ģenerāļa Samsonova kreiso spārnu, nolūkā atgriezt tam atkāpšanos, darbojās ģenerāļa Milmann'a grupa, I. un XX. vācu korpusi, sakopota Ungern'a divīzija, I. rezerves korpus un VI. landvēra brīgāde, un XVII. korpus, kopā 10½ divīzijas no visām 12 divīzijām, cik pavisam atradās Hindenburga rīcībā. Samsonovs iedalīja kaujas grupā tikai 3½ divīzijas, pārējie spēki viņam skaitījās rezervē — žāvājās. Dabīgi, kā vāci ar savu pārspēku saspieda krievu divīzijas, jo Samsonovs kaujas grupā norīkoja tikai niecīgu daļu no saviem spēkiem, kuŗi vispāri skaitliski stipri pārsniedza vācu spēkus (10½ kājnieku divīzijas un kavalērijas divīzijas).

Tannenbergas kauju katastrofā spēlēja izšķirošu lomu tas apstāklis, ka krieviem nebija un netika arī vāktas ziņas par pretinieka stāvokli un spēkiem.

Ģenerālim Samsonovam noskaidrojās stāvoklis, t. i. ka viņa armija ir ielenkta, tikai 29. augustā. To dienu Tannebergas kaujās Samsonovs tomēr vēl uzvaru turēja savās rokās, jo pēc krievu korpusu sakaušanas un ielenkšanas 28. augustā, ģenerālis Hindenburgs visus savus galvenos spēkus pārsveda nekavējoties pret Rennenkampfa I. armiju, atstājot

pret Samsonova 10½ kājnieku un 3 kavalērijas divīzijām savas vācu tikai 4½ kājnieku divīzijas. Samsonovam bija iespēja sagraut ar 10½ divīzijām pretinieka 4½ divīzijas, vai tās saņemt gūstā, un viņš to nebūtu arī kavējis darīt, ja vien viņš daudz maz pārzinātu stāvokli kaujas laukā. Bet Samsonovs nekā nezināja ne par saviem, ne par pretinieka spēkiem, lai gan kaujas līnijā un arī Rennenkampfa armijas līnijā atradās nošautie un gūstā saņemtie vācu karavīri, kuņģi skaidri liecināja par izdarīto vācu spēku pārsvešanu no Samsonova frontes uz Rennenkampfa fronti. Vajadzēja tikai, lai izlūkošanas nodaļas priekšnieks šīs ziņas sakopo un nodod armijas komadierim. Bet izlūkošanas nodaļas priekšnieks, ģenerālštāba palkavnieks Lēdebevs, kļūda un saņemtās ziņas paturēja visas pie sevis, ļaujot ģenerālim Samsonovam rīkoties, kā ienāks prātā. Šis palkavnieks — galvenais vainīgais pie II. armijas iznīcināšanas, nesaņēma par savu bezdarbību pat nekādu sodu pēc kaujas, kad noskaidrojās viņa absolūtā bezdarbība. Ak, ja Samsonovs būtu zinājis, ka pret viņa armiju stāv tikai 4½ vācu divīzijas! Atrazdamies pilnīgā nezināšanā par ienaidnieka un arī savu daļu stāvokli kaujas laukā, bet tomēr nojauzdam, ka šis stāvoklis ir kritisks, Samsonovs gribēja ar savu personīgo varonību un bezbailību stāvokli labot, atstāja savu štābu, kas atradās Neideburgā, un pats metās personīgi vadīt korpusus kaujas operācijās pie Ortelsburgas. Pa to laiku visa armija palika bez jebkādas virsvadības, starp atsevišķiem korpusiem sakari jau sen bija pārrauti, neviens nezināja, kur atrodas otrs un ko tas dara. Par to, ka viņš ar savu korpusu atgriezts no sava štāba, Samsonovs dabūja nojaust tikai 29. augustā plkst. 14, kad pievirzījās Mušakenai, kuŗa izrādījās ieņemta no vāciem un ne no krieviem, kā viņš bija devis pavēli un cerēja, ka tā izpildīta. Tad Samsonovs brauca savā mašīnā pa lauku ceļiem meklēt atpakaļ ceļus uz armijas štābu. Šādu ceļu meklēšanu varēja vieglāki izdarīt viņa rīcībā

bezdarbībā stāvošā veselā kavalerijas divīzija, vai vismaz viens eskadrons. Beidzot Samsonovs pārliecinājās, ka visi ceļi atpakaļ jau ieņemti no vāciem.

Kamēr Samsonovs meklēja ceļus atpakaļ uz armijas štābu, šis viņa štābs klusēja absolūtā bezdarbībā. Nebija neviena, kas lai dotu rīkojumus, kā glābt ielenktos korpusus. Autobraucienū pa Rītprūsijas lauku ceļiem pavadīja daudz viņa štāba atbildīgo nodaļu vadītāji, kuŗi arī tā tika atrauti no sava aparāta un nespēja dot vairs nekādus rīkojumus korpusiem. Radās tāds stāvoklis: kamēr armijas komandieris ar savu štābu klaiņoja pa Rītprūsijas laukiem, ceļus meklēdams atpakaļ uz savu armijas štāba atrašanās vietu, uz Neideburgu, tamēr korpusi izturēja izmisuma cīņas ar pretinieka uzbrukumiem. Kad atgriezti korpusi centās savienoties ar armijas štābu un dabūt kādus norādījumus, ko darīt un kādā virzienā kustēties, štābs, kā parasti, klusēja. Lai rīkojas katrs korpus kā mācēdams. Šais kaujās krita tie daudzie latvieši, kuŗi dienēja pulkos, kas miera laikā atradās Rīgā, Jelgavā un Liepājā.

Kad Samsonovam, klaiņājot pa laukiem, noskaidrojās, ka arī Villenberga ieņemta no vāciem, tad beidzot atausa arī viņam gaisma un viņš pieņēma pirmo pareizo lēmumu: ar atlikušām korpusa daļām sisties cauri vācu aplenkšanas riņķim — atpakaļ. Bet štābs šinī ziņā bija citās domās. Viņš lika priekšā: vispirms pašiem rūpēties par sevi un mēģināt izmukt kājām naktī caur aplenkšanas riņķi un doties uz korpusiem, kuŗi atradās riņķa ārpusē, lai ar to palīdzību atbrīvotu ielenktos korpusus. Šis padoms, virzīties kājām bija slikts un liktenīgs, jo tas nemaz nerēķinājās ar to, ka tādai ceļošanai vajadzīgs laiks, rēķinājās vienīgi ar slēpšanās vajadzību mežos un purvos, lai sasniegtu kaut vienu korpusu (VI. korpusu). Pavēles korpusiem bija izdevīgāki izsūtīt ar kazāku sotņū, kuŗa arī nakts laikā varēja sasniegt korpusu. Pašiem štāba virsniekiem nevajadzēja kāpt laukā no auto mašī-

nām, jo ar to zuda katra iespēja rīkoties un sūtīt rīkojumus korpusiem. Verstes 4 no Villenbergas, mežā noturēja Samsonovs ar saviem štāba virsniekiem savu pēdējo kuŗa padomi, kur kolektīvi izlēma, ko darīt. Nolēma atstāt automašīnu un atlaist kazāku sotņu, kuŗa pavadīja mašīnu, jo katrs lieks cilvēks likās tikai par traucējumu, bet tālāk kustēties kājām. Plāns pa daļai arī izdevās. Samsonovam izdevās naktī nemanot ar savu štābu izsprauties cauri vācu aplenkšanas riņķim. Kad bīstamā josla jau bija garām, nolēma piestāties. Kad štābs sāka no jauna virzīties uz priekšu, izrādījās, ka Samsonovs vairs nav starp viņiem. Daži štāba virsnieki bija dzirdējuši revolvera šāvieni mežā, kur bija iegājis Samsonovs. Štāba virsnieki aukstasinīgi nosprieda, ka šāvējs bijis ģenerālis Samsonovs un ka tas kritis pašnāvībā. Neviens no viņiem neturēja par vajadzīgu, iet uzmeklēt armijas komandiera līķi, nonest tam pēdējās ardievas un pateikt: «Ne tu, bet mēs visi bijām vainīgi.» Visi ģenerāļa Samsonova pavadoņi bija ģenerālštāba virsnieki, jo citādu armijas štāba atbildīgos posteņos necēla. Samsonovs bija nodomājis, ar savu pašnāvību izpirkt savu noziegumu, jo tā bija kvalificējama kā patstāvīga armijas štāba atstāšana un sevī nostādīšana tādā stāvoklī, kas atņēma iespēju vadīt armiju un dot rīkojumus korpusiem. Kas še bija? Nodevība vai muļķība, kas ieģrūda postā un nāvē labākos Krievijas armijas kuŗavīrus? Še nospēlēja tragisku lomu muļķība un štāba organu bezdarbība. Tāda muļķība, kuŗu nevarēja izdzīt kuŗa akadēmijas diploms un protekciju sistēma pie iecelšanas augstos amatos, nepārlicinoties par cilvēka patiesām spējām.

Tā gāja bojā Rītprūsijā Tannenbergas kaujās II. armija, pie kuŗas bojā ejas bija vainīgi atbildīgo štāba virsnieku stulbums un savu pienākumu neizpildīšana, kādēļ armijas komandieris nesaņēma nekādas ziņas par pretinieka pārgrupējumiem un pat par savu spēku stāvokli kauju laukā, kas tam atņēma

iespēju vadīt armijas operācijas. Tāds stāvoklis vienīgi sagādāja armijai katastrofu Mazurijas kaujas laukos liktenīgajā 30. augusta dienā.

Neideburgas un Villenbergas laukos un mežos gāja bojā XIII. un XIV. armijas korpusi, kā arī lielākā daļa no XX. korpusa.

Generālis Daņilovs savā grāmatā tagad atzīstas: Nācās novērot kā operāciju laikā pie krieviem radās gadījumi, kad korpusu štābiem tika izsūtītas pavēles no armijas un frontes štābiem ar nešifrētām radiotelegrammām, kuŗas uztvēra arī vācu raidstacijas. Un tūlīn šādu vislielākā mērā nepielaižamu rīcību, kas deva pretiniekam iespēju pie laika zināt visus krievu štābu rīkojumus un nodomus, Daņilovs nosauc pārāk mīksti par «nolaidību», un atļaisno vainīgos štābus ar to, ka štābi vēl neesot bijuši «pieradinājušies» pie bezdrāts telegrafa lietošanas. Šī «nolaidība», vai pareizāki sakot, noziegums, ne mazumu palīdzēja vāciem sagraut Samsonova armiju Rītprūsijā. Štābi strādāja kā bez galvas. Šeit redzam augstākā komandējošā sastāva galīgu nespējību, muļķību un gara nabadzību, kas vāciem izdarīja lielākus pakalpojumus, ne kā būtu bijusi spējīga vislabākā vācu aģentūra, vai nodevība. Tāda nemaz nebija vajadzīga, jo veco krievu ģenerāļu trulās un tukšās galvas ne mazāku labumu nesa pretiniekam, kā tieša nodevība.

Palkavnieks Šumskis izsakās Parīzes krievu laikrakstos, ka vācu uzvara pie Tannenbergas tiem nāca tīri nejauši un pilnīgi negaidīta. Viņš raksta: «20. augusta dienā neliela namiņa priekšā, kur bija novietots VIII. vācu armijas štābs Marienburgā, pastaigājās divi vācu virsnieki un dzīvi sarunājās savā starpā; armijas ģenerāl-kortelmeistars ģenerālis Grenners un viņa palīgs ģen. Hofmans. Tālumā bija dzirdama lielgabalu kanonāda — pēdējās atskaņas no pie Gumbīneses izdziestošām kaujām, kuŗas deva vācu VIII. armija pret krievu I. armiju (ģenerāļa Rennenkampfa) un II. armiju (ģenerāļa Samsonova). Abi virsnieki apspriežās par stāvokli, kāds radies

frontē pēc šīm kaujām. Viņi konstatē, ka armijas kreisā spārna (ģenerālis Fransuā) operācijas bijušas visai sekmīgas, lai gan ar ievērojamiem zaudējumiem, labā spārnā ģenerāļa Belova I. rezerves korpuss pavirzījies uz priekšu, bet centrā XVII. korpuss (ģenerālis Makenzens) cietis smagu neveiksmi un atsviests atpakaļ ar lieliem zaudējumiem. Tādā garā viņi sastāda savu rīta ziņojumu VIII. armijas komandierim ģenerālim Pritvicam ar slēdzienu, ka uzvara ir panākta abos spārnos, ka atliek tikai turpināt abos spārnos kaujas un nav šaubu, ka Rennenkampfs tiks sakauts. Otrā rītā 21. augustā seko kauja ar Rennenkampfu, nolūkā dot tam sagraujošu triecienu. Vēl nav paspējuši abi virsnieki ziņojumu nodot armijas komandierim, kad pie viņiem ātri pieskrien kāds jauns virsnieks-ordinarecs un nodod saņemto radio telegrammu. Abi to izlasa un raugās viens otrā.

«Baidos,» sāk Hofmans, «ka mūsu armijas komandiera un viņa štāba priekšnieka nervi neizturēs, šo telegrammu lasot.»

Telegramma bija no ģenerāļa Šolca, kuņam ar XX. korpusu uzdots sargāt Prūsijas robežu, ja tur parādītos kāda krievu armija no Varšavas puses. Šolcs steidzīgi ziņoja, ka Varšavas armija 4—5 korpusu sastāvā tikko pārgājusi robežu un virzās iekšā Prūsijā, liekas, ka vācu VIII. armijai aizmugurē, kuņa ved kauju patlaban ar Rennenkampfu.

Iz nama, blakus štābam, iznāk ģenerāli Pritvics un Valderzēhe. No viņu satrauktajām sejām redzams, ka viņi jau zina telegrammas saturu.

«Kungi, jūs zināt Šolca telegrammu?» uzsāk ģenerālis Pritvics. «Varšavas krievu armija pārgājusi robežu un virzās mūsu aizmugurē, lai nogrieztu mums atpakaļ ceļus. Tādēļ esmu nodomājis atstāt Rītrūsiju un atiet aiz Vislas Vakarprūsijā.»

Ģenerālis Grenners un Hofmans tādām priekšlikumam karsti pretojas un aizrāda:

«Pie Gumbinenas mums bija sekmīgi panākumi, rīt nobeigsim Rennenkampfu un parīt izvēršisim

visu pret Samsonova armiju un pret Varšavas armiju.»

«Man jau lēmums pieņemts!» asi pārtrauca viņus ģenerālis Pritvics. «Atbildība gulstās uz mani un uz manu štāba priekšnieku un ne uz ģenerālkortelmeistaru vai uz viņa palīgu.»

Pēc šīs sarunas Pritvics pieceļās un atstāj štābu.

«Sastādiet pavēli armijām atkāpties aiz Vislas,» viņš pavēl Valderzēham un pagriežas pret Hofmani.

Piepeši atveras durvis, kurās no jauna parādās ģenerālis Pritvics. Viņš nikni raugās uz ziņojošo Hofmani, kurš domā sapulcēt pret krievu ģenerāli Artamonovu bez XX. Šolca korpusa vēl arī I. Fransuā korpusu un III. rezerves divīziju un landvēra brigādes un tūlīņ šīs daļas noņemt no Rennenkampfa frontes.

«Labi,» jau ar manāmu labpatiku piekrīt Pritvics — «un pēc tam visām karaspēka daļām atraucieties no Rennenkampfa un atkāpties aiz Vislas. Rakstāt pavēli!»

Hofmanis aiziet blakus istabā ar diviem ģenerālstāba kapteiņiem un sāk klapēt uz Morzes aparāta vispārējās atkāpšanās pavēli.

Tādā kārtā virs I. krievu korpusa komandiera ģenerāļa Artamonova galvas sāk sabiezēt negaisa mākoņi: Pavēlē atkāpšanās segšanai Pritvics savelk pret Artamonova divām divīzijām sešas divīzijas (Šolca korpusa un Fransuā rezerves divīzijas un landvēra brigādes). Otrā dienā, 21. augustā Pritvics «draud telefonā» Moltkem, kuŗu viņš izsaucis pie aparāta virspavēlnieka štābā Luksemburgā:

«Pret mani savelkas pārmērīgi krievu spēki, divas krievu armijas. Samsonovs man griež aizmuguri, nekādi vairs nevaru turēties, nolēmu atkāpties aiz Vislas...»

Moltke ilgi cenšas viņu atrunāt, bet Pritvics pastāv uz sava. Tad Moltke ātri nokar telefona trūbiņu un iet pie Vilhelma. Pritvics un Valderzēhe ilgi apspriežas. Pēc stundas piesteidzas pavēle no ķei-

zara: Pritvics un Valderzēhe tiek atcelti no amatiem, viņu vietā iecelti Hindenburgs un Ludendorfs.

23. augustā abi ieceltie ģenerāļi ierodas VIII. armijas štābā. Ludendorfs lepmi apstaigā rindā sastājušos štāba darbiniekus un sausi pasaka Hofmanim:

«Tagad ziņojat par stāvokli abās pusēs un mana priekšgājēja dotos rīkojumus.»

Hofmanis sīki ziņo par Pritvica rīkojumiem, bet ne vārdu nemin par atkāpšanos; Šolca un Fransuā korpusi vienkārši «salasās» pret Samsonova labo spārnu, bet pārējās daļas ieņem nogaidošu stāvokli. Pilnīgi negaidīti ģenrālis Ludendorfs tomēr patura spēkā visus Pritvica dotos rīkojumus.

Ģenerālim Hofmanim atveras acis: Tā tad jaunā priekšniecība arī stāv par atkāpšanos tāpat kā Pritvics, bet atkāpšanos izdara uzmanīgākā veidā, ne tik atklāti kā Pritvics. Šinī dienā notiek priekš krieviem katastrofāls gadījums: Kenigsbergas radiostacija uzveļ divas krievu radiogrammas, kurās ārkārtīgi svarīgas frontes štāba pavēles Samsonovam un Rennenkampfam.

Šais liktenīgās telegrammās frontes štābs (ģen. Žilinskis) norāda Samsonovam līniju, kāda tam otrā dienā jāsasniedz un jāieņem. Bet ģenerālim Rennenkampfam tiek norādīts palikties uz vietas un nevirzīties uz priekšu. No šīm telegrammām, kas tiek nosūtītas nešifrētas, vācu ģenerāļi redz, ka rīt viņiem no I. armijas nekāds uzbrukums nav sagaidāms, bet tāds sagaidāms vienīgi no II. armijas, kādēļ pret krievu I. armiju izvirzītos spēkus var droši pārgādāt pret II. armiju.

Ģenerālis Hofmans savās atmiņās saka, ka šis bijušas pirmās no veselām krievu pavēļu sērijām, kādas krievu frontes štābs noraidīja armijām un korpusem ar pilnīgi nesaprotamu bezrūpību un vieglprātību (pat nešifrētas). Viņš raksta: «Mēs nevarējām tādu parādību izprast... Tāda vieglprātība mums ārkārtīgā mērā atvieglāja visu operāciju vadīšanu pret abām krievu armijām. Daudzos ga-

dījumos mēs guvām iespēju pareizi rīkoties vienīgi dēļ krievu štāba bezrūpības. Mēs katru reizi zinājām visus svarīgākos krievu kara vadoņu rīkojumus saviem korpusiem, to pārgrupēšanos un kustības un šo vadoņu nodomus un plānus.»

Tā raksta savās atmiņās atklāti tagad ģenerālis Hofmans.

Vai vāciem pie tādiem apstākļiem bija jēl maz vajadzīga vēl kāda slepena aģentūra un krievu spēku kustību izlūkošana? Vai tā bija nodevība, vai dziļa muļķība no krievu operācijas vadošo ģenerāļu puses? Muļķība te izdarīja lielāku pakalpojumu nekā būtu spējusi kara spionāža, kuŗas vajadzība vāciem galīgi atkrita.

Pēc Tannenbergas kaujām un katastrofas frontes štāba vadošie ģenerāļi un virsnieki netika vis atsaukti no saviem amatiem, bet dabūja augstus komandējumu posteņus vēlāk formējamās armijās, kur rīkojās tālāk ar jau pierasto vieglprātību un nemākulību. Kas gan sagaidīja tās kara spēka daļas, kuŗu komandēšana tika uzticēta tādiem vīriem un tādiem štābiem? Nav grūti paredzēt, ka tās sagaidīja jaunas katastrofas, kādas vēlās kā sniega lavīnes viena pēc otras, Suvalku, Ivangorodas un Lodzas operācijās. Tāpat arī Augustovas mežos, kur atkal tika ielenkti un iznīcināti veseli krievu korpusi. Tā bija... Virspavēlnieks lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs un viņa štāba priekšnieks ģenerālis Žilinskis pret pievestām nebūšanām un nolaidīgajiem komandieriem un virsniekiem nekādi nereaģēja.

No pirmās radio pavēles vāci negaidot uzzināja, ka VI. korpus (ģenerālis Blagoveščenskis) atrāvies no savas armijas spārna un viens pats klejo uz Bischofsburgu.

Aiz nesaprotamiem iemesliem ģenerālis Žilinskis ļoti bijās mazo Letcenes cietoksnīti pie Mazurijas ezeriem. Tas atrāva Blagoveščenska korpusu no Samsonova armijas un pavēlēja korpusam turēties cietoksnīša tuvumā, tuvāk pie ezeriem.

Izpildot pavēles Samsonova armijas korpusi virzījās ne sakoncentrēti, bet vēdekļa veidīgi; jo tālāk, jo vairāk attālinājoties viens no otra. Tā pateicoties virspavēlnieka štāba priekšniekam ģenerālim Žilinskim, kuŗš miera laikā bija krievu ģenerālštāba priekšnieks, no Samsonova armijas tika atrauts vesels korpus. Tas vientulīgi klejoja pa Rītprūsijas laukiem, kur viņam ne labā, ne kreisā pusē, krievu spēku nebija, par ko krievu pakalpīgais speciālais radio pie laika paziņoja pretiniekam! Kaŗa vēsturē tas ir nedzirdēts skandāls!

Radio ir ļoti labs aparāts, bet tikai tādās rokās, kas prot ar to rīkoties. Ja ņemsim vērā ka krievu armijas bija ārkārtīgi nabadzīgi apgādātas ar modernajiem tehniskiem kaŗa vešanas līdzekļiem, tad jānožēlo, ka tās bija apgādātas ar radio stacijām. Nebūtu radio, pie jebkuŗa cita sakuŗu līdzekļa tāda katastrofa nevarēja notikt. Še redzam, ka ir pārāk bīstami, armijas apgādāt ar pārāk moderniem tehniskiem līdzekļiem, ja viņas nav tiem «piemērotas». Vajadzēja tik ļauni sagadīties, ka vāciem bez mērķa klejojošā vientulīgā korpusa tuvumā pagadījās divi brīvi korpusi, Belova un Makensena. Kā tur nepadoties kārdinājumam, iznīcināt šo ienaidnieka korpusu, par kuŗa atrašanās vietu un virzienu itkā tiši un speciāli ziņo tik autoritatīva iestāde, kā pats krievu frontes virspavēlnieka štābs? Lūdendorfs ar Hofmani arī nolēma korpusu iznīcināt.

«Tomēr,» izsakās Lūdendorfs, «Samsonovs, lai gan atrodas pārāk tālu no paredzamās kaujas vietas, ātri maršējot var vēl laikā piesteigties palīgā.»

Lai «pakavētu Samsonovam laiku», nolēmj arī viņam uzbrukt, arī pretējā spārnā I. Artamonova korpusam. 25. augusta vakarā tiek sastādīta steidzīga uzbrukuma pavēle Fransuā korpusam, uzbrukt Artamonovam. Bet Fransuā ceļ katēgoriskus iebildumus pret tādu pavēli, jo viņam neesot vēl sakopota visa artilerija.

«Atkal šis Fransuà!» šķendējās Hofmans. Fransuà vispār negrib nevienam klausīt, Pritvicam viņš nepiegrieza nekādu vērību. Kad Pritvics pavēl Fransuà stāvēt uz vietas, Fransuà uzbrūk un iestieg kaujās, kā tas notika pie Stalupenes. Pritvics steidzīgi sūta automašīnā ģenerāli Grenneru ar pavēli, nekavējoši pārtraukt kauju, bet Fransuà kliedz preti:

«Ziņojiet savam Pritvicam, ka es tad izbeigšu kauju, kad būšu krievus sakāvis!»

Bet ar Lūdendorfu tomēr nav joki. Fransuà rītā negrib iet uzbrukumā. «Kas?» kliedz Lūdendorfs «negrib iet rītā uzbrukumā! Kad es pavēlu, es nepielaižu nekādu atrunāšanos. Es viņam nebūšu vis Pritvics! Uzbrukt, lai tur vai kas un rīta ausmā!»

Bet Fransuà tik ātri nepadodas vis.

Uzbrukt lai tur vai kas? Labi! Uzbruksim arī. Un otrā dienā Fransuà pavēl vienai divīzijai uzbrukt krievu «nocietinātai pozīcijai» pie Zoobekenas. Viņš ļoti labi zin, ka tur nekādas pozīcijas nav, ka krievi (Artamonovs) atrodas tālāk, pie Uzdavas, bet pie Zoobekenas bija tikai priekšposteni.

Pirmā divīzija rīta ausmā arī iet uzbrukumā, ieņem uz pusdienas laiku «Zoobekenas pozīciju», bet tālāk iet nu gan viņš vairs negrib. Viņam liekas, ka viņam par maz artilērijas. Fransuà ziņo par savu uzvaru armijas štābam. No turienes atskan nikns kliedziens: «Virzīties tālāk un uzbrukt nekavējoši Artamonovam.» Bet tuvojas jau vakars un gribot negribot uzbrukums jāatliek uz otru dienu.

Tomēr Lūdendorfs ar Hindenburgu ir lielu patiecību parādā šim neklausīgajam ģenerālim. Ja Fransuà, izpildot pavēli, būtu uzbrucis Artamonovam 26. augustā, Samsonova armija nebūtu sagrāuta. Pie trūcīgas artilērijas Fransuà būtu ticis atsists, vislielākais ja Samsonovs būtu piespiests atkāpties 1—2 gājienus atpakaļ. Pa to laiku viņam būtu piesteigusies palīgā I. strēlnieku brigāde un 2—5 gvardes divīzijas.

Tādā kārtā, pateicoties Fransuā vilcināšanās politikai, 26. augustā vāci uzbruka tikai klejojošam vientulīgam Blagoveščenska korpusam. Zem divkārtēja pārspēka korpuss drusku atkāpās, bet stūrgalvīgi turās un nodara vāciem lielus zaudējumus. Šo zaudējumu un krievu stūrgalvības bija jau pietiekoši arī Lūdendorfam, kuŗš bailēs jau domā atmet Samsonovu un pagriezties tikai pret Rennenkampfu. Ne galīgi atmet, bet tā pa daļai, kā stāsta Hofmanis savā grāmatā ar neslēptu prieku.

Hindenburgs no savas puses Lūdendorfa bailes apraksta šādi: «Tur nava nekāds brīnums, ka daudziem sirdis sažņaudzās no baigām domām, un viņi sāka šaubīties tur, kur agrāk bija skaidri noteikta griba. Vai tikai nebūtu pareizāki darīts, pa daļai pamest Samsonovu un pagriezties pret Rennenkampfu. Beidzot ar grūtu sirdi izšķīrās, ka nekas vairs nava darāms, ja reiz iestīguši kaujās, tad no tām iziet nava tik viegli: Artamonovs atvelkas atpakaļ. Atvelkas arī labā spārnā zem divkārtēja pārspēka spiediena smagās kaujās izmocītais Blagoveščenska korpuss, tā tad — jāuzbrūk Artamonovam rīt.»

Otrā dienā, 27. augustā, uz Artamonova abām divīzijām veļās astoņas pretinieka divīzijas. Pret tik stipru pārspēku Eiropas armijas nespēj turēties un atkāpjas arī Artamonovs. Atkāpjas arī labā spārnā zem stipra pretinieka pārspēka spiediena Blagoveščenska korpuss, kuŗš tikko bija pār puteklajiem smilšu klajumiem 12 dienas rokām līdzvilcis līdz asīm smiltīs grimstošus lielgabalus un vezumnieku ratus.

Lūdendorfam izbailes pārgāja. Tagad viņam iznāca negaidīta spīdoša uzvara: Tagad var lepmi pacelt galvu un stāstīt savās atmiņās, ka viņš šai uzvarai sastādījis ģeniālu ielenkšanas kaujas plānu un sagrāvis Samsonova armiju. Bet karaspēku sagrupēja, kā mēs tagad zinām, ne Lūdendorfs, bet Hofmans un nekāda plāna Lūdendorfam pašam nebija. Viņš vienkārši, tāpat kā Pritvics, sākumā «atkāpās».

Bet terminu «atkāpšanās» nelietoja. Tā vietā lietoja karaspēka «savilkšanu» pret II. armijas spārnu.

Pats Lūdendorfs reiz nejauši izrunājās Spānijas kara atašejam, kad tas viņam ieprasījās, vai Tannenbergas kauja noritējusi pēc iepriekš izstrādāta plāna. Lūdendorfs atbildējis ka nē: «Šīs kaujas ideja man radās nejauši starp 24. un 25. augustu.» Lūdendorfs ieradās VIII. armijā 23. augustā, līdz 26. augustam viņam vēl nebija nekāda kaujas plāna, bet 27. augustā jau kauja. Paceļas jautājums, kad tad radās «plāns» un kad paspēja izdarīt vajadzīgos karaspēka pārgrupējumus? Te jau arī ir tas smaguma punkts, ka plāns radās tikai pēc uzvarošām kaujām, kad vajadzīgs jau rakstīt relācijas, kuŗas rakstīt Lūdendorfs bija īsts meistars. Par to liecina viņa fantastiski iedomīgās «atmiņas», kuŗām tik nikni uzbruka ģenerālis Hofmans un ģenerālis Delbriks.

Vēl atliek viens interesants jautājums par to lomu, kādu Tannenbergas kaujā nospēlēja Rennenkampfs. Viņam ir arī savi stipri aizstāvji, kuŗi cenšas pēcķaŗa literātūrā pierādīt, ka Rennenkampfs nevarēja tālāk iet uz priekšu, tādēļ ka viņam nebija organizēta lielgabalu lādiņu piegāde. Bet kaujas laukā virzas uz priekšu ne tādos apstākļos, kādos vēlas, bet tādos, kādos iznāk.

Atcerēsimies vācu armijas štāba paniku un izbailes 27. augustā. Sirds saraujas, kad iedomājamies, kāds tad tur būtu izcēlies apjukums, ja tai laikā, kad Lūdendorfs ar Hindeburgu ar pirkstu vilka uz kartes no Samsonova uz Rennenkampfa armiju un atpakaļ, ja tai laikā vācu armijas štāba aizmugurē būtu atskanējusi Rennenkampfa armijas lielgabalu kanonade.

Var puslīdz droši teikt, ka tad tik viegli gan Lūdendorfs ar tik lielū steigu nebūtu izvedis savu «maršu uz vakariem», ka isākā laikā par nedēļu krievi būtu Rītprūsiju ieņemuši.

Mēs tādēļ tik ilgi uzķavējamies pie šīs interesantās pasaules ķaŗa epizodes, ka viņā uzpeld visi krievu armiju vadoņu un štābu bezdarbība un trū-

kumi, kuŗi turpinājās arī pēc Tannenbergas kaujām un uz uzvaru nekādi nevarēja vest krievu armijas.

Mēs redzam, ka korpusu virzieni tiek norīkoti tur, kur ienaidnieka nav. Ar citiem vārdiem: veseli korpusi nogurdina savus kareivjus bezmērķa staigāšanā par saulē sakarsētajām smiltīm. Starp korpusiem un II. armiju netiek uzturēti sakari un neviens nezina, kur atrodas kaimiņi, pa labi vai pa kreisi un kas tur notiek. Vadošie ģenerāļi dod rīkojumus uz zila gaisa, nekā nezinādami par ienaidnieka stāvokli un pārgrupējumiem. Speciālie informācijas organi, kam piekrīt ziņu sakopošana par pretinieku un tā kustībām, kā paralizēti nestrādā un ziņu trūkums par ienaidnieku un pašu spēku stāvokli kaujas laukā noved visu armiju pie galīgas katastrofas. Arī ģenerālis Daņilovs savā grāmatā „Россия въ мировой войнѣ“ sūdzas par armiju izlūkošanas nodaļu bezdarbību, bet aizmirst uzsvērt, ka armijas štāba krievu radio iepriekš informēja pretinieku par visām kustībām un norādīja korpusu atrašanās vietas. Ja tas būtu noticis apziņīgi, tad šie skaidri nodevības paņēmieni, bet ja tas noticis aiz štāba priekšnieka ģenerāļa Žilinska muļķības un štāba dienesta nepārraudzīšanas, tad šie nav nekā sevišķa! Par to samaksāja daudzi simti tūkstoši krievu zaldātuņu un daudzi tūkstoši virsnieku ar savām dzīvībām. Zīmīgi, ka operācijas galvenie vadoņi, augstāko štābu ģenerāļi, savās pēckara atmiņās mēģina izskaidrot nesaprotamo katastrofu ar vācu spīdoši nostādīto slepeno kara aģentūru Rītprūsijā. Mums jāatzīst, ka tāda slepena aģentūra pie armijas un frontes štābu nolaidības nebija vāciem nemaz vajadzīga. Labāku un izdevīgāku ziņu ievākšanu nevar nemaz vēlēt, kā ikrītus lasīt visus krievu frontes štāba un armiju štābu nešifrētus radio rīkojumus korpusiem. Vāciem bija tikai viena grūtība, bija jāprot lasīt krieviski. Rīkojumi bija jātulko vāciski, jo vācu armijas komandieri krievu valodu neprata.

Tā ka radiotelegrammas telegrafistiem nodiktēja ģenerālštāba virsnieki, caur kuņiem gāja visi rīkojumi korpusiem un armijām, tad tos par muļķiem būtu grūti atzīt, jo viņi bija baudījuši tomēr augstāko izglītību. Viņi un štāba radio-telegrafisti nevarēja nezināt un nesaprast, ka kaujas laukā arī pretinieka radiostacijas strādā, kuņas var uztvert visas noraidītās radiogrammas, jo sevišķi, ja tās tiek noraidītas nešifrētas. Cik man zināms, katram ģenerālštāba virsniekam štābā, kuņam varēja rasties vajadzība, noraidīt rīkojumus un pavēles korpusu štābiem, bija sevišķs šifrs, ar kuņu katra telegramma pirms nosūtīšanas bija jāšifrē. Tiešām nesaprotami, kādēļ frontes štābā un Samsonova armijas štābā šie virsnieki neturēja par vajadzīgu pielietot šifru.*) Techniski ziņojumu sūtīšana notiek tā: attiecīgais ģenerālštāba virsnieks, kas personīgi pazīstams visiem radiotelegrafistiem un arī aparātu zālē dežūrējošam virsniekam, ierodas aparātu zālē un griežas pie dezūranta ar pieteikumu, ka viņam jānosūta telegramma. Dežūrējošais virsnieks izdara atzīmi uz rakstīto telegrammu, kāda atzīme norāda, kādam radiotelegrafistam šī telegramma jāsaņem un jānoraida. Telegramma tiek uzrādīta dežūrējošam virsniekam jau šifrētā veidā, tādēļ arī tam ir noraidāmās telegrammas saturs noslēpums. Pēc tam ģenerālštāba virsnieks griežas pie attiecīgā brīvā radiotelegrafista un viņam nodiktē šifrētā veidā ziņojumu resp. pavēli, pēc kam lentu atņem, to uzlīmē uz sevišķa papīra un otrā rītā nodod to ģenerālkortelmeistaram vai operatīvās daļas vadītājam, kuņš

*) Daži krievu autori aizrāda, ka izstrādājot mobilizācijas un kara plānu pret Vāciju, kas notika vēl „miera laikā“, krievu ģenerālštābam „piemirsies“ organizējamiem armiju un korpusu štābiem vajadzīgiem dokumentiem pievienot arī vajadzīgos šifrus un to atslēgas. Lūk. tādēļ arī armiju un frontes štābi neesot varējuši savus rīkojumus korpusiem sūtīt . . . šifrēti. jo adresāti — korpusu štābi nevarējuši tādas telegramas salasīt, tādēļ ka viņiem krievu ģenerālštābs nava nodevis šifru atslēgas. Bet tā kā rīkojumi kaujas laukā bijuši steidzīgi, tad „grūduši“ vajā tāpat uz „labu laimi“ nešifrēti.

to pievieno pie lietas ievietošanai slepenā arhīvā. Tādā kārtā ģenerālštāba virsnieka priekšniecība arvien zin, vai telegramma noraidīta un kādā veidā. Taisni nesaprotams, kā šoreiz frontes štābā ģenerālis Žilinskis nezināja, ka pavēles tiek nosūtītas nešifrētā veidā. Arī radiotelegrafists nevarēja nesaprast, ka noraidot nešifrētu telegrammu, to uztvers arī pretinieka stacijas un izlasīs. No radiotelegrafista, protams, nevar prasīt, lai tas sāktu mācīt ģenerālštāba virsnieku, ka nešifrētu telegrammu nevar noraidīt, jo viņu jau bija mācījusi kara akadēmija. Ja tāda nezināšana un vieglprātība valdīja augstākos štābos visā kara laikā, tad nava brīnums, ka vācieši visus štāba rīkojumus dabūja laikā zināt, pie tam no tik autoritātīvām iestādēm, kā no krievu augstākajiem štābiem, ar pavēles devēja ģenerāļa parakstu un ar pavēles noraidītāja ģenerālštāba virsnieka parakstu. Būtu brīnums, ja pie tādas kārtības varētu uzveikt pretinieku! Bet brīnumi notiek tik pārāk reti un arī toreiz nenotika.

Arī Suvalku un Lodzas operācijā vainīgie izrādījās komandējošie ģenerāļi. Nešifrētās radio pavēles arī tur noveda armijas pie izkaušanas un gūsta. Varbūt krievu štābu ģenerāļi arī šodien vēl nezinātu to noslēpumu, kā tas varēja gadīties, ka pretinieks tik smalki par krievu korpusu atrašanās vietām un par visām viņu kustībām un nolūkiem bija informēts, ja vaļsirdīgais vācu ģenerālis Hofmans pēc kara nebūtu šo noslēpumu atklājis savās atmiņās: frontes štāba un armijas štāba radio aparāti bija tie vainīgie. Labāk būtu bijis tādus aparātus iznīcināt no zemes virsus. Ja ziņojumi un pavēles korpusiem būtu sūtīti Rītprūsijas kaujas laukos, kā vecos labos laikos ar zīmītēm caur kājniekiem vai kazākiem, kuņģi tādus ziņojumus noglabāja cepurē aiz oderes, tad visi kara rezultāti varētu apgriezties otrādi.

Katrs tehniskais līdzeklis tikai tad ir izdevīgs un labs kara laukā, ja ar viņu prot rīkoties, bet nemākuļa rokā tas var nest lielu postu. Tas sakāms

arī par slepeno kara aģentūru, kuŗu krievu štābi sāka organizēt tikai 1915. g. otrā pusē. Tādas organizācijas darbojās pie armiju štābiem. Dažreiz viņu darbības intensīvitātes pacelšanai nodibinājās sevišķas aģentūras izlūkošanas grupas pie frontes un aviācijas štābiem. Šīs atsevišķas aģentūras grupas bija divējādas: vienas vāca slepenas ziņas pretinieka tuvākā aizmugurē, otras strādāja tikai tālākā, dziļā aizmugurē, pat tieši ienaidnieka zemē. Pirmās vāca taktiskas, otrās stratēģiskas ziņas, kuŗām varēja būt nozīme ne priekš atsevišķām kaujām, bet vispār priekš kara vešanas. Pie armijas štābiem strādāja tikai tādas aģentūras grupas, kuŗas vāca armijas operācijām vajadzīgas vietējās ziņas, kuŗām nebija stratēģiska, bet tikai taktiska un lokāla nozīme. XII. armijas štābā tāda slepenās aģentūras grupa bija Rīgā, kuŗu vadīja žandarmu palkavnieks Dimitrijevs, vēlāk viņu atvietoja ģenerālštāba kapteinis Petrovs.

Bez šīs grupas Rīgā strādāja arī ziemeļu frontes virspavēlnieka štāba atsevišķa aģentūras grupa, palkavnieka grafa Kronhelma vadībā, kuŗas taustekļi sniedzās dziļi vācu aizmugurē, pat pašā Vācijā un arī Balkānu valstīs, ar vārdu sakot, visās vācu sabiedroto valstīs. Šo aģentūras grupu vadīt tika iecelts grafa Kronhelma vietā šo rindiņu autors. Grafs dabūja ārzemju komandējumu. Darbs bija sevišķi grūts un bīstams, lai gan, kā liktos, tas norisinājās it kā «savā zemē». Lieta tā, ka agri vai vēl vācu aģenti uzzināja slepeno aģentūras grupu vadītājus, viņu dzīves vietas un dzīves veidu un pret bīstamākajiem saviem pretiniekiem izsūtīja teroristus ar uzdevumu, tos nogalināt pret labu atlīdzību zelta markās. Tādā kārtā par katra aģentūras vadītāja galvu vācu štābi bija noteikuši zināmu atlīdzības summu. Man palika tās apmierinājums, ka mana galva bija novērtēta zelta markās diezgan pieklājīgā summā, bet arī par vairāku 10 tūkstošu zelta markām nevienam nebija nekāda prieka, savu galvu zaudēt. Uz aģentūras grupu vadītājiem un to

tuvākajiem palīgiem tika sarīkotas «savā zemē» (Rīgā, Pleskavā u. c.), pat ceļā, dienesta braucienos un komandējumos īstas medības: visi līdzekļi tika atļauti, lai viņus nodabūtu no «kājām», kā inde, lode, cilpa u. t. t. Atceros kādu slepenās aģentūras grupas vadītāja palīgu rotmistru Krasilņikovu, kuŗu komandējumā Zviedrijā, pirtī applaucēja ar vārošu ūdeni kāds vācu kontraģents un tas nomira šausmīgās mokās. Nevarēja iedrošināties nevienā restorānā ēst pasniegto barību, ja nebija personīgi pats klāt pie barības sagatavošanas un atnešanas līdz galdam, jo visur tur bija iespējams iekaisīt ēdienā kādu «pulverīti». Daudz bija vāciem to aģentu, kuŗi brauca šurp, izsekoja «medījumu» un izdevīgā brīdī laida darbā attiecīgo ierīci tā nogalināšanai.

Sevišķi bīstami bija komandējuma laikā ārzmēs, neitrālās valstīs, kur tādās vietās, kā Haparandā, Kopenhāgenā, Stokholmā un Šveicē salasījās visu kaŗojošo un pat nekaŗojošo valstu slepenie aģenti, kuŗi meklēja «medījumus» un vāca ziņas par pretinieku. Šie ārzemju komandējumi, lai gan tika labi samaksāti, bija sevišķi bīstami. Laimīgs bija tas, kas atgriezās atpakaļ sveiks un vesels. Arī slepenās aģentūras grupu vadītāji ne katru reizi varēja no šādiem komandējumiem izvairīties. Man personīgi likās, ka dzīve tranšejās ir daudz vieglāka, ne kā vadīt slepeno aģentūras grupu. Tranšejās grūtāki gāja tikai kaujas laikā, bet pēc kaujām varēja droši gulēt savā blindāžā, nebija jābaidās no slepena ienaidnieka dunča, lodes vai saindēta ēdiena. Slepenā dienestā turpretim ne dienu, ne nakti nekur nevarēja justies drošībā, ne konspiratīvajā dzīvoklī, ne uz ielas, ne vilciena kupējā.

Atstāstīšu vienu epizodi, kāda man atgadījās savā darbā. Dienesta darīšanās kādu nakti bija jābrauc no Mogļevas uz Ģleskavu. Bija tas labums, ka slepenā dienesta virsniekiem staciju komendantu, uzrādot sevišķu apliecību, ierīkoja braukšanu atsevišķā slēgtā kupējā. Tādā kupējā arī es noguris atlaidos uz dīvāna, ar portfeli pagalvī. Zem portfeļa atradās

šausanas gatavībā brauniņš. Kupējas durvis bija noslēgtas. Viena atslēga atradās pie manis, otra pie galvenā konduktora. Liekas, ka varētu gulēt mierīgi. Te piepeši naktī, kādā brīdī bija dzirdams, ka kāds piepeši ātri atslēdz durvis. Bija skaidrs, ka tas ir sengaidītais «svešinieks», jo konduktori kupēju nekontrolēja. Piepeši durvis atvērās, un tajās parādījās kāds slaiks vīrietis, turēdams rokā revolveri. Šinī momentā atkarājās no ātruma un veiklības, kuŗš kuŗi pirmais. Kad svešinieks mana šāviena ķerts sabruka kupējā un nākošā stacijā to sīki izmeklēja žandarms, viņa drēbēs atrada paslēptus dokumentus, kuŗi nepārprotami norādīja uz viņa piederību pie kādas vācu armijas aizmugures slepenās kaŗa aģentūras biroja. Šī epizode pierāda, ka slepenā dienestā krievu virsnieki nevarēja nekad un nekur justies droši. Dzīvības jautājums izšķīrās dažās sekundēs.

Visvairāk visu kaŗojošo valstu slepenie aģenti satikās neitrālajās valstīs, kur jebkāda aģentūra un ziņu vākšana par kaŗojošām valstīm bija oficiāli stingri noliegta. Bet noliegums pastāvēja tikai oficiāli. Grūtā brīdī tur, neitrālajās valstīs, slepenajam aģentam nebija arī kur griezties pēc palīdzības, jo inkognito bija rūpīgi jāslēpj, lai neizsauktu diplomātiskus sarežģījumus. Sevišķi grūts darbs bija Šveicē, vispasaules «spiegu noietnē». Tur stacijās dežūrēja vācu kontraģenti ar meklējamo upuŗu fotografiskām kartiņām rokā. Uzzīmējuŗi īsto, ja nebija dota pavēle viņu nogādāt pie mālas, izsekoja viņa dzīves vietu un pieņemtto vārdu un tad «likvidēja» bez trokŗņa, piesavinoties pie viņa esoŗos dokumentus u. t. t. Pāņēmiens bija tāds: vācu sūtniecība par atbraukuŗo iesniedza Šveices valdībai sūdzību par neitralitātes neievēroŗanu. Naktī viesnīcā, kur atbraukuŗšais bija apmeties, ieradās Šveices slepenpolicija, izdarīja rūpīgu kratīŗanu un nogādāja apsūdzēto cietumā, ja izdevās savākt kaut mazākos datus par apcietinātā piederību pie slepenās kaŗa aģentūras. Daŗi tur sēdēja līdz pasaules

kaŗa beigām, jo arī ieinteresētā valsts nedrīkstēja nekādi uzstāties par apcietinātā atbrīvošanu. Tās bija vēl labākās beigas aŗenta darbībai. Bieŗi vācu aŗenti aizdomās turēto nogalināja, to ievīļinot slazdā. Tādēļ neviens uz neitrālām valstīm komandētais aŗents neuzdrošinājās braukt viens. Viņam sekoja vesela rinda subaŗentu, kā «miesas sargi», kuŗu uzdevums bija raudzīties uz to, vai vācu aŗenti neseko komandētajam.

Man iznāca reiz būt slepenā komandējumā Zviedrijā. Gadu vēlāk, pēc šīs reizes, manai priekšniecībai radās ārkārtīgi spiedoŗa vajadzība, komandēt atkal turp ar slepenu uzdevumu «savu cilvēku». Otrreiz gan neuzdrošinājos tik vieglprātīgi braukt, kā pirmo reizi. Un priekšniecība tādos gadījumos arī katēgoriski nepavēlēja. Es skaitījos pretinieka armijās kā «atklāts», deŗifrēts. Tādus tieŗi nāvē arī nedzina, jo cerēja viņu zināŗanas tālāk izmantot.

6. Slepens uzdevums Esenē un viņa izpildīšana.

Virspavēlnieka štābā 1916. g. vasarā pie manis griezās mans tiešais priekšnieks ar jautājumu, vai nevarētu nosūtīt kādu aģentu uz Eseni, kas lai izpētītu, vai daudz vēl vāciem, un cik īsti ir izejas vielu, municijas, liulgabalu, tanku u. tml. ražošanai. Tā kā šai ražošanai bija nepieciešams zināms daudzums kapaža, kuŗš, pēc novērojumiem frontē, vāciem sāka jau aptrūkt, tad uzdevuma galvenais mērķis bija, noskaidrot arī, cik daudz vēl kapaža vai kapaža atvietojoša aluminijs atrodas Esenē. Bet aluminijs pilnīgi kaparu atvietot visur nevarēja, kādēļ kaparam bija kaŗa laikā ārkārtīgi svarīga nozīme. Toreiz lielāko daļu vajadzīgo kaujas materiālu Vācijai raŗoja Esenē. Savādi, ka arī Anglija piegādāja Vācijai vajadzīgos kaŗa materiālus...

«Ar vārdu sakot,» smiedamies teica ģenerālis, «mēs gribam parādīt mūsu sabiedrotiem, ko mēs varam. Tie pastāvīgi pārmet mums, ka mūsu aģentūras ziņas esot mazvērtīgas un nabadzīgas. Šo uzdevumu ir mēģinājušas atrisināt franču un angļu slepenās aģentūras, bet bez panākumiem.»

Tā kā sprieŗot pēc kaŗa darbības un jaunajām liulgabalu lādiņu čaulām, vāciem kapara jau vairs nav, bet to atvieto ar aluminiju, tad labi atrisināts uzdevums visiem pretvācu spēkiem dotu iespēju aprēķināt, vai būs jāsagatavojas uz 1916./17. g. ziemas kaŗu, vai ne. Ja krājumā vāciem niecīgi un draud apstikt, var izprovocēt kādu kauju, kuŗa prasīs izšaut visus vecos krājumus. Ja tad jauni vietā vairs neradīsies, tad var cerēt, ka vāciem būs jānoliek ieroči muni-

jas trūkuma dēļ, ja izdotos paralizēt jaunu izejas vielu piegādi Vācijai Eesenē.

Bez kapara, protams, nāca vēl vesela rinda dažāda rakstura jautājumu, uz kuriem atbildi varētu rast Eesenē, resp. Vācijas iekšienē.

Man bija zināms, ka angļu slepenā aģentūra strādā ļoti precīzi, bet, ja tā atsakās un uzskata uzdevumu par neiespējamu, tad vieglais tas nav.

Izprasīju dažas nedēļas priekš apdomāšanās un atbildes došanai, vai varu uzņemties mēģināt, vai atteikties. Priekš apdomāšanās bija jāizbrauc uz vienu neitrālu valsti X. Paņēmis līdzī pāris kontragentus, kuriem bija uzdevums apsargāt mani komandējumā, solītā laikā atgriezos un varēju ģenerālim ziņot, ka priekšlikumu par neizvedamu neuzskatu. Bet tas maksās vismaz $1\frac{1}{2}$ miljonus zelta rubļus, pie kam maksimālo summu nemaz nav iespējams vēl noteikt. Aģentu alga neietilpst minētā summā, bet šī summa segs tikai dažus «blakus izdevumus».

Ģenerālis, nobijies, saķēra galvu un teica:

«Tāda summa mūsu rīcībā neatrodas; priekš tās būs jāizprasa speciāls ministru kabineta asīgnējums ja pie tam runa vēl iet par zelta valūtu.»

Aizrādīju, ka ja lieta tiks caurskatīta ministru kabinetā Pēterburgā, tad lai kabinets arī to uzdevumu izpilda. Sekmes var sagaidīt tikai tad un par tik, par cik uzdevums paliek absolūtā slepenībā. Šāda slepenība ir tikai tad, ja ģenerālis viens pats zina par uzdevumu. Ja arī es to zinu, tad jau tas ir pusnoslēpums, bet ja zinās arī visi ministri, tad no noslēpuma paliksies tikai $\frac{1}{15}$ daļa, vai vēl mazāk. Un galu galā no noslēpuma var nekas vairs nepalikāt pāri. Ģenerālis beidzot piekrita, un solīja vajadzīgo summu sagādāt lauku rentējās. Naudu bija paredzēts izmaksāt kādai neitrālās valsts fabrikas firmai. Tālāk nu sekoja uzdevuma atrisināšana pēc tam, kad es saņēmu veselu sarakstu ar daudz un dažāda rakstura jautājumiem, uz kuriem visiem atbilde jāmeklē pašā Vācijā un Eesenē.

Se jāaizrāda vēl, ka kara laikā Vācijas robežas bija slēgtas. Iebraukšana bija pilnīgi aizliegta pat Vācijas pavalstniekiem, kuŗi aiz kādiem iemesliem bija palikuši kara sākumā ārzemēs un nebija paguvuši atgriezties. Katram iebraucējam bija jāuzrāda Vācijas konsulāta vīza, kāda tik viegli tad nebija sadabūjama. Parasti Vācijā toreiz varēja iebraukt diplomātisko iestāžu darbinieki. Ārkārtīgi pamatīga kontrole uz robežas bija zināma, bet iebraukšana no Vācijas bija vēl vairāk apgrūtināta un bija iespējama gandrīz vai vienīgi tām personām, kuŗas vācu iestādes komandēja uz ārzemēm. Bez tam katram iebraucējam Vācijā bija jāatrod kāda neuzkrietoša un legāla nodarbošanās. Tāda kārtība tik smagi apgrūtināja slepeno komandējumu, ka nav brīnums, ka frančiem un angļiem tas izlikās neiespējams. Pie tam Esenē stingrība bija vēl jo lielāka: tur pat katram Vācijas vietējam iedzīvotājam nebija iespējams iebraukt, jo iebraukšanai atvēli varēja izdot tikai Esenes komandants — kāds generālis.

Bet ja tomēr izdotos ietikt Esenē, tad priekšā tomēr stāvēja grūtais jautājums, kā tikt no turienes laukā un kā attīkt atpakaļ, jo visa šī procedūra bija savienota ar daudzām formālitātēm. Par laimi visas vajadzīgās formālitātes bija zināmas, bet tas maz ko līdzēja, jo nebija iespējams viņas tik precīzi izpildīt, kā vietējam Vācijas iedzīvotājam. Vienīgais pareizais ceļš atpakaļ tikšanai tādā gadījumā bija: mēģināt iekārtot lietu tā, lai vāci paši dotu komandējumu uz ārzemēm krievu slepenajam aģentam un tikai tad, kad viņš visu jau būs izzinājis. To gan viegli teikt, bet kā to izdarīt? Tie paņēmieni, ar kuŗiem slepenos uzdevumus izpildīja, saucās par izpildīšanas tehniku. Vajadzēja izgudrot zināmu tehnisku paņēmienu, pie kuŗa slepenais aģents varētu cerēt uz drošu atgriešanos atpakaļ. Bez tādas iespējas neviens nebrauks ne par kādu

maksu, jo izpildīšana bija savienota ar lielām dzīvības briesmām. To katrs aģents labi saprata.

* * *

Minētā gada rudenī izpaudās visā pasaulē ziņa, ka kādā X. valstī (neitrālā) kādā kapara lietuvē atrasts līdzeklis, kā no kapara izrakteņa pārkausējumu atliekām, tā saucamiem šlakiem, iespējams vēl izdabūt ārā tajos pārpalikušās kapara daļas. Kā zināms, kaparu dabū pārkausējot sevišķās kapara kausētavās kapara izrakteni, kuŗu izrok dažos kalnos Zviedrijā, Spānijā, Afrikā, arī toreizējā Krievijā, Amerikā u. c. Kapars toreiz vērtējās augstu pasaules metālu biržās, gandrīz līdzvērtīgi zeltam, jo pēc viņa dzinās visas karojošās valstīs. Kapars bija nepieciešams pie artilērijas šāvienu čaulu galviņu un arī pie šauteņu ložu izgatavošanas. Vācijas krājumi jau bija izbeigušies. Pasaules kara laikā visās karojošās valstīs valdīja tāds «kapara bads», ka lasīja misiņu durvju un logu rāmju rokturus, traukus, patvārus u. t. t. un tos pārļēja kapara kausētavās. Tikko ziņa par jaunatrasto metodi nonāca Vācijā, no turienes devās ceļā slepenie aģenti uz X. valsti, lai izpētītu minētā kapara lietuvē, kādā īsti ceļā viņa no kapara šlakiem izdabū laukā tajos palikušo kaparu. Vācu aģenti nu centās izpētīt, kādā ceļā šī lietuve spēj ražot misiņa izstrādājumus, kuŗu cena bija no fabrikas noteikta par apm. 30—40% zemāka, nekā pasaules biržās.

Slepenie vācu aģenti drīz vien izzināja, ka minētā kapara lietuvē pārkausē otrreiz agrāko gadu šlakus, un no tiem izvelk laukā tajos palikušo kaparu. Tomēr to metodi, kādu pielieto kapara šlaku pārkausēšanai, tiem neizdevās izpētīt, jo fabrikā ietīkt tiem neizdevās. Vācijā, it sevišķi Esenē, arī bija ļoti daudz sakrājušies ap kapara lietuvēm agrāko gadu šlaki, bet nebija zināma metode, kā varētu no viņiem otrreiz izstrādāt kaparu. Šie šlaki ieņēma veselus kalnus ap fabrikām, bet nebija nekādi izmantojami. Vācu aģenti izskaidroja fabri-

kas ārkārtīgi lēto cenu uz misiņa izstrādājumiem ar to, ka šai fabrikai izdevies atrast jaunu līdzekli lētai šlaku pārkausēšanai un tajos palikušā kapara izvilksānai. Viņi devās pie fabrikas īpašnieka un iepirkās ļoti lēti gatavus misiņa izstrādājumus. Fabrika uz Vāciju, kā darbojošu valsti, daudz nevarēja pārdot, atrunājoties, ka viņai ar lēto misiņu jāapgādādot arī savi agrākie noņēmēji. Aģentiem likās, ka viņi lētā misiņa ražošanas noslēpumu atklājuši: to ražo no vecajiem kapara šlakiem, kādu Vācijā nav trūkums. Tikai neatklāts vēl palika tiem jautājums, kādas īsti metodes pielietojamas pie kapara pārkausēšanas.

Kādā dienā ieradās pie kapara lietuves īpašnieka vācu slepenie aģenti un piedāvāja tam pasakaīnu summu, lai tas viņiem atklātu savu noslēpumu, kā no šlakiem iespējams ražot kaparu. Bet tas atteicās, norādīdams, ka noslēpuma izdošanai vajadzīga valdības piekrišana. Tā ka vācu aģentiem nebija izredzes dabūt neitrālās valdības piekrišanu, tad tie beidzot lika priekšā fabrikas īpašniekam ierasties Vācijā, un tur stāties pie kapara īzrakteņu šlaku pārstrādāšanas, par ko valdībai nekas nebūtu jāzina. Fabrikas īpašnieks aizrādīja, ka viņam vienam pašam nebūs iespējams stāties pie šī darba, ka jāuzaicina līdz viņa palīgs, kāds fabrikas inženieris. Bet par braucienu, kā fabrikas īpašnieks-inženieris, tā arī otrais inženieris pieprasīja pasakaīnu summu. Beidzot salīga un vācu zemūdene abus inženierus slepeni noveda Vācijā. Otrā dienā tie atradās jau Esenē, kur stājās pie sīkas Esenes metāllu šlaku izpētīšanas un pie tur strādājošo fabriku apskates, iepazīstoties jo sīki ar Esenes municijas fabriku iekārtu un izejvielu krājumiem.

Pēc sīkas vācu municijas ražotāju fabriku izpētīšanas abi inženieri paziņoja vāciem, ka viņi nav neko derīgu atraduši priekš kapara produkcijas, ka jāceļ jauna fabrika, kuŗa varēs pārstrādāt izpētītās rūdas un šlakas. Viņi izgatavoja arī jauncelamās fabrikas plānus, un nu vāci stājās pie jaunceltnes

būves, kuŗu steidza dienas un naktis. Kad beidzot fabrika bija gatava un iekārtota pēc abu inĶenieru prasībām, atbraukuŗais neitrālās valsts fabrikas īpaŗnieks pateica, ka varētu stāties pie darba, bet Esenē trūkst vajadzīgā izejas viela ŗlaku pārkausēšanai, t. i. taisni tā viela, kuŗas sastāvs ir tas galvenais noslēpums, un ŗo vielu var sadabūt tikai viŗa fabrikā, kādēļ jābrauc tai pakaļ un tā jāatved. Fabrikas īpaŗnieks tika iesēdināts atkal zemūdenē un pēc daŗām dienām jau atradās savā fabrikā un, nedaudz vēlāk ieradās arī Pēterburgā, attiecīgā iestādē, ar vajadzīgām ziŗām no Esenes. Otrs inĶenieris palika Esenē, jo vāci maksāja par katru pavadītu dienu kolosālas summas. InĶenieri bija pārņēmusi mantkārība un viŗš necentās norunātā laikā izbraukt no Esenes. Veltīgi deŗūrēja un to gaidīja ŗveicē sagatavotās lidmaŗinas un veltīgi gaidīja viŗu norunātos pārējas punktos, jo viss bija sagatavots arī viŗa izbēgšanai no Esenes. Mantkārība ŗo inĶenieri iedzina nāvē, un tas vairs neatgriezās.

Savāktās ļoti svarīgās ziŗas par Esenes kaŗa rūpniecības fabriku darbību, par tur esoŗām izejvielām un daŗādu metallu daudzumiem, un par kaŗa materiālu raŗoŗanas intensivitāti tika, protams, paziŗotas nekavējoŗi arī krievu sabiedrotiem. ŗis ziŗas tika nodrukātas arī virspavēlnieka ŗtāba slepenajos informācijas ziŗojumos armiju ŗtābiem, kā Krievijas tā arī sabiedroto armijās, un nāca zināmas arī vāciem. Tad vāci beidzot saprata, kas tie bijuŗi par «inĶenieriem».

Patiesībā tie gan arī bija kalnrūpniecības inĶenieri. Bet... tomēr jāsaika, ka noslēpums, kā no kapara ŗlakiem izvilkta pēdējo kapara procentu vēl nav atklāts līdz ŗai dienai, jo patiesībā tāda nebija. Fabrikai par lēta miŗiŗa raŗojumu pārdoŗanu zem pasaules birŗas cenām, starpību piemaksāja krievu zelts. Vēl labākos apstākļos izpētīt Esenes kaŗa rūpniecību nebija iespējams, jo inĶenieriem, kuŗi, kā to var jau iedomāties, bija nekas cits, kā krievu ŗtāba slepenie kaŗa aŗenti, vāci paŗi atvēra visu

noslēpumu durvis Esenē. Paši tos aizveda turp un drošībā atveda atpakaļ. Būtu atgriezies arī otrais inženieris, ja to nebūtu spiedusi aizkavēties neapvaldāmā mantkārība.

Kā redzam, galu galā uzdevums tika tomēr veikts. Tā bija vesela sensācija slepenās kara aģentūras vēsturē. Un tas, kā redzējām, tika veikts diezgan vienkārši: visa lieta pastāvēja iekš tam, izgudrot uzdevumā izpildīšanas plānu, sadabūt plānam atbilstošu izpildītāju un to pielaiķot uzdevumam tikpat vienkārši, kā pie kājas kurpnieks pielaiķo zābaku. Visa uzdevuma izpildīšana pamatojās galvenā kārtā uz pretinieka sīku pazīšanu un nebija nekas cits, kā spēle uz psiholoģiju. Aģenta atvestās ziņas bija ļoti pamatīgas un absolūti pareizas, jo dibinājās uz precīziem izmērījumiem un matemātiskiem aprēķiniem. Aģents bija redzējis vairāk, nekā no viņa varēja prasīt. Nebiju pie šī aģenta nopratināšanas klāt, jo nopratināšanu izdarīja speciālisti — artilerijas inženieri. Mans ģenerālis arī šoreiz bija ļoti apmierināts par izpildīto uzdevumu un izteicās, ka viņš nebūtu nekad iedomājies, ka tiešām var izdoties iedabūt Esenes fabrikās speciālistus netraucētai kara rūpniecības darbu apskatei. Par nožēlošanu otrais neatgriezās, bet atrada Esenē zelta kapu. Angļi negribēja sākumā īsti ticēt, ka aģents tiešām bijis Esenes fabrikās un atgriezies arī atpakaļ.

Aiz lieliem priekiem par izdevušos Esenes izlūkošanu mans ģenerālis no fabrikai izmaksājamiem zelta miljoniem lika arī man izsniegt 5000 zelta rubļus kā gratifikāciju par veiksmīgi veikto darbu. Arī instruktori, kuŗi apmācīja un sagatavoja aģentus uzdevuma izpildīšanai, netīka piemirsti. Kāds artilerijas palkavnieks saņēma vēl daudz lielāku gratifikāciju nekā es, bet es nebiju skaudīgs.

Kā redzējām, iepriekš aprakstīto uzdevumu izdevās izpildīt tādēļ, ka palaimējās atrast vajadzīgo ideju un arī acumirkļīgiem apstākļiem piemērotus cilvēkus tās izvešanai — un tas ir viss... Visgrū-

tākais pie visa uzdevuma bija, protams, sakombinēt drošu aģentu atgriešanos. Ja tā neizdotos, tad viss darbs un visi līdzekļi būtu izdoti vējā. Idejā ietilpst stiprā mērā arī spēle uz pretinieka nerviem un psiholoģiju. Tas iespējams tikai tad, ja pretinieka apstākļus ļoti labi pazīst, pazīst viņa vājās un stiprās puses, un ja vājības prot attiecīgi izmantot. Galu galā viss ir diezgan vienkārši.

Pievedu Esenes izlūkošanas epizodi, lai lasītājs dabūtu priekšstatu par slepenās kara aģentūras uzdevumiem, darbu, metodēm un tehniku. Protams, uzdevuma izpildīšanas tehnika jāpielaiko un katrā atsevišķā gadījumā tai jābūt savādākai, īpatnējai, jo jāpielaikojas arī izpildītāja spējām, īpatnībām un stāvoklim. Šis darbs nevarēja noritēt pēc reiz pieņemta šablona. Aģentūras vadītājiem jābūt lielām improvizācijas spējām un tam, ko sauc par «apķērību». Jāprot katru labvēlīgu apstākli izmantot savā labā, jābūt arī plašai izglītībai.

Aģentūras grupu vadītājam bija arī savi palīgi, no kuņiem prasīja augstskolas izglītību un ideju pilnu galvu. Tie katra uzdevuma izpildīšanai centās atrast attiecīgu ideju un tās attiecīgu izpildīšanas fabulu, izmantojot visus īpatnējus, labvēlīgus apstākļus. Uzdevuma izpildīšanai aģenti bija jāapmāca. Šādi apmācītāji saucās «instruktori». Viņu pienākums bija aģentu tehniskā sagatavošana teorētiski uzdevuma izpildīšanai. Uzdevumi mēdza būt ļoti dažādi, arī apstākļi bieži grozījās, kādēļ improvizācijas spējas prasīja ļoti plašas. Ilgi tāds instruktors nespēja strādāt, jo ar laiku spējas izsīka, cilvēks «izstrādājās», un sāka palikt tālākam darbam nederīgs, jeb «tukšs».

Aģentūras sekmīgai vadībai bija arī ļoti sīki jāpārzina pretinieka aizmugurē valdošā kārtība, kā administratīvā, tā ekonomiskā ziņā. Protams, bija sīki jāpārzina darbības rajona ģeografija, bet tur palīdzēja slepenās ģenerālštāba kartes.

7. Liepājas ostas rajona izlūkošana.

Atstāstīšu vēl vienu epizodi, lai noskaidrotu «technikas» jautājumu pie uzdevumu izpildīšanas.

Ziemas svētku kauju gadā, agrā pavasarī mans ģenerālis lika priekšā, sīki «apgaismot» vācu armijas aizmuguri Kurzemē, Liepājā, Možeikos un Ventspilī uz 15. decembri, kad būs aizsalušas upes un purvi.

Ostu izpētīšana bija jūras ģenerālštāba kompetencē, kuŗa slepenā aģentūra strādāja tiešām spīdoši zem admirāļa Nepēņina virsvadības. Revolūcijas laikā admirāli kāds vācu aģents nodūra uz ielas Vīborgā, vairāku matrožu klātbūtnē. Nevieni no tiem nepakustināja ne pirkstiņu, lai slepkavu — vācu aģentu — notvertu. Jo, lūk, bija revolūcija. Bet dotā gadījumā štābs paredzētā sauszemes operācijā turēja par kaunu pie jūras aģentūras griezties. Par minēto uzdevumu sevišķi interesējās XII. armijas štābs Rīgā un ziemeļfrontes štābs Pleskavā, kuŗi bija paziņojuši Stavkai Mogiļevā, ka viņu aģentūras vadītāji, palkavnieks Dmitrijevs un grāfs Kronhelms, atsakoties uz noteiktu mēneša dienu dabūt vajadzīgās ziņas.

Teicu savam ģenerālim: ja minētās štāba aģentūras atsakās strādāt, tad tās ir jālikvidē. Bet par viņu pienākumu izpildīšanu lai attiecīgie štābi man maksā sevišķu atalgojumu un lai tie sedz arī pārējos uzdevumus, jo toreiz jau viņu budžetos bija paredzētas summas slepenās aģentūras uzturēšanai.

Mans ģenerālis D. atļāva līgt ar štābiem un lika priekšā, caurbraucot Pleskavai, iegriezties ziemeļfrontes štābā pie ģenerālkortelmeistara ģenerāļa Bol-

diņeva, norunāt par darbu un par maksu. Kad ierados minētā štābā, tad ģenerālis Boldirevs deva uzdevumu: noskaidrot Liepājā un Ventspilī veselu rindu «parasto» jautājumu, bet jo sevišķi siki par interesēties par Liepājas kaŗa ostu. Uzdevumā smagumpunkts bija: savākt ziņas uz 15. decembri, kas arī bija visa uzdevuma grūtākā daļa. Kas frontē bijis, tas zinās, ka starp krievu un vācu tranšejām stiepās nepārtrauktas dzelondrāšu rindas, pēdas 5—6 augstumā, aiz kuŗām atradās vācu kaŗaspēka daļas. Pāri šīm dzelondrātīm nebija iespējam pārkāpt, un pa apakšu izlīst arī nē. Bet ja aģentam arī izdotos kaut kādā veidā tām izklūt cauri, tad no frontes līdz Liepājai gabals jāiet kājām. Vilcien gan gāja no Jelgavas, bet privātpasažierus tie nepārvadāja, izņemot tos, kuŗi bija dabūjuši no vācu komandantiem speciālus komandējumus ar īpašu «ausveisu», kādu maniem aģentiem dabūt bija «pagrūti». Kāju ceļā bija jāņem līdzi arī lieli pārtikas krājumi, aprēķināti tā, lai tie pietiktu arī priekš atpakaļ atnākšanas. Veikalos pārdeva tikai tiem vietējiem iedzīvotājiem, kuŗus vācu iestādes bija pie zināma veikala pierakstījušas, un kuŗi bija ievesti sevišķā veikala pircēju sarakstā. Personām, kuŗas nestāvēja šinī sarakstā, veikalam nebija brīv neko pārdot. Jā vāci satiktu tādu ceļnieku kaut kur ceļā, apkrāvušos ar pārtikas krājumiem uz vairākām dienām, tad tas varētu modināt vislaunākās aizdomas un tas Liepāju nenasniegtu, jo tiktu apcietināts. Beidzot, jautājums par drošu atpakaļatgriešanos, ja to neizdodās atrisināt, tad viss darbs var izrādīties veltīgs. Visdrošākais jau nu būtu, ja vācieši paši aģentu man atsūtītu atpakaļ, bet tāda noruna man ar Vāciju nepastāvēja un nevarēja pastāvēt. Tomēr visgrūtākais likās precīzi uzdotais termiņš. Ja atgriezīsies ātrāk vai vēlāk, tad ziņas būs nederīgas, un kā dabūt cauri aģentu caur vācu dzelondrātīm? Apsverot to visu, sapratu, kāpēc mani «konkurenti» un «amatbiedri» neuzņēmās šo uzdevumu, jo grūtības bija tiešām diezgan lielas, se-

višķi dabūt aģentu atpakaļ noteiktā laikā. Tad sākām līgt par atalgojumu man. Ģenerālis aizrādīja, ka es tak dabūjot algu. Es aizrādīju, ka viņa dienestā stāvošie virsnieki arī saņem algu, tāpat kā es. Tad lai rīkojas viņi. Man pietiek, ja strādāju savai tiešai priekšniecībai un izpildu tās uzdevumus, kuŗa neskopojas ar gratifikācijām pēc sekmīgi veiktā uzdevuma. Ģenerālim bija zināmas tās grūtības, kas sagaida aģentu vācu aizmugurē. Bija zināms arī tas, ka vāci sevišķi stingri apsargā Liēpājas kuŗa ostu pret kuŗa svešinieka aci, jo tur stāvēja vācu kuŗa flote, kuŗa operēja Baltijas jūrā. Beidzot pēc kārtīgas kaulēšanās salīgām gan. Par mēneša algu vai par velti strādāt priekš frontes ģenerāļiem negribējās. Kad salīgām, tad atlikās stāties pie uzdevuma atrisināšanas: atrast «ideju» u. t. t. Apspriedos ar saviem palīgiem, iztīrājām sīki dažādas uzausušas idejas. Pie divām grūtām lietām visi atdūrāmies: kā ietikt ostas rajonā, un kā tikt atpakaļ noteiktā laikā.

Galū galā ideju atradām, jo neiespējamu uzdevumu, liekas, vispār nav; mēdz gadīties tikai nespējīgi izpildītāji.

* * *

Aiz Daugavpils, Drisvātu ezera rajonā, krievu tranšējās stāvēja pulki ar vairāku simtu augstu numerāciju. Še dzīvoja krievu onkuļi garām, pinkainām bārdām, t. s. zemes sargi (ratņiki, opolčenci), kuŗu domas kavējās pie visa kā, tikai ne pie kuŗa vešanas. Kauties ar pretinieku, lai atbrīvotu kādu leišu vai latviešu zemi, šie «onkuļi» neatzina par lietderīgu, jo Krievijā zemes esot daudz, visa Sibīrija vēl neapdzīvota, kādēļ tad kauties. Kaujā var trāpīt lielgabala šāviens aci un var tā pieķēzīt aci, ka pēc tam bez brillēm vairs lāgā nevarēs saredzēt, un acs būs bieži jāmazgā. To viņi arī neatzina par lietderīgu, jo ūdens tak jātaupa. Viņiem likās, ka kuŗa laikā tikuši no elles valā visi velna spēki, kuŗi gan pa sausu zemi, gan gaisā mēģina onkuļiem sa-

rūgtināt katru ēdiena kumosu, — un izēdāji viņi bija vareni. Viņos nodibinājās pārliecība, ka pret nešķīsto velnu un viņa kalpiem nav nozīmes daudz pretoties. Pie pirmās iespējas tie pacēla rokas un pārgāja velna dienestā. Ik naktis rotu patruļnieki un priekšposteņi turēja par savu svētāko pienākumu pāriet pie pretinieka, kur sagaidīja labākas dienas. Daži onkuļi pat zināja stāstīt, ka vācieši pārbēdzējus guldot mīkstos pēļos un siltos deķos lepņākās viesnīcās Vācijā, un neuzspiežot pat mazgāties. Šī procedūra esot atstāta katram paša brīvam ieskatam. Arī šņabi vācieši pārbēdzējiem dodot cik vēlās, ar vislabākiem uzkožamiem. Vakaros tiekot katram pārbēdzējam piesūtīta skaista vāciete laika pakavēšanai un vācu valodas mācīšanai. Tā zināja stāstīt par viņpus dzeloņžogu paradīzi šie onkuļi zaldāta tērpā.

Dabīgi, ka katru nakti vācu pusē akurāti ieradās simtiem pārbēdzēju, pilnā kaŗa tērpā un nodeva sevi pretinieka žēlīgā rīcībā. Pēc kāda mēneša pulkos atradās tikai puse kaŗavīru, otrā puse bija pārbēgusi pie vāciem ar visiem ieročiem, kaujas neredzējusi. Tā izrādījās, ka sāka trūkt tūkstošiem ieroču, pienākušo papildinājumu apbruņojumam, lai gan pulks kaujā ne reizi nebija bijis. Komandieri flegmātiski tikai norūca: «Gan jau pēc kaŗa atradīsies.»

Vāci katru pārbēdzēju nosūtīja uz savu bataljona štābu, kur to nopratināja. Centās izdabūt no šiem «onkuļiem» vajadzīgās ziņas par krievu armiju. Un vācu leitnanti bieži sprāga vai no ādas laukā, kad izrādījās, ka bārdainie krievi, izņemot savu derevnu, nekad mūžā nekur nebija bijuši, kādu pilsētu bija redzējuši tikai kaŗa laikā un nekādas ziņas dot nebija spējīgi. Zināja tikai sava pulka nosaukumu, to arī ne katrs. Tādai tumsībai vāci neticēja, nezināšana un nestāstīšana gan dažreiz sagādāja «onkuļiem» nepatīkamus brīžus no vācu leitnantiem, bet onkulis tikai pārkrustījās un sevi mierināja: «Pats Dievs ir cie-

tis un arī mums tā nolikts („самъ Богъ терпѣль и намъ велѣль“).

Ja kāds zināja pastāstīt kaut ko interesantu, tad tādu sūtīja nopratināšanai tālāk uz Jelgavu, vai uz Šauļiem, kā nu kur iznāca tuvāk. Kas neko neprata pateikt, tos iedalīja darba komandās mežu apstrādāšanai, ceļu un tiltu taisīšanai.

Kādā vasaras rītā vāci, kā parasts ik naktis, atkal salasīja pārbēdzēju partiju, virus 30 un noveda tos uz bataljona štābu nopratināšanai. Viens no onkuliem pagadījās pilsētnieks, tas zināja stāstīt par Nikolajevu (kaŗa ostas pilsēta pie Melnās jūŗas), kur esot strādājis kuŗu būvētavā kā elektromontieris uz kaŗa kuŗiem. Strādājis arī pie jaunu kaŗa kuŗu būves, bijis arī tur, kad bruņu kreiseris «Ķeizariene Marija» uzsprāga gaisā un nogrima. Viņš prata diezgan labi aprakstīt sevišķi šo nogrimušo kreiseri un katastrofas momentu, pie kuŗa esot pats bijis klāt. Esot dzimis Kronštātē, kur vēl tagad tēvs dzīvojot un esot naktssargs ostā. Dēlam aizejot kaŗa dienestā, tas esot ieteicis dēlam pārbēgt pie vāciešiem un tur nogaidīt kaŗa beigas, kad visi gūstekņi varēšot atgriezties sveiki un veseli mājās. Ar vārdu sakot, šis onkulis zināja pastāstīt veselu rindu vāciem interesantus sīkumus par Kronštati, par kuŗu toreiz vāci jo dzīvi interesējās, kas bija zināms no saķertiem vācu slepenajiem kaŗa aģentiem. Tā ka ziņas attiecās uz fronti, tad nopratināšanai ievajadzējās speciālista flotes lietās. Tādēļ pārbēdzēju — krievu zaldātu — nosūtīja vispirms uz Jelgavu, no turienes nopratināšanai uz Liepāju, kur atradās kaŗa ostā bruņu kuŗis «Magdeburg». Uz tā bija ierīkots slepenais jūŗas izlūkošanas birojs. Pēc pāris dienām «onkulis» jau pastaigājās ne tikai pa Liepājas ielām, bet arī uz kaŗa ostā stāvošā vācu kreiseŗa deķa. Vācu izlūkošanas birojs sevišķi interesējās par pārbēdzēja tēvu — naktssargu Kronštates ostā.

Drīz vien vācu izlūkošanas birojs pārbēdzējam lika priekšā atgriezties pie tēva Kronštātē, kur uz-

deva noskaidrot veselu virkni jautājumu, attiecībā uz Kronštates ostā stāvošo krievu flotes eskadru. Zaldāts no sākuma atsakās, jo viņam labi esot zināms sods, kāds Krievijā sagaida pārbēdzēju. Dažas dienas viņš paliek uz vācu kuģa. Apiešanās tur ar viņu vislabākā. Bet pēc tam stūrgalvi, kurš atsakās pieņemt vācu priekšlikumu, ievieto Liepājas cietumā, kur jau apiešanās pavisam sliktā. Ikdienas viņu tur apmeklē kāds vācu feldfēbelis, un mēģina stūrgalvīgi pierunāt, uzņemties piedāvāto amatu. Tas tomēr atsakās un izprasa sev zināmu laiku priekš apdomāšanās. Cietumā tik sliktā dzīve un slikts ēdiens, ka beidzot pārbēdzējs priekšlikumu pieņem. Drīz viņu nosūta uz Šauļiem, kur vāciem atrodas slepenā kara aģentu skola. Tur skolā viņš iziet 3 mēnešus ilgu kursu, kamēr piesavinās kafram slepenam aģentam vajadzīgās zināšanas un iepazīstās arī ar pārējiem «kursantiem». Pēc «skolas» beigšanas, zaldātu nosūta atpakaļ Liepājā uz kara kuģi, kur viņu kādas dienas sagatavo uzdotā uzdevuma veicīgai izpildīšanai. Uzdevumā ietilpst daudzi jautājumi par Kronštates kara ostu un tajā atrodošos krievu kara flotes eskadru u. t. t. Sarunāšanās ar vāciem un uzdevuma piesavināšanās notika ar tulku palīdzību, kuru vāciem nebija trūkums. Šauļos, vācu aģentu skolā strādāja kā tulks pat kāds krievu armijas virsnieks — gūsteknis. Beidzot, pēc zināmām dienām, aģentu pārbaudīja. Atrada, ka viņš piesavinājies vajadzīgās zināšanas pietiekoši labi, un pēc tam nosūtīja uz Tukumu. Ap 15. decembri pār Tukuma tīreli viņš ieradās krievu pusē un netraucēti nokļuva no turienes Rīgā, kur pieteicās pilsētas komandantūrā. Otrā dienā viņš jau atradās Pleskavā, ziemeļfrontes štābā, ar diezgan bagātīgām un svarīgām ziņām. Uzdevums bija izpildīts laikā. Drīz pēc tam arī sākās Ziemas svētku kaujas, kurās savāktās ziņas tomēr netika lietderīgi izmantotas. XII. armijas izlūkošanas nodaļas vadītājs, ģenerālštāba palkavnieks Kosmatovs, neturēja par vajadzīgu, uzturēt ciešus sakarus ar štāba operā-

tīvo nodaļu un pēdējā «iztika» arī bez izlūkošanas nodaļas atbalsta. Armijas štāba priekšnieks ģenerālis Beļajevs spēlēja visai gudra kunga lomu. Nezinu, vai tādēļ XII. armija nekādu slavenu lapas pusi neierakstīja pasaules kara vēsturē. Bija, stāvēja un — aizmuka revolūcijas laikā. Pleskavā aģentam arī samaksāja norunāto atlīdzību. Interesanti tas, ka šis pārbēdzējs, kuŗš bija krievu slepenais aģents, nebija nekad savā mūža bijis ne Kronštatē, ne Nikolajevā, ne uz kāda kara kuģa. Viss viņa stāsts, pastiprināts vēl ar kāda Hofbergera vārdu un pasi, kuŗa atbilda šim vārdam un bija attiecīgos laikos arī pierakstīta minētās pilsētās, ierosināja vācusi viņam ticēt, jo sevišķi tādēļ, ka stāstā atgadījās viens otrs patiesības grauds, kuŗu vāci jau zināja. Uz nelielo patiesības procentu stāstā izdevās iešmugulēt pārējās sadomātās lietas. Patiesība, kuŗu vāci jau zināja, tos psiholoģiski piespieda noticēt arī stāsta pārējai nepatiesai daļai kā patiesībai. Protams, pasē minētais vārds nebija viņa vārds, bet viņš tika pielaikots pases vārdam. Patiesībā tas bija kāds rīdzinieks, kas bija kādu laiku strādājis Langes kuģu būvētavā un labi pārvaldīja vācu valodu. (Otrā pusē gan viņš izlikās neko nesaprotam no vācu valodas). Viss viņa stāsts bija cieši iestudēta «instrukcija». Naktssargs — tēvs Kronštatē bija piebāzts pie instrukcijas kā tārps uz makšķeres āķa, priekš vācu izlūkošanas biroja. Ja gribēja izmantot vācu laipnību aģenta atpakaļ atsūtīšanai, tad vajadzēja arvien pie instrukcijas piešūt kādu «tārpu». Tādus «tārpus» iemācīja pirmie pielietot vāci, bet drīz krievu zivis tos apēda. Arī franči un angļi savus aģentus atdabūja atpakaļ ar tādu «tārpu» palīdzību, Protams, viens un tas pats tārps nedrīkstēja atkārtoties divas reizes, kādēļ instruktoram bija arvien jāpādomā par vajadzīgiem jauniem «tārpiem». Instrukcijai vajadzēja saturēt arī zināmu procentu patiesības, tādas protams, kuŗa vāciem jau bija zināma, vai viegli pārbaudāma. Šo patiesības procentu sauca par instrukcijas «zosti».

Ja vāci no kādas daļas bija saņēmuši gūstekņus vai pārbēdzējus, tad tādu daļu varēja mierīgi likt «zostē», lai aģentam būtu ko stāstīt, ar ko iegūt uzticību. To varēja panākt ar veikli izgatavotu piemērotu «zosti».

Visus datus «zostei» deva rakstiski pati izlūkošanas nodaļa ar augstākās priekšniecības ziņu un piekrišanu. Caur «zosti» varēja panākt 2 svarīgus labumus uzdevuma atrisināšanai: vispirms, «patiesā» daļa uzpirka pretinieka uzticību aģentam, un otrā kārtā radās iespēja iešmugulēt uz «zostes» rēķina visā instrukcijā arī krieviem vēlamās ziņas, nolūkā pretinieku maldināt. Tā Liepājas aģenta «zostē» izdevās piekombinēt ziņas, no kurām varēja spriest, ka no Rīgas frontes tiek dažas krievu kaņaspēka daļas pārsvietas uz Drisvjatu ezera rajonu. Caur to panāca to efektu, ka vāci sāka še gatavoties uz krievu uzbrukumu, (par kādu krievi nedomāja), un pārvilka no Rīgas frontes vienu divīziju uz iedomāto uzbrukuma vietu, tā atvieglinot, jeb novājinot to frontes rajonu, kur krievi tiešām gatavoja uzbrukumu. Tādā kārtā Ziemas svētku kaujās vāciem bija viena divīzija mazāk, nekā varēja būt normāli un tam bija zināma labvēlīga nozīme. Še slepenā aģentūra sita uz pretinieka psiholoģiju: ja tiem gadījās saņemt vairākus aģentus no dažādiem frontes rajoniem ar vienām un tām pašām maldinošām ziņām, tad nav nekas negaidīts, ka pretinieks varēja apjukt un pielaist savā darbībā kādu kļūdu.

Patieso ziņu procentu pie instrukcijas sauca par «salātiem».

Vācu slepenie aģenti tika sevišķi labi instruēti un sagatavoti. Stāstam bija arvienu labs «tārps», un jo sevišķi laba «zoste» un pikanti «salāti», kadēļ nepiedzīvojušam nopratinātājam nebija viegli atšķirt «salātus» no «zostes». Pie «zostes» dažreiz arī piejauc stāstu, no kādas aģentūras grupas ir aģents un nostāstus par domājamo grupas apmācības iekārtu. Gadījumā ja instrukcija izgāja it kā uz «atklātu atzišanos», aģentam bija jābūt gatavam, ka,

neskatoties uz visu instrukcijas veiklību, vāciem izdosies atšifrēt un pierādīt, kas ir «zoste», kas «salāti» pie stāsta, un ka stāstītājs ir slepenais kaŗa aģents. Tādam vāci lika priekšā atzīties «visu patiesību», apsolut dzīvību. Tādā gadījumā, lai aģents tiešām nesāktu stāstīt visu, ko redzējis un ko zina, viņam tika iekalta vēl o t r a instrukcija, tā saucamā «galva», kas arī bija tālu no patiesības, jo nekāda patiesība nespēja glābt aģentu, kas «atklāts». Vāci bija lieli pedanti, un bez jebkādiem izņēmumiem atklātos aģentus visus notiesāja uz nāvi. Pievestie «techniskie» paņēmiņi, jāatzīstas, patapināti no vāciem ar zināmiem nepieciešamiem apstākļiem, uzdevumiem un aģentam piemērotām variācijām. Atstāstītā epizode pierāda, ka tomēr bija iespējams panākt it kā arī neiespējamo: tikt cauri vācu dzeloņdrātīm, ietikt ārkārtīgi stingrā uzraudzībā stāvošajā Liepājas kaŗa ostas rajonā un tikt samērā bezrūpīgi atpakaļ.

Tiešām, tagad liekas, ka neiespējamu uzdevumu nemaz nav, gadījās arī grūtākus uzdevumus atrisināt veicīgi. Slepenā kaŗa aģentūra, ja tai būtu uzdots, varētu varbūt nozagt un atnest pašu Hindenburgu. . . Tas nu gan liekas drusku pārspilēti, bet līdzīgs gadījums notika frontē, kur admirāļa Nepeņina slepenās aģentūras organizācija nozaga kādu vācu ģenerāli, kas bija iznācis Engures ezerā pazvejojot. Zagļi — aģenti — krievu kaŗa flotes virsnieki saglabāja nozagto ģenerāli veselu diennakti mežā, gaidot uz norunāto krievu hidroplānu, kuŗam bija noteiktā laikā un stundā jāierodas viņiem pakaļ. Norunāto atrašanās vietu norādīja ar sevišķiem krāsainiem gaismas signāliem. Var iedomāties pārsteigumu netikai vācu, bet arī krievu kaŗa flotes štābā Rēvelē par negaidīto gūstekni. Sacītais norāda, ka slepenā kaŗa aģentūra pasaules kaŗā bija spēcīgs cīņas ierocis ja tā atradās īstās rokās, un ja štābi prata un gribēja izmantot iegūtās ziņas. Šai aģentūrai tomēr pagaidām piemīt liels defekts: gausa darbība. Lidmašīnu-izlūkotāju darbība, protams, daudz ātrāka.

8. Kara aģentūras Rīgas frontē.

Pasaules kara laikā Rīgas frontē, kur cīnījās latviešu strēlnieki, darbojās veselas trīs slepenās kara aģentūras reizē, kuŗas bieži traucēja viena otrai sekmīgu darbību. Dažām organizācijām arī darba paņēmieni bija pilnīgi neizstrādāti un nepielaižami.

Slepenās kara aģentūras vadītāji darba praksē izstrādāja dažus principus jeb «baušļus», kuŗus nedrīkstēja nekad pārkāpt. Galvenais darba princips bija vispirms: nekaitēt savējiem. Otrs — slepenība, noslēpums pārklāja visu aģentūras darbību. Ja noslēpums un slepenība tiek ievēroti stingri, jo darbs labāk veicas.

Kā teikts, Rīgas frontē strādāja trīs slepenās aģentūras grupas jeb biroji. Visi tie atradās Rīgā. Šie izlūkošanas biroji nestrādāja ar vienādiem darba paņēmienu un vienādām sekmēm. Kāda biroja aģenti pastaigājās pilnīgi brīvi pa Rīgas ielām pirms komandējuma uz pretinieka aizmuguri. Dažādu grupu aģenti beidzot savā starpā sāpazinās, vismaz «viņā pusē» fronteī tas bija iespējams. Tas tika dažreiz arī tieši pavēlēts, lai varētu tur saviem aģentiem un viņu darbam sekot kontroles nolūkos. Tādā kārtā aģentiem pavērās iespēja tai laikā, kamēr viņi atradās mūsu armiju aizmugurē, novērot arī krievu kuŗaspēka daļas un to pārgrupējumus, un par saviem novērojumiem pēc frontes pāriešanas ziņot pretiniekam. Tādi gadījumi, pie pilnas aģentu kustības brīvības mūsu pusē, arī gadījās nereti un instruments tad griezās pret pašu saimnieku. Nav grūti to saprast, ka, atrodoties nāves priekšā, visuz-

ticīgākajam aģentam var uznākt kārdinājums un doma, izteikt visu ko zina, lai glābtu savu dzīvību. No šāda apsvēruma izrietēja princips: nedot iespēju aģentiem izdarīt jebkādus novērojumus pašu armijas aizmugurē, kamēr tie atrodās «savējo pusē». Kad es sāku strādāt slepenās aģentūras dienestā, Rīgā darbojošās kara izlūkošanas organizācijās slepenības princips netika stingri ievērots. No dažādām organizācijām atgriezušies aģenti staigāja brīvi apkārt, kopā nodzīvoja saņemtās naudas summas un brīvi varēja, atrodoties pretinieka pusē, viens otru nodot. Tā tas arī ne reti gadījās, un tas maksāja aģentam dzīvību.

Pēc lieliem strīdiem man izdevās beidzot ievest priekš visām slepenajām kara aģentūrām un aģentiem stingru izolācijas principu un režīmu, pret kuŗu gan protestēja gandrīz visi aģentūru grupu vadītāji. Aizrādīja, ka pie šāda režīma nebūs iespējams vairs sadabūt vajadzīgo aģentu skaitu, ja viņiem pēc atgriešanās atņems iespēju savu nopelnīto naudu jautri nodzīvot savā kompānijā, jo sasprindzinātie nervi to prasot. Manis vadītā grupā pašā sākumā tika ieviests visstingrākais izolācijas režīms. Tas pastāvēja iekš tam, ka visi aģenti tika uz zināmu laiku ievietoti katrs atsevišķā istabā zem atslēgas un stingrākas vecāku aģentu uzraudzības, lai nekādā gadījumā viens otru neredzētu, kā tas pieņemts cietumos. Ja kādu izlaida no istabas, tad visur viņam sekoja vecākais aģents. Laikrakstus viņi dabūja lasīt tikai ar izgriezumiem, lai tajos neievistos krieviņiem nevēlamas ziņas, un tās nevarētu nākt zināmas kādreiz arī pretiniekam. Ar vārdu sakot, pie režīma ievērošanas un izvešanas rēķinājās pastāvīgi ar to varbūtību, ka aģents katrā ziņā stāstīs pretiniekam par visiem saviem novērojumiem. Tādēļ izolācijas režīms izgāja uz to, lai aģents neko nevarētu ievērot un dabūt zināt par to, kas notiek armijas aizmugurē.

Kas pāris mēnešus bija atradies tādā izolācijā, tas arī priekš izolācijas gūtos novērojumus piemirsa.

Garīgā barība izolācijā pastāvēja no «zostes» un «salātiem». Ar to centās panākt izslēgt jebkādu no-devības iespēju. Uz fronti braucot, vai «ceļojot» uz ārzemēm, aģentam tika uzliktas šoferā brilles, kuŗas stikli tika iepriekš pārklāti ar laku. Visur aģentu pavadīja vecākie aģenti, kuŗi arī ceļā ievēroja visstingrāko izolācijas principu. Līdz ierakumiem tos nogādāja limuzinā ar cieši aizsegtiem logiem, ceļojot vilcienā viņiem tika ierādīta atsevišķa kupeja, kuŗā bija nolaisti priekškari un vecākie aģenti sēdēja klāt. Pie tāda režīma varēja panākt to, ka aģentam tiek atņemta jebkāda iespēja jebko novērot ceļā.

Pie grafa Kronhelma aģentiem netika ieturēts izolācijas režīms, tas nesa daudz posta. Beidzot Kronhelmu atcēla no aģentūras vadītāja posteņa un grupu apvienoja ar no manis vadīto. Tad bija izdevība iepazīties, kā ne v a j a g a strādāt; kā v a j a g a, to tur gan nevarēja mācīties. Liels trūkums bija tas, ka aģentūras biroju ierīkošanā un vadīšanā nebija izdotas nekādas instrukcijas, ne nosacījumi. Tādēļ katrs aģentūras grupas vadītājs rīkojās pēc saviem ieskatiem, pēc sava prāta un saprašanas. Un tā kā saprašana un prāts katram grupas vadītājam bija citāds, tad var iedomāties to lielo raibumu un jucekli. Izolācijas namos (dzīvokļos) ēdiens tika piegādāts katram atsevišķi ar sevišķu kalpotāju. Aģents nedrīkstēja arī zināt, kādai aģentūras grupai viņš piederīgs un kas ir viņa tiešais priekšnieks. Atgriežoties no pretinieka aizmugures izlūkošanas tam bija pienākums, caurejot krievu tranšeju līniju, tūliņ pieteikties tuvākajā kaŗa spēka daļā un prasīt, to nogādāt uz Rīgu, vai ziņot uz Rīgu XII. armijas štāba izlūkošanas nodaļas priekšniekam, par savu atgriešanos, minot savu paroli. Nodaļas priekšnieks par aģenta atgriešanos nekavējoši ziņoja attiecīgajam slepenās aģentūras biroja vadītājam un tas rūpējās par aģenta atgādāšanu uz attiecīgo vietu, ievērojot izolācijas principu. Biroja vadītājs pa laikam stājās tūliņ pie atgriezušā aģenta nopratinā-

šanas. Arī nopratināšana bija vesela māksla, jo bija pastāvīgi jārēķinājās ar to varbūtību, ka aģents paguvis pāriet jau pretinieka dienestā un stāsta pēc no tā saņemtās instrukcijas, kas nereti arī notika. Bet varēja ievest maldināšanā tikai nepiedzīvojušu nopratinātāju, kas vāji pārzināja pretinieka aizmugures apstākļus un darba paņēmienus. Ievāktos ziņojumus biroja vadītājs nekavējoši nosūtīja šifrētā telegrammā savai priekšniecībai, kā arī norakstu no tās telegrafēja tuvākajam armijas štābam un arī attiecīgiem korpusu štābiem, ja atnestās ziņas varēja attiekties uz viņiem un bija steidzamas, ja radās šaubas, vai augstākā priekšniecība spēs laikā tiem paziņot. Tādēļ aģentūras vadītājus pazina vismaz pēc vārda visās armijās. Telegrammas šifrēja personīgi pats aģentūras biroja vadītājs.

Tā armijas tika apgādātas ar aģentūras ziņām par pretinieka tuvāko un tālāko aizmuguri. No neitrālām valstīm atvestās ziņas ziņoja vienīgi frontes štābam vai Stavkai. Tās armiju un zemākos štābos nepienāca, jo nebija tur izmantojamas. Armijas štābi reti kad sakopotās ziņas nosūta attiecīgiem korpusu štābiem. Tādēļ, neizvedot kaujas izlūkošanu un nesaņemot gūstekņus, tie reti kad zināja kādas pretinieka kaņaspēka daļas atrodas pret viņiem un tuvākā vai tālākā pretinieka aizmugurē. Jāatzīst, ka iegūtās ziņas augstākie štābi ļoti reti centās izmantot. Man palicis atmiņā viens tāds gadījums, kuŗu atstāstu nākošā nodaļā.

9. Latviešu strēlnieku desanta operācija pie Mērsraga ciema.

Šī ekspedīcija atzīmējama tādēļ, ka viņa notika slepenībā un viņa ņēma dalību I. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulks (kāda rota) ģenerāļa Bangerska (toreiz kapteiņa) vadībā.

Reiz no Kurzemes atgriezušies aģenti ziņoja, ka Mērsraga ciemā, Kurzemes Rīgas jūras līča krastā esot uzstādīta vācu radiostacija, kuŗu apsargānot 20—30 vācu landšturmisti. XII. armijas štābā radās idejas «nocelt» šo staciju un varbūt arī iegūt šifru atslēgu. Tā ka starp krievu pulkiem nevarēja atrast desantam derīgu kaujas grupu, tad XII. armijas štābs apstājās pie latviešu strēlniekiem. Galu galā izvēlējās I. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulku. Tas deva vienu rotu praporščika Ezergaila vadībā. Desantā piedalījās arī, kā teikts, pulka komandieris kapteinis Bangerskis. Baltijas jūras kara flote atteicās ņemt jebkādu dalību desanta operācijā, jo uzskatīja to par riskantu, tādēļ, ka Rīgas jūras līcis bija pilns ar vācu minām. Atrunājās, ka neesot vērts tik necīgam pasākumam riskēt ar vērtīgajiem kara kuģiem. Tā desanta operācija draudēja izjukt.

Nejauši man gadījās atrast Rīgas ostā kādu prāvu jūras velkoni «Idumea», kuŗa dūšīgais kapteinis uzņēmās bīstamā brauciena vadību. Kādā vakarā, īsi pirms ziemas svētkiem 1916. gadā, rota sakāpa kuģi, kāda vietējā zvejnieka Kalniņa pavadībā, kuŗš kā vietējais iedzīvotājs, tika izraudzīts par ceļa rādītāju Mērsraga ciemā. Laimīgi nobraucām līdz Mērsraga ciemam, nakts bija gaiša. Bijām piebraukuši

nemanot par tuvu krastam, no kurienes atskanēja daži šāvieni nezināmā virzienā. Desanta rota ar virsniekiem Ezergaili un Bangerski ātri un klusi lai-vās cēlās krastā. Tā ka man bija stingri noliegts, jebkad rādīties vācu frontes aizmugurē, paliku uz kuģa. Drīz krastā bija sadzirdami daži šāvieni. Tā ka strēlniekiem bija dots stingrs rīkojums, nekādā gadījumā nešaut, bet vajadzības gadījumā strādāt ar durkļiem, tad varēja domāt, ka šāvēji nebija mū-sējie. Pēc laiciņa visi desanta operācijas dalībnieki atgriezās sveiki atpakaļ uz kuģa, bet bez trofejām. Tuvāki par operācijas izvešanu nezinu, jo pats per-sonīgi krastā nekāpu, aiz jau pievestiem iemesliem.

Desanta operācija bija interesanta tai ziņā, ka še strēlnieku pulks piedalījās arī «flotes» dienesta operācijā. Kuģa «Idumea» kapteinis un Kurze-mes piekrastes zvejnieks Kalniņš tika apbalvoti Juŗa medaļām. Desants pierādīja, ka šādas operā-cijas Rīgas jūras līcī bija pilnīgi iespējamās un tās var izvest tālā vācu aizmugurē, no kādām operā-cijām krievu kaŗa flote, kas stāvēja Rīgas jūras līcī, baidījās kā no uguns. Ziemas svētku kauju panā-kumi varēja būt daudz grandiozāki, ja tie būtu sa-vienoti kaut ar nelielu desantu pretinieka aizmu-gurē.

Atgriezamies apmierināti Rīgā atpakaļ. Vēlāk gan radio staciju kaŗa flote teicās sašāvusi un iznī-cinājusi.

Bija arī gadījumi, kad slepenie kaŗa aģenti pa-līdzēja tikt pie Juŗa krustiem lidotāju virsniekiem. Tā kādreiz aģents gulēja paslēpies kādā labības lau-kā Tukuma apkārtnē, kur kādā muižā bija novieto-jies vācu rezerves divīzijas štābs un bija acu lieci-nieks krievu lidotāju sekmīgi izvestai štāba bombar-dēšanai no gaisa. Štābs tika iznīcināts un divīzijas ģenerālim norauta roka. Nejauši lidotāja virsnieks bija dabūjis zināt par bombardēšanas sekmēm no aģentūras ziņojuma. Tas deva viņam iespēju tikt stādītam priekšā apbalvošanai ar Juŗa ordeni, kāds pēc likuma tādos gadījumos lidotājiem pienācās.

Krievu armijas štābam bija no svara ne jau pati radio stacija, bet iespēja varbūt iegūt pretinieka slepeno radio šifru atslēgu, ar kuŗu varētu atšifrēt vācu kaŗaspēka daļu noraidītās radiogrammas, kuŗas bieži uztvēra krievu radio stacijas, bet tās reti kad izdevās laikā atšifrēt un izlasīt. Vācu kaŗa flotes slepenais šifrs gan bija krievu kaŗa flotei kritis rokā un to flote sekmīgi izmantoja. Tas nospēlēja arī ārkārtīgi svarīgu lomu Skageraka jūŗas kaujā. Vācu flotes šifru atrada Igaunijas piekrastē uz vācu nogrimušā kreisera «Magdeburg», kas bija uzskrējis kādā braucienā uz peldošas minas. Toreiz uz minām gāja bojā daudz vācu eskadras kuŗu. Arī te darbojās slepena kaŗa aģentūra admirāļa Nepeņina organizācijā. Galvenā vainīgā te bija tomēr kāda Liepājas «skaistā Anna».

10. Liepājas „skaistā Anna” slepenajā dienestā.

Reiz dienesta darīšanās man bija gadījums atbraukt 1915. gadā Liepājā. Staigājot pa Graudu ielu man piepeši no muguras kāds uzsita uz pleca. Apgrīzies redzu krievu jūras slepenās aģentūras vadītāju, piekomandētu pie XII. armijas štāba I. ranga kapteini Šidlovski.

«Dzenu jums pēdas, meklēju jūs pa malu malām, beidzot nu laimīgi satieku. Mana priekšniecība man uzdevusi steidzīgi norīkot Liepājā kādu jūras slepenās kara aģentūras rezidentu.»

Par «rezidentiem» sauca tos slepenos aģentus, kuņi ienaidniekam ienākot nedrīkstēja savu posteni atstāt. Tiem bija jāpaliek pretinieka aizmugurē uz vietas un jāvāc instrukcijā noteiktās ziņas par pretinieka karaspēku, kuņas bija izsūtamās iepriekš paredzētā kārtībā vai nu pašiem patstāvīgi, vai gaidot līdz ieradīsies pēc savāktām ziņām sevišķs aģents ar norunāto paroli. Ziņu transportēšana tiem bija grūtākais uzdevums, kas bieži viņus «iegāza».

«Es pirmo reizi dzirdu par tādiem «rezidentiem», saka Šidlovskis «un man nava ne mazākās jēgas par viņu darbību, kur un kā tos atrast un kā nokārtot viņu transportu. Mana priekšniecība Rīgā man uzdeva sameklēt jūs, gan tad jau visu pārējo jūs man palīdzēšot nokārtot.»

Paskaidroju Šidlovskim, ka Liepājā arī es esmu svešinieks un nepazīstu nevienu šim nolūkam noderīgu personu. Atliek tādu «ķert uz ielas». Tanī brīdī mums preti steidzās kāda glīta meitene, re-

dzams skolniece, ar skolas grāmatu sainīti rokās, gadus 16 vecumā. Apgriežamies lai redzētu kur tā steidzās un sekojām tai. Pastāstu Šidlovskim, ka tā ir tas meklētais «rezidents», bet Šidlovkis neticīgi krata galvu. Meitene ievēro mūsu sekošanu un Graudu ielā pazūd kādā kafejnīcā. Arī mēs tur iegriežamies, nosēžamies meitenes tuvumā pie galdiņa, pasūtām kafiju un novērojam mūsu vajāto meiteni, kā tā, kāri notiesā pasūtītāskūkas ar kafiju. Saku Šidlovskim, ka šī ir tā pati meklētā rezidente, lai tikai nu «taisās klāt» un uzsāk sarunas. Tas, gan negribēdams uzņemties gafo «donžuāna» lomu, tomēr pēc īsa brīža jau sēd meitenei blakus. Pēc tam tur pārvietojos arī es. Iepazīstamies. «Septītais numurs,» saku savu pseudonīmu, kuŗš bija zināms tikai krievu štābos. Bet meitene to saprot citādi un apjukusi atbild: «Man šodien nemaz tik daudz kavalieŗu nav bijis.»

Sarunās redzu ka Šidlovskis uztraukumā viņai pateicis savu patieso vārdu, kas nekad nedrīkst notikt. Tā jau bija slikta zīme. Sarunās maz pa mazām lieku meitenei iegaumēt Šidlovska pseudonīmu. Pielieku arī pūles, lai meitene piemirstu viņa patieso vārdu. Sarunās noskaidrojām, ka meitenei septiņpadsmit gadu, ka viņa patlaban vēl apmeklē un beidz vidus skolu, ka viņas vecāki dzīvo diezgan trūcīgi. Tēvs kāda nama sētnieks. Meitenei, izrādās, ir arī brālis, kas strādā Liepājas kaŗa ostas darbnīcās. Noskaidrojām arī, ka meitene liela krievu patriote. Pati vāciete būdama, ļoti simpatizē krievu kaŗa flotes virsniekiem un alkst pēc varoņa darbiem, par kādiem lasījusi dažādās grāmatās. Maz pamazām arī noskaidrojām, ka meitene būtu ar mieru arī uzņemties rezidenta pienākumus, ja vāci ienāktu Liepājā. Tā lieta nodarīta. Nu atliek tikai jauno rezidentu siki iepazīstināt ar saviem pienākumiem, darba tehniku un sakaru uzturēšanas paņēmieniem ar aģentūras vadītāju. Tas darbs, protams, jāveic Šidlovska organizācijai pašai (zem admirāļa Nepeņina). Domāju, ka organizācija viņu nebija

sagatavojusi puslīdz kārtīgi bīstamajam darbam. To norādīja viņas vēlākais darbs un finals.

Vēlāk noskaidroju, ka viņa bija pratusi uzvadīt uz krievu minām vācu Baltijas jūras kara eskadru, kur gāja bojā daudz eskadras kuģu un augšminētais kreislers «Magdeburg». Pēc attiecīgas sagatavošanas, kas notika zem Šidlovska vadības, tas atstāja viņai viltotu — nepareizu Baltijas jūras krievu minu lauku karti ar norādījumu, ka būtu derīgi, ja tā kaut kādi nāktu vācu flotes virsnieku rokās. Karte, protams, bija veikli viltota: īstie minu lauki viņā netika uzrādīti, bet bija uzrādīti tur, kur viņi nemaz nebija, bet kur bija uzrādīti drošie ūdeņi, tur atradās minu lauki.

Meitene tika iekārtota kādā jūrnieku iecienītā kafejnīcā, kā viesu apkalpotāja. Kad Liepāja tika ieņemta no pretinieka, viņa laipni apkalpoja vācu jūras virsniekus. Kāds jauns flotes virsnieks kādu vakaru piedāvājās glītajai apkalpotājai par pavadoni līdz mājai un galu galā ietika arī meitenes istabā. Tur zem galdā it kā nejauši nomesta gulēja «slepenā» minu lauku karte, kādas lietoja krievu eskadras kuģi, ar visiem zīmogiem, parakstiem u. t. t.

Varam iedomāties, ar cik dzīvu interesi vācu flotes virsnieks apskatīja interesanto dokumentu un vēlējās zināt, kā meitene pie tā tikusi. Tā paskaidroja, ka atradusi to nejauši kafejnīcā, kur kāds krievu jūras virsnieks to nejauši izmetis un pazaudējis. Vācietis saprata ļoti labi «laimīgā» atraduma nozīmi un izlūdzās meitenei palienēt viņam to uz dažām dienām vai stundām. Domājams, pēc šīs kartes vēlāk sāka vadīties arī vācu kara flote Baltijas jūrā, jo citādi grūti izskaidrojams, kā viņi tieši izvairījās braucienos no drošajiem ceļiem un iebrauca minu laukā 1916. g. Igaunijas piekrastē, kur gāja bojā uz krievu minām daudz vācu eskadras kuģu. Tuvāk šo katastrofu aprakstījis pēc kara krievu flotes kapteinis Lūkins savā grāmatā «Flot».

Tāda bija Liepājas Annīņa. Liekās, ne sliktāka kā strēlniekiem pazīstamā «Ķemeņu Annīņa».

Dzirdēju, ka pēc vācu eskadras katastrofas štābs viņai piešķīris kaklā nēsājamu sv. Annas ordeni. Nēsāt viņai tomēr neiznāca to ilgi, jo liktenis bija lēmis citādi. Vācu okupācijas laikā, kara beigās, vāci viņu «atklāja». Nāves sodu pie viņas izpildīja vācu zaldātu vads Liepājas kūrmašas parkā, jūrmalā. Esot it kā atzinusies..., kas nebūtu nekāds brīnums, jo pasaules karš pierādīja, ka sievietes vispār maz noderīgas briesmu pilnajam slepenajam dienestam. Briesmu brīdī viņas pa laikam viegli zaudē aukstasinību un pašsavaldīšanos. Vismaz savā vadītā aģentūras grupā, jau piedzīvojumu spiests, es atteicos no sieviešu darba frontē. Ja kādreiz taisīju izņēmumu no šī principa, tad vai vienīgi ārvalstīs, kur bieži radās tik vilinoši apstākļi, ka grūti bija neizmantot izdevīgu gadījumu.

11. Slepenais dienests un viņa darbinieki.

Kas bija tie cilvēki, kuŗi lauzās slepenajā dienestā? Ļaudis nāca no visdažādākām kārtām un visdažādākā sociālā stāvokļa, gan no vācu okupētiem apgabaliem, gan no Vidzemes, pilsētnieki un laucinieki, visbiežāki «iesauca mos gados». Jo viens aģentūras gājiens atbrīvoja no iesaukšanas kara dienestā, kur viņš palika nederīgs, jo tāda bijušā aģenta gūstā krišana bija ļoti nevēlama krievu kara spēka daļām un varēja izsaukt dažādas komplikācijas. Dažiem tomēr aģentūras dienests likās it kā drošāks, nekā dzīve tranšejās, vai ejot uzbrukumā ar durkli. Arī izglītības pakāpes bija visdažādākās, netrūka arī ar augstskolas izglītību. Mantkārība še nespēlēja lomu, jo atalgojums nebija tik vilinošs. Daži bijušie mani aģenti tagad mierīgi strādā advokātūrā vai tiesu iestādēs, vai vidusskolās kā skolotāji, un nevar paši tagad izprast, kas viņus toreiz spiedis, likt savu dzīvību uz spēli. Laba daļa bija arī piedzīvojumu meklētāji, dzīvot apnikuši u. t. l. Atalgojums reti kad pārsniedza 5000 rubļus par gājienu, bet nopelnīt tos bija ārkārtīgi grūti. Praksē izrādījās princips, nekad aģentu nesūtīt otrreiz, lai izslēgtu iespēju kalpot «abām pusēm». Atgriezušos aģentus nosūtīja tālāk Krievijas aizmugurē, pie kam štabs centās katru iekārtot tādā vietā, kādu aģents izvēlējās, ja vien izvēlētā nodarbošanās bija bijušam aģentam pa spēkam un piemērota.

Gribētāju strādāt slepenajā kara aģentūrā bija pārāk daudz, bet varēja pieņemt tikai nedaudzus. Tos sameklēt bija sevišķa «vervētāja» uzdevums,

kuŗam jau 1916. g. aprūka darba. Gadījās arī, ka apmācītos aŗentus viena aŗentūras grupa «palieņēja» otrai, protams, ja aŗents tam piekrita. Savu īsto «saimnieku» viņš reti kad dabūja zināt un redzēt, gandrīz vai vienīgi atpakaļ atgrieŗoties, arī tad tikai maskā. Atgrieŗzuŗies aŗenti, kuŗi bija apmācīti arī vācu aŗentu skolā, nesa ļoti svarīgas ziņas priekš pretizlūkošanas nodaļas, jo vāci kaŗa laikā kā par brīnumu, praktizēja aŗentu kopīgo apmācīšanu, kāda krievu aŗentūras grupās tika izbeigta jau 1916. g. Pie kopīgas apmācīšanas aŗenti viens otru sīki pazina, ne reti atnesa arī «kolēŗu» fotogrāfijas pat ar norādījumiem, kad un kādā frontes rajonā tie «nāks cauri» krievu fronteī. Tos, protams, krievu kontrrazvedkas aŗentiem nebija grūti noķert un atmaskot. Nereti atgrieŗzuŗos krievu aŗentus kontrrazvedkas organizācijas meklēja, lai tos paturētu savā dienestā. Tas bija atļauts tikai ar augstākās priekšniecības seviŗķu rakstisku atvēli un tikai pēc ilgākas atgrieŗzuŗos aŗentu slepenas novērošanas, kad neatlika ne mazāko ŗaubu par aŗentu uzticamību. Vāci arī centās pārvilkat noķertos krievu aŗentus resp. uz kuŗiem turēja aizdomas, ka tie ir krievu slepenie aŗenti, — savā dienestā. Tādēļ bija jāŗēķinās ar katru atgrieŗzuŗos aŗentu, ka tas sastāv jau pretinieka dienestā, kas arī daŗreiz atgadījās. Pierādīt to bija pārāk grūti. Kaŗa sākumā tos atgrieŗzuŗos aŗentus, kuŗi nebaudīja absolūtu uzticību, pēc atgrieŗšanās nosūtīja zem stingras uzraudzības tālā armijas aizmugurē, bet vēlāk, pārgājuŗos pretinieka dienestā, centās izmantot citādā veidā. Tie bija t. s. «dubultnieki», kuŗi dienēja formāli «diviem kungiem». Tā kā «diviem kungiem» faktiski nemaz nebija iespējams ilgi dienēt, tad galu galā tādam aŗentam bija jāiekrīt. Tā patiesībā tāds dubultnieks dienēja tikai vienai puseī ar sirdi un dvēseli un otru pusi krāpa. Dubultnieku nodarbināšana aŗentūrā bija legālizēta no virspavēlnieka ŗtāba, jo tā vienīgā varēja sniegt tādus pakalpojumus un ziņas, kādas citiem aŗentiem nebija iespē-

jams novērot. Lietpratēja rokās un pie izolācijas sistēmas dubultnieks nevarēja kļūt bīstams, sliktākā gadījumā viņa darbs pielīdzinājās tukša gaisa kulšanai.

Ko darīja krievu štābi ar saķertajiem vācu aģentiem? Krievi prasīja noteiktus konkrētus pierādījumus, ka saķertais ir vācu aģents. Tā ka tādus pierādījumus reti kad bija iespējams savākt, tad tos vācu aģentus, kuŗiem nevarēja pierādīt noteikti viņu dienestu vāciem, nosūtīja uz tālām valsts nomalēm, sevišķi uz Sibīriju, kur tos turēja cietumos, lai pēc kara beigām tos atmainītu pret savējiem. Tāda apmaiņa neiznāca, jo vāci konsekventi ikkatru krievu aģentu notiesāja uz nāvi un daudz pēc formāliem pierādījumiem neprasīja. Darba sekmes vērtēja pa daļai pēc atnesto ziņu svarīguma un daudzuma, kā arī pēc atgriezušos aģentu procenta. No manis vadītā organizācijā šis procents sasniedza 5, t. i. no 100 izsūtītiem aģentiem atgriezās pieci, pārējie 95 krita nāvē pretinieka aizmugurē. Franču aģentūra savu pozitīvo procentu skaitīja uz 0,3% un angļu uz 1%, Beļģijā uz 0,2%. Ir jāatzīst, ka krievu aģentūra darbojās pietiekoši sekmīgi, cik tas bija iespējams pasaules kara apstākļos. Tādēļ nereti krievu aģentūrai nācās «izpalīdzēt» arī sabiedrotiem un vislabāk tika samaksāta šī pēdējā aģentūra, jo frančiem un angļiem naudas netrūka. Pareizāki sakot, viņi vislabāk saprata slepenās kara aģentūras svarīgumu un naudu nežēloja priekš tās. Arī aģentūras vadītājam par sekmīgi paveiktu uzdevumu sabiedrotie neskojās arī ar gratifikācijām, tikai gan krievu naudā, jo valūtu krievu štābi ieturēja. Vēlāk arī krievi naudu nežēloja, un sekmīgi izdarītu aģentūras darbu centās pienācīgi atalgot. Jāaizrāda, ka vienīgais iespējamais atzinības veids bija samaksa naudā par veikto darbu. Aģentūrā strādājošie virsnieki un arī privātie cilvēki nevarēja saņemt ne ordeņus, ne «činas», jo apbalvošana ar tiem bija saistīta ar nodrukāšanu štābu dienu pavēlēs, kuŗās nebija iespē-

jams minēt, ka apbalvojamam kāds sakars ar darbu slepenajā aģentūrā. Varbūt tādēļ arī slepenās kara aģentūras vadītāji — virsnieki saucās oficiāli par «sevišķu uzdevumu virsniekiem pie štāba».

Varu atzīmēt, ka arī netaisnīgais pulkvedis Fr. Briedis vēlējās iestāties slepenā kara aģentūrā, bet viņam, cik zinu, uzņemšanu slepenajā dienestā traucēja samērā augstā dienesta pakāpe, un arī Jūra zobens... Tādus virsniekus negribēja atraut viņu pulkiem, kur tie bija jau pierādījuši kārtīgu kaujas darbību, bet pārejot slepenā dienestā, nebija zināms, kā viņi spēs strādāt. Slepenajā dienestā gan strādāja daži virsnieki, bet jaunākās dienesta pakāpēs, ne vecākās par kapteiniem.

Interesanti atzīmēt, ka slepenajā kara aģentūrā Varšavā (tālā vācu aizmugurē) kalpoja kāds «civīlģenerālis» (tainij sovietņik), ar pirmskara laika izdienētu sv. Vladimīra ordeni. Par nožēlošanu vāci viņu beidzot «atklāja», viņš mira mocekļa nāvē. Kad štābā kļuva zināms, ka viņš arestēts, tad štābs pasteidzās par viņa dvēseli noturēt dievkalpojumu, kad tas vēl bija dzīvs. Bet šis dievkalpojums, par kuru bija ieminējies kāds krievu laikraksts, izrādījās civīlģenerālim liktenīgs... Varšavas fortos vāci viņu nobeidza.

Pievestie skaitļi par atgriezušos aģentu samērā niecīgo procentu norāda arī uz slepenā dienesta bīstamību. Tur laba daļa vainas gulstas uz instruktoriem, arī uz organizāciju vadītājiem, kuriem jāseko, lai «izstrādājušies» instruktori pie laika tiktu nomainīti, jo mūžīgi izturēt intensīvu smadzeņu darbību neviens nespēj. Ar «tārpiem» aģentūras vadītāji savā starpā apmainījās, vai tos «palienēja» kolēģiem. Priekš atgriešanās nereti «tārps» spēlēja noteicošo lomu. Kādi gan «tārpi» netika izmēģināti, tie ātri novecojās. Pie aģentūras grupām pastāvēja sevišķi ierēdņi «tārpu» izgudrošanai. Dažiem tas padevās tīri labi, dažiem ne. Manā vadītā aģentūras grupā strādāja kā instruktors kāds jurists, jau agrāk minētais F., kurš vēlāk bija jāpār-

vieta, kontrrazvedkas nodaļā pie palkavnieka Foka. Aģentūras vadītāja pienākums bija arī laikā nomainīt pagurušos ierēdņus, un atšķirt «īstu tārpu» no «nederīga», kurš varēja nopietni apdraudēt aģenta dzīvību. Aģentūras vadītāji savā starpā dažreiz rakstiski apmainījās ar iegūtās «technikas» piedzivojumiem, atradumiem un atzinumiem, arī ar sabiedroto aģentūras vadītājiem. Tam bija liela nozīme darba kārtīgai nostādīšanai. Par nožēlošanu pasaules kara laikā, neskatoties uz daudzkārtīgiem mēģinājumiem, ne reizi neizdevās sasaukt aģentūru vadītāju kopsanāksmi, izstrādāt kopīgus darba paņēmienus, papildināt tehniku. Kontrrazvedkas vadītājus gan izdevās vienu reizi visā kara laikā sapulcēt Pēterburgā, nolūkā panākt darbības saskaņošanu, galvenā kārtā panākt lai kontrrazvedkas vadītāji atteiktos no darbības viņpus frontes līnijas, jo, neskatoties uz kategorisko aizliegumu, vecie žandarmu palkavnieki nespēja atturēties no sava vecā paraduma, kādu bija pasākuši jau no nodaļu dibināšanas laika, kā arī nejaukties vietējā politiskā dzīvē, kas varēja nest tikai ļaunumu un nekādu labumu nevarēja dot. Kontrrazvedkas aģenti, nokļuvuši «viņā pusē», centās pāriet pretinieka dienestā, lai ietiktu vācu aģentu skolās un tur izsekotu tos vācu aģentus, kuri taisījās ar laiku pārnākt frontes robežu vai nu krievu vai arī sabiedroto frontē. Bet «viņā pusē» šie kontrrazvedkas aģenti pastāvīgi maisījās pa kājām slepenās kara aģentūras aģentiem, ar kuriem pa laikam sapazinās «šajā pusē» un tā varēja tos «iegāst», jo kontrrazvedkas aģentiem nevarēja piemērot izolācijas režīmu. Tie brīvi stāigāja apkārt krievu armiju aizmugurē, jo to prasīja viņu dienesta pienākumi un dienesta īpatnības. Minētai sanāksmei bija jāmēģina pārliecināt vecie palkavnieki, ka viņu aģentu staigāšana pa vācu aizmuguri neko pozitīvu nevar dot un nav devusi, tā nevar noskaidrot aizmugures darbības īpatnības un apstākļus. Uz šo sanāksmi arī es tiku uzaicināts nolasīt attiecīgu referātu. Sanāksmē piedalījās arī

daudz ģenerālštāba augstākie vadošie virsnieki un tā tiešām deva labus panākumus, un palīdzēja nostādīt kontrrazvedkas organizāciju darbību uz pareizām sliedēm. Savādi, ka par šo sanāksmi pēc dažiem mēnešiem kļuva zināms arī vācu štābiem, jo pārāk bieži viņi saviem aģentiem uzdeva izzināt sanāksmē pieņemtos lēmumus, sūtīja pat tikai šim nolūkam speciālus aģentus. Domāju, ka beidzot viņiem arī izdevās tos izzināt, jo kontrrazvedkas organizācijas darbībā ne katreiz tika ievērota visciešākā slepenība, nebija stingra norobežojuma starp publiku un kancelejas darbiniekiem, kādus ienākušos papīrus un kas drīkst lasīt un reģistrēt. Tos bieži lasīja arī tādi kontrrazvedkas darbinieki, kuriem nebija nekāda darišana gar tiem. Nebija arī attiecīgu sagatavotu darbinieku. Bieži tur strādāja nejauši ļaudis, kuriem bija stipra protekcija, jo darbs arī tur, gluži dabīgi atbrīvoja no iesaukšanas kara dienestā. Šie ļaudis plāpāja sabiedrībā atklāti par tādām lietām, kuŗas viņa nedrīkstēja zināt, it kā bravūrēdami ar savu «zināšanu». Es biju diezgan sīki informēts par to, kas notiek XII. armijā Foka kancelejās, un domāju, ka citur tas bija tāpat.

Slepenā kuŗa aģentūras vadīšana un vešana oficiāli skaitījās piekrītoša ģenerālštāba dienestam. Bet ģenerālštāba virsnieku ar jaunām kuŗa spēka daļu formēšanām bija tāds trūkums, ka pat ne katrā divīzijas štābā bija ko aizpildīt oficiālās ģenerālštāba virsnieku dienesta vakances. Arī korpusu štābos to bija liels trūkums. Ģenerālštāba virsnieki laužās uz fronti, kur viņiem bija tiesība izdienēt «cenzu» augstākas dienesta pakāpes sasniegšanai. Piemēram ģenerālštāba kapteinis nevarēja sasniegt apakšpalkavnieka pakāpi, nenokomandējis rotu zināmu laiku, nevarēja tikt pie ģenerāļa pakāpes, nenokomandējis palkavnieka pakāpē zināmu laiku pulku. Turp laužās arī izlūkošanas nodaļu priekšnieki, ģenerālštāba palkavnieki, jo citādi nevarēja tikt pie divīzijas vai pulka komandēšanas. Tas atstāja izlūkošanas vadībā nevēlamo iespaidu, jo tikko bij tāds ģenerāl-

štāba virsnieks labi iepazinies ar savu speciālo dienestu štābā, kad viņu pārcēla. Tas atstāja nereti neaizpildāmu robu, jo par izlūkošanas nodaļu priekšniekiem tad tika iecelti nemākuļi, kas prasīja ilgu laiku kamēr «iestrādājās». Aģentūras vadītājiem pret tādiem jauniem iesācējiem nebija vajadzīgā respekta, jo tos varēja kā nepiedzīvojošus un nezinātājus dažādi muļķot. Tie par ienaidnieka aizmugures apstākļiem neko nezināja, nespēja aģentūras grupu vadītājiem dot nekādus norādījumus un tādēļ tie sitās paši cauri. Ģenerālis Bazarovs Stavkā, palkavnieks Rjabikovs ziemeļfrontes štābā un palkavnieks Kosmatovs XII. armijas štābā gan labi zināja šo dienestu un tiem nevarēja neko «pūst». Bet arī tie drīz aizgāja no štāba dienesta, jo dabūja komandējošus patstāvīgus posteņus.

Mēs runājām par aģentam mācāmo «instrukciju», no kuŗas piesavināšanās un satura atkarjās stiprā mērā slepenā aģenta sekmīga vai nesekmīga darbība, redzējām, kādu vairumu tā satur; «zosti», «salātus» un «tārpus». Pilnīgi pareizi, par nožēlošanu tikai otrā kara gada beigās, sāka prasīt raktisku instrukciju priekš katra aģenta atsevišķi. Instrukciju parakstīja aģentūras grupas vadītājs — instruktors un pēc tās apmācāmais aģents. Pēc aģenta nosūtīšanas komandējumā instrukciju iesniedza attiecīgā štāba izlūkošanas nodaļas priekšniekam, kas krāja instrukciju arķīvu. Tas būtu diezgan interesants materiāls tagad, ja tās būtu uzglabājušās. Lielinieki to nav līdz šim publicējuši. Varbūt nākošā karā tas būs tiem noderīgs.

Atceros ka 1920. g. pie manis ieradās kāds «sabiedroto» valstu militārais pārstāvis ar diezgan ievērojamas naudas summas piedāvājumu, lai aprakstot kādus aģentūras uzdevumus devuši krievu štābi un kā tie atrisināti. Viņš sevišķi interesējās par tiem uzdevumiem, kuŗus neizdevās atrisināt, vai kuŗu atrisināšana sagādāja pārāk lielas grūtības. Ar citiem vārdiem, sarakstīt aģentūras izlūkošanas tehnikas grāmatu. Piedāvājums bija tomēr

jānoraida, jo man likās, ka bez mūsu kaŗa iestāžu ziņas un piekrišanas kaut ko rakstīt nebūtu pareizi darīts, bet ar šīm iestādēm man nebija nekādi sakari. Pēc noraidījuma tas vairs atpakaļ neatgriezās, no kā spriežams, ka mūsu armijas vadība nebija turējusi par vajadzīgu, tādu atļauju izdot. Šis gadījums rāda, ka vēl kaut kur plēn agrākais uguns, vēl pastāv interese par slepeno kaŗa aģentūru tehniku pasaules kaŗā.

Zīmīgi arī tas, ka līdz šim neviens aģentūras grupu vadītājs nav nevienā valstī publicējis savus piedzīvojumu memuārus, un ja tādi arī ir kur parādījušies, tad tie ir tikai II. šķiras aģentu darbi, kuŗi no tehnikas neko nezina, jo tā atradās vienīgi grupas vadītāja galvā.

Vēl atliek pieminēt, ka aģentūras darbiem bija jānorisinājās vislielākā slepenībā. Bet kur pastāv slepenība, tur šo darbību cilvēka prāts cenšas izprast un izfantazēt. Tā saradās ap slepeno kaŗa aģentūru un viņas vadītājiem veseli fantastiski nostāsti un baumas, dotā gadījumā, protams, pilnīgi nepareizā un greizā apgaismojumā, jo lai runātu par kādu jautājumu, tad runas priekšmets ir jāpārzin. To pārzināt var tikai tas, kas pats strādājis slepenajā dienestā un arī tikai par saviem uzdevumiem un savu personīgo darbību. Tā arī rotas komandieris tikai var zināt kāda pozīcija viņam jāieņem, bet nākošās kaujas nolūkus un mērķus tas nevar zināt un nezinās, tas var par tiem tikai fantazēt. Operāciju mērķis ir zināms tikai armijas štābā, pat arī ne korpusu un divīziju štābos, kuŗi reti kad zin operācijas mērķi un nolūku, bet zin tikai par ieņemamo kaujas rajonu. (Ziemas svētku kaujās, piemēram, rotu, pat bataljonu un pulku komandieŗi nezināja un nedrīkstēja arī zināt operācijas gala nolūkus un nodomus visā plašumā). Tā rodas ap slepeno kaŗa aģentūru neveselīga interese, kuŗa sagādā gan naudu romānu rakstītājiem un dzejniekiem, bet stāv tālu nost no patiesības. Daži mēģina saskatīt slepenā dienestā zināmu roman-

tismu. Vismazāk gan šai briesmu pilnajā darbā ir romantikas. Domāju, ka, ja mani otrreiz aicinātu tādā darbā, tad neietu vairs vis. Šis darbs prasa pārāk daudz nervu, kuŗi nekādos apstākļos nedrīkst trūkt. Pareizi nostādītai slepenai kaŗa aģentūrai jāstrādā klusi un bez jebkāda trokšņa un tik precīzi kā chronometrim.

Admirālis Nepeņins samaksāja par savu ģeniāli nostādīto slepeno jūŗas ģenerālštāba aģentūru ar savu dzīvību. Tas notika revolūcijas laikā, kad vairs nebija iespējams tikt galā ar vācu aģentiem, kuŗi pārplūdināja visu krievu armiju aizmuguri. Tad es savu darbību pārcēlu uz klusāku rajonu — Pērnavu. Kādā dienā saņēmu no sava laba drauga, štāba kapteiņa Rūd. Zušēvica, kuŗš Pleskavas frontes štābā pārzināja apsardzību, šifrētu ziņojumu, ka uz Baltijas flotes matrožu pieprasījumu Pleskavas zaldātu un strādnieku deputātu padome pieņēmusi lēmumu, tiem atļaut mani arestēt. Tālākais liktenis būtu zināms. — — —

Jāaizrāda, ka krievu flotē starp matrožiem bija revolūcijas laikā daudz slepeno vācu aģentu, kuŗi izpildīja viņiem uzliktos pienākumus armijas dezorganizēšanai. Ar to ar pa daļai izskaidrojama matrožu centība, nogalināt virsniekus un admirāļus. Kaŗam bija pienākušas beigas. Bija skaidrs, ka tālākā aģentūras darbība ir kļuvusi nevajadzīga. Manā birojā nestradāja arī vēlētā «komiteja», kas lai «pārraudzītu» darbu, kāda «pārraudzība» nozīmētu darba likvidēšanu, ja negribēja aģentus dzīt nāvē, kas nevarēja arī nest vairs krievu armijām nekādus praktiskus labumus, jo saņemtās ziņas vairs nebija iespējams izmantot. Krievi vairs negribēja kaŗot. Sapratu, ka pienācis laiks likvidēties un dezertēt no sava posteņa. Nosūtīju savam priekšniekam norēķinus ar pārpalikušo naudu un ar ziņojumu, ka esmu spiests pārtraukt tagad nederīgo un nevajadzīgo darbu, un pazudu.

Bija arī pēdējais laiks. Kad ierados Pleskavā frontes štābā, atvadīties no bijušiem darba biedriem,

izrādījās ka tur frontes štābā izlūkošanas nodaļā sēdēja kāds matrozis «komisārs», kuŗš neatstāja mūs ar nodaļas priekšnieku ne acumirkli vienus. Norunājām paklusi, satikties viesnīcā, kuŗā apmetās sevišķās istabās komandējumos iebraukušie štāba virsnieki. Agrākais priekšnieks bija jau atcelts no komisāra un nodaļu vadīja kāds jauns praporščiks, kuŗš pastāstīja, ka tikko esot saņemta ziņa, ka matrožu ešelons iebraucis Mogļevā, tur nogalinājis virspavēlnieka štāba priekšnieku ģenerāli Duchoņinu un vairākus izlūkošanas nodaļas virsniekus. Bija redzams, ka kaŗam beigas, ka zobens jābāž makstī. Tā likvidējās no manis vadītā slepenā kaŗa aģentūras organizācija. Tā mira dabīgā nāvē, jo tās priekšnieks dezertēja. Nebija vairs kur steigties, kur braukt.

Pleskavas stacijā vēl pēdējo reizi tikos ar pulkvedi Vācieti, kopā ar kādiem 2 virsniekiem, kuŗš teicās braucot uz Stavku, kur ieņemšot virspavēlnieka posteni. Uzaicināja turpināt strādāt kopīgi. Pastāstīju tam jaunākās ziņas, kas notikušas Stavkā, atvadījos un braucu tālāk. Mums nebija vairs kopīga pretinieka, kādēļ par savu likvidēšanos turēju par prātīgāku klusēt. Vilcienā kāda zaldātu — dezertieru grupa skaļi dziedāja:

«Jel, «fūrman», nedzen to zirgu» (Jamščik ņe goņi lošadei).

12. Pulkveža Mjasojedova lieta un kas ar to sakarā.

Krievu štābi visas savas neveiksmes, jo sevišķi Rītprūsijā, mēģināja attaisnot ar slepenās vācu aģentūras darbību. Lai vēl jo vairāk nogrieztu sabiedrības uzmanību no katastrofas patiesajiem cēloņiem, tad virspavēlnieka štābs radīja ar lielu troksni kāda krievu aģentūras vadītāja — virsnieka, palkavnieka Mjasojedova nodevības lietu. Tas samaksāja par krievu ģenerāļu muļķīgo un apstākļiem nepiemēroto rīcību ar savu galvu. Pēc kara noskaidrojās, ka šis apvainojums bija pilnīgi nedibināts, ka Ziemeļvakaru frontes štābs un II. armijas štābs Rītprūsijā devuši korpusiem kaujas rīkojumus ar radio telegrafu, sūtot radio telegrammas nešifrētas. Tās uztvēruši vācu armijas štābi un tādēļ pie laika bijuši informēti par krievu korpusu kustībām un uzdevumiem. Tā ka šās ziņas no autoritātiem avotiem zem ģenerāļa Žilinska parakstiem ienāca vācu štābos, tad tie ar laiku paguva izdarīt vajadzīgos pretmanevrus, galu galā ielenca krievu korpusus un tos saņēma gūstā. Rietumprūsijā vāciešiem nebija vajadzīga nekāda slepena kara aģentūra, jo vācu VIII. armija tika pie laika informēta par visām krievu kara spēka daļu kustībām, no krievu armiju un flotes štābiem, kā to tagad atzīst pēc kara vācu VIII. armijas ģenerālis Hofmans savās atmiņās un ģenerālis Daņilovs, kas bija krievu virspavēlniecības štāba ģeneralkortelmeitars.

Palkavnieka Mjasojedova «nodevību» sakombinēja šādi: Kādā dienā Pēterburgā ieradās kāds praporščiks, Kulakovskis, kuŗš stāstīja, ka esot izbēdzis

no vācu gūsta. Gūstekņu nometnē vāci viņu esot uzaicinājuši, pāriet vācu slepenās aģentūras dienestā. Viņš izlicies, it kā pieņemot uzaicinājumu, ticis attiecīgi apmācīts un saņēmis no vāciem veselu rindu uzdevumu, kādi viņam esot jāizpilda Krievijā. Vāci esot viņam uzdevuši vajadzības gadījumā griezties pie žandarmu palkavnieka Mjasojedova. Noskaidroja, ka tas dien flotē. Tur Mjasojedovu nekavējoši arestēja un bez jebkādiem pierādījumiem notiesāja uz nāvi, kā vācu slepeno aģentu. Lietu plaši reklāmēja, lai noveltu aizdomas no nespējīgajiem ģenerāļiem. Nu bija atrasts vajadzīgais grēku āzis! Tā krita Mjasojedovs, būdams pilnīgi nevainīgs. Tiesas procedūra aprakstīta «Archiv ruskoj revolucij» XXXIV. d., kuŗu apraksta Kauņas cietokšņa štāba vecākais adjutants un X. krievu armijas štāba priekšnieks 1914. g., kas arī piedalījās tiesā. Viņš raksta, ka izmeklēšana nav devusi absolūti nekādu pierādījumu par Mjasojedova vainu. Aizstāvis tiesā neticis pieļauts un vēlāk noskaidrojies arī, ka korpusu komandieri — ģenerāļi bijuši vainīgi, ka vāci zinājuši par krievu armijas kustībām un kaujas uzdevumiem, bet Stavka spiedusi, lai tiek ātrāk galā ar Mjasojedovu. Tas tad arī notiesāts uz nāvi it kā vainīgais pie XX. korpusa sakaušanas. Tiesā pat netika pieļauts kā liecinieks minētais praporščiks Kulakovskis.

Mjasojedova lieta pierāda, ka slepenā dienesta virsniekiem bija jābīstās ne mazāk no savējiem, kā no pretinieka. Ja vāci būtu laikā dabūjuši zināt Mjasojedova lietas konstrukciju, viņi būtu varējuši jeb kuŗu savu bīstamāko pretinieku iznīcināt ar krievu štābu sakonstruēto paņēmieni. Vajadzēja tikai atsūtīt kādu pārbēdzēju, lai tas teiktu krieviem, ka viņš ir vācu aģents un viņam uzdots griezties dēļ izpalīdzēšanas pie tāda vai tāda virsnieka. Visā kara laikā krieviem ļoti bija vajadzīgi «grēka āži», uz kuŗiem uzvelt nederīgo ģenerāļu vainu kaujās. Tiesas sēdē vienīgais apvainojuma materiāls pret Mjasojedovu bija kāds raksts no Pēterburgas,

kuŗā bija rakstīts par augšminētā no gūsta izbēgušā praporščika stāstu. Lielkņaza Nikolaja Nikolajeviča telegrammas tiesas sastāvam runāja, ka Mjasojedovs sodāms pēc visas likuma bardzības. Šajā tonī izskanēja nepārprotama pavēle notiesāt. Tā tiesa arī izdarija. Tiesā tika pielaisti daudzi visnelikumīgākie pārkāpumi, jo tiesa rēķinājās ar to, ka viņas spriedums nav pārsūdzams un tiesneši — štāba virsnieki var zaudēt karjēru, ja Mjasojedovu attaisnotu.

Ar Mjasojedova inscenēto tiesāšanu bija nodomāts dot triecienu arī noziedzīgi vieglprātīgam kaŗa ministram ģenerālim Suchomļinovam, jo tas savā laikā bija ieteicis Mjasojedovu pieņemt kaŗa dienestā. Mjasojedova lieta atradās Ziemeļfrontes štāba arķīvā Pleskavā.

Arī Krievijā slepenās aģentūras dienests izsauca daudz denunciacijas par slepenās aģentūras vadītājiem. Kad es ierados pie sava priekšnieka, ik reizes ģenerālis smiedamies man nodeva veselu kaudzi denunciacijas vēstulu, kuŗas bija parakstījuši dažādi anonīmi «patrioti» un krievu armijas «glābēji». Pietiekoši glītie rokraksti un vēstulēs tēlotie «noziegumi» bija tik pārspīlēti un fantastiski, ka par tiem varēja tikai smieties. Ja zupa tiek pārsālīta, tad ēdiens nelietojams. Tādēļ nelietojamas bija arī armijas «labvēļu» vēstules. Tās rakstīja mūsu pašu mīlie Rīgas latvieši, kuŗiem mans dienests un stāvoklis dūrās kā dadzis acīs. Vienu no rakstītājiem izdevās atrast. Tas bija kāds agronoms Āzis-Rozītis, kas vēlāk pārgāja komunistu dienestā. Tikai vienu neizdevās noskaidrot: cik un kā viņiem vācu aģenti maksāja par pūlēm.

Vislielākie denunciacijas plūdi sāka plūst Latvijas iestādēm, kad es ierados 1920. g. atpakaļ Rīgā. Tad denunciantos iestājās gan mani «confilistri», gan daži studiju biedri, kuŗi kaŗa laikā, pateicoties manai gādībai, bija atraduši drošu patvērumu no vācu lodēm. Tā kāds F. B. un D. piesūtīja Latvijas iestādēm visfantastiskākos melu rakstus,

pieprasīdami kā «īsti patrioti» manu arestu. Indirekti nācās ciest manam brālim, kuŗš tika nošauts Kalnciemā. Liekas, ņe bija notikusi necerēta samainīšana. Arī pēc brāļa nāves kāds B., kuŗš toreiz dzīvoja Latvijā, cītīgi turpināja melu baumu izplatīšanu. Lai nu Dievs apmierina viņa sirdsapziņu, kuŗā trūkst tīrības... Jāatzīmē, ka min. denunciants bija pēc izglītības jurists un tagad strādā advokātūrā.

Sacītais norāda, ka slepenā dienesta virsniekiem draudēja nāve ne tikai kara laikā, bet arī miera laikā, ne tikai no ienaidniekiem, bet arī no «draugiem».

Apskatīsim vēl vienu jautājumu, par kuŗu sabiedrībā pat militārās aprindās valda diezgan neskaidrs jēdziens: vai slepenais aģents un viņa bīstamais darbs ir noziegums pret t. s. «labiem tikušiem», pret morāli?

Vācijā, Francijā, Anglijā un Beļģijā ņis jautājums ir izšķirts slepenajiem kara aģentiem labvēlīgi. Šādu jautājumu varētu arī uzstādīt pret bumbvedējiem un zemūdeņu komandieŗiem tikpat dibināti kā pret slepenajiem kara aģentiem. Kaujas bez aģentūras sagatavošanas, bez pretinieka aizmugures «apgaismošanas», prasa pārāk lielus un dārgus upuŗus. ņie aiztaupītie armijas upuŗi vien jau, liekas, attaisno slepenās aģentūras darbību. Kara nevedzīda cimdos un kaujas lauks nav dejas zāle, kur salasās dāmas un eleganti kungi, lai amizētos. Kara rupjš un neželīgs un pats par sevi stāv pretrunā ar sabiedrisko domu un cilvēcības jēdzieniem. Slepenajam kara aģentam ņis darbs ir pārāk nepateicīgs un ja tas apzinātos, ka nekādu materiālu labumu no sava darba nevar gūt, tad slepenā kara aģentūrā drīz vien aprūktos darbinieku. Bieži vien alga — kapa kopiņa — nevienam nezināmā meža biezoknī, kur atdusas cilvēks, kas atdevis savu dzīvību par saviem brāļiem, kuŗi sēd tranšejās un sargā robežu ar ieročiem rokā. ņie mēmie kapi nevienam neizpauŗ savu noslēpumu un veltīgi viņu piederīgie gaida

vēl šodien, bez vēsts pazudušo atgriežamies pēc kara atpakaļ. Visvieglāk tomēr mirt savējo barā, ne kā vienam tālā ienaidnieka aizmugurē.

Pēc manām domām slepenais kara aģents ir varonis, kas tāpat liek savu dzīvību ķīlā daudz drausmīgākos apstākļos kā frontē, un saņem to pašu algu. Krievijas štābos pācēlās savā laikā jautājums par slepeno kara aģentu, kas krituši par tēviju, atraitņu tiesībām uz pabalstu, pensiju u. t. t. Tas tika izšķirts pozitīvi, ka ģimenei pienākas arī viss tas, kas būtu pienācies, ja aģents būtu kritis kaujas frontē, kara laukā. Lai nu dus mierīgi tie klusie nezināmie varoņi zem savām velēnām! Varbūt pateicīgā valsts, par kuŗu viņi atdevuši savu dzīvību, viņus kādreiz atcerēsies ar pelnīto atzinību, kā to atcerās Beļģijā, Vācijā, Francijā, Anglijā u. t. t.

Kara laiks pierādīja, cik grūti ir saorganizēt kārtīgi funkcionējošu aģentūru paredzamajā nākotnes kaujas laukā. Vācija pierādīja, ka vislabāk strādā tā aģentūra, kas jau sagatavota miera laikā. Austrijas un Vācijas armijās bija paredzēta slepena kara aģentūra pat pie mobilizācijas plāna izstrādāšanas un tā viņu armijām sniedza pārāk vērtīgus pakalpojumus. Ja miera laikā jau jāparedz militāra rakstura dažādu kaujas vienību tehnisko aparātu funkcionēšana, tad tas attiecās arī uz slepenās kara aģentūras aparātu, lai ar pirmo šāvienu uz robežas to varētu laist darbā. Tikai tā valsts uzskatāma par tehniski pietiekoši sagatavotu kara, kuŗai sagatavots viss kara vajadzībām nepieciešamais tehniskais palīga aparāts. Kara nekas nav lieks un nevajadzīgs, kas var vest pie uzvaras un mazināt zaudējumus. To māca pasaules kara piedzīvojumi un labi tam, kas ir pratis no tiem ko mācīties.

Slepenā kara aģentūra novēroja visu, arī «šai pusē». Viņa zināja daudz, pat pārāk daudz. Slepenā kara aģentūrā bija sakopotas arī ziņas par revolūcijas gatavošanu Krievijā, bet tās bija tādas ziņas, par kuŗām virspavēlnieka štābā neviens negribēja dzirdēt un ticēt. Kā tagad zināms, revolū-

ciju militāri gatavoja nevis kādas strādnieku proletāriešu partijas, bet Domes progresīvais bloks. Bloka aģenti apbraukāja armiju un frontes komandierus un centās tos ievilkt sazvērestībā pret ķeizaru. Fronti apbraukāja Domes priekšsēdētājs kambarkungs Rodzjanko. Tāpat arī Gučkovs ar Miļukovu. Arī daži Pēterburgai tuvākas frontes virspavēlnieki, ģenerāļi atradās sazvērnieku starpā. Uz tiem sazvērnieki lika lielas cerības un sagaidīja, ka tie nedos kaņaspēku revolūcijas apspiešanai ja Pēterburgā tāda izceltos. Aizdomas sazvērestībā veda arī uz kādu Stavkas ģenerāli, kuŗš vēlāk bija Denikina armijā štāba priekšnieks. Visi tie pilnā mērā attaisnoja uz viņiem sazvērnieku liktās cerības. Sazvērniekiem jūta līdz arī daudzi kņazi un pat daži lielkņazi...

Tagad zināms, ka revolūciju uzsāka un izveda Domes sazvērnieku grupa, kuŗai stiepās gaŗi tautekli armijā un ģenerālštāba virsniekos.

Kā zināms, Pēterburgā nedabūja palīgā cara valdībai nevienas rotas uzticamu kareivju, lai gan tādas frontē bija un vēlāk lielinieku laikā atradās.

Kam gan šādas ziņas varētu toreiz nodot? Man reiz iznāca saruna ar kādu augstāku ģenerāli štābā, kuŗš ieteica labāki klusēt par šādām ziņām un skatīties kas notiks. Viņam bija taisnība... Vēlāk šis ģenerālis labprātīgi piedāvāja savus pakalpojumus jaunajiem kungiem — lieliniekiem. Jāatzīst, ka sazvērestībā, pēc ienākušām ziņām, piedalījās arī Ziemeļfrontes ģenerālis Ruskis, pārējos neminēsim. Pietiek arī tas, lai redzētu, kādā stāvoklī dažreiz varēja nonākt slepenās aģentūras grupas vadītājs, ja viņš neprastu izšķirt, ko var ziņot un ko nevar. Virspavēlnieka štāba priekšnieks ģenerālis Aļeksejēvs izdarīja to pakalpojumu, ka sakoņa no visiem frontes virspavēlniekiem telegrammas, kuŗās tie aizrādīja uz to, ko Aļeksejēvs nodiktēja viņiem priekšā kā vēlamu; lai ķeizars atsakās no troņa. Šis telegrammas kritiskā brīdī ķeizaram iesniedza ģenerālis Ruskis. Tad ķeizars redzēja, ka

viņš nostādīts bezizejas stāvoklī un no visiem ir atstāts viens savam liktenim un parakstīja Pleskavā ģenerālim Ruskim atteikšanos no troņa. Sevišķi ķeizaru nospieda lielkņaza Nikolaja Nikolajeviča telegramma, kurā tas ieteica ķeizaram to pašu un ķeizara konvoja ceļojums zem kāda lielkņaza komandas uz valsts Domi, apliecināt padevības jūtas jaunajiem varas vīriem. Vēlāk ķeizars izteicās, ka nekad nebūtu domājis, ka arī ģenerālis Ruskis pārīes sazvērniekos.*)

Sazvērnieki savu panāca gan ne īsti tā, kā bija domājuši. Miļukovs jau sūtīja Anglijai ultimātuma telegrammas, lai atbrīvo un steidzīgi sūta uz Pēterburgu tur aizturētos Trocki un Leņinu. Angļi pazina tos un domāja, ka tie patreiz Krievijai nav tie īstie vajadzīgie vīri, bet nevarēja atteikt arī sabiedroto ārlietu ministram Miļukovam. Trockis u. c. kaŗa laikā Vācijā izdeva krievu laikrakstu, kurū par velti izdalīja krievu gūstekņiem. Tanī viņi centās gūstekņus piegriezt «īstajai ticībai», ka karš jāizbeidz un šautenes jāpagriež pret Krievijas mierīgajiem pilsoņiem un komandējošo sastāvu. Tālākais ir zināms.

Pirmais no Anglijas atgriezušos darbs bija, dot pa kaklu «progresīvajiem», brīvību alkstošajiem pagaidu valdības locekļiem, pašam Miļukovam un ģenerālim Ruskim. To kopā ar XII. armijas komandieri ģenerāli Radko-Dmitrijevu Kaukāzā lielinieki nošāva. Viņu pēdējos brīžus apraksta ģenerālis Denikins savās atmiņās.

Lielinieku laikā aizbēga uz Vāciju arī aktīvais revolūcijas uzsācējs Miļukovs un tur sarakstīja savu revolūcijas vēsturi, kurā kaunīgi noklusēja savu izcilus lomu. Par sazvērestības noorganizēšanu un izcelšanos krievu revolūcijā pēc kaŗa parādījušies daudzi izkaisīti materiāli. Še nav laika pie viņiem apstāties.

*) Ka ģen. Ruskis piederēja arī pie sazvērniekiem, to apraksta savos memuāros Anglijas ministru prezidents Lloids Džordžs.

13. Audiencē pie ķeizara.

Kā zināms, pēc katastrofām Polijā virspavēlnieks lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs tika atlaists no amata un iecelts par ķeizara vietnieku Kaukāzā. Virspavēlniecību uzņēmas pats ķeizars ne bez spiediena no savvērnieku puses, kuŗiem bija no svara, lai ķeizars neatrastos Pēterburgā, kas apgrūtinātu revolūcijas izvešanu. Ķeizara izbaukšana uz Stavku priekš dinastijas iznāca liktenīgs solis. Kā virspavēlnieks ķeizars pastāvīgi dzīvoja Mogļevā un Pēterburgā valsts vadišanu atstāja premjeram Stūrmeram un ministriem.

Reiz, kad biju ieradies dienesta darīšanās Stavkā Mogļevā, mans priekšnieks man teica, ka ķeizars esot izteicis vēlēšanos mani redzēt, kad es iebraukšot. Nojautu, ka nekas labs no šīs audiences nevarētu būt gaidāms. Labakā gadījumā kāda lieka nepatīkšana būs vairāk. Nelīdzēja nekāda atrunāšanās, ka neesmu audiencēi piemēroti ģērbies. Man bija tikai privāts uzvalks, bet audiencēi bija nepieciešams formas tērps, mundiers.

Audience nebija tik vienkārša lieta. Tā prasīja zināmu ceremoniju piesavināšanos, kas savukārt prasīja zināmu sagatavošanās laiku. Vajadzīgās pamācīšanas deva tādos gadījumos galma ministris, vai viņa uzdevumā kāds ceremoniju daļas galma ierēdnis

Mani sagatavoja audiencēi kāds Baltijas barons, praporščiks Knorings. Tas norādīja, ka pie ķeizara nedrīkst ilgāki palikt kā 5—10 minūtes, arī tad, kad ķeizars aizardētu sarunā ilgāki. Sarunā pats nedrīkstot aizkārt nekādus tematus, nedz uzstā-

dīt kādus jautājumus. Sevišķi sakarā ar kara vešanu un politiski nacionālā nozīmē. Visu, kas man ķeizaram būtu sakams, vispirms rakstiski jāiesniedz grāfam Frederiksam. Uz ķeizara jautājumiem jāatbildot cik iespējams isi un skaidri. Ja iznāktu gaŗāka saruna, jācenšas tā apraut, sālsināt, ja ķeizars piedāvā sēdekli vai cigareti, to nedrīkst ņemt, jo ķeizara klātbūtnē skaitoties ļoti nepieklājīgi pīpot, arī ķeizara paša piedāvāto cigareti. Ķeizars pīpojot tikai tīru turku tabaku, kuŗu viņam sūtot reizi gadā turku sultāns. Tas tagad karā laikā esot pārgājis Krievijas pretiniekos, un tabaku krievu ķeizaram vairs nesūtot, kādēļ ķeizaram ar cigaretēm jārikojas diezgan taupīgi, kāmēr saņems atkal no sultāna jaunu tabakas sūtījumu, kas laikam notikšot tikai pēc kara beigām, kuŗa gals vēl nav paredzams. Ja ķeizars kādam piedāvā joti cigareti, tad tas notiekot vienīgi aiz laipnības, bet katra laipnība ne katreiz esot izmantojama. Nekādā ziņā nedrīkstot ielaisties sarunā par valsts politiskiem jautājumiem un arī par militāra rakstura jautājumiem ne. Ja ķeizars kādreiz uzstādot tāda rakstura jautājumu, tad labākais esot, izvairīties no tiešas atbildes, bet tieši atrunāties ar nezināšanu arī neesot tīri labi. No tādām sarunām vajagot prast ar zināmu taktu izvairīties. Sēsties drīkstot tikai pēc tam, ja ķeizars piedāvā joti sēdekli 3 reizes, jo ķeizara klātbūtnē sēdēt neesot visai pieklājīgi arī tad, ja ķeizars aiz pieklājības uzaicinātu apsēsties.

Attiecībā uz mundieŗu ģenerālis teica, lai to palienot no kāda štāba virsnieka, epoletes varēja viegli sadabūt, jo visi štāba virsnieki neša vienādas. Palienēju arī, un kād ierados pie ģenerāļa, tad aizrādīju, ka mundiērs man drīzāk var derēt kā svārki, jo sniedzās pāri par ceļiem. Ģenerālis mierināja, ka tā neesot liela nelaiمة, gan jau kāds skroderis apgriezīšot īsāku. Tā neizdevās izvairīties no audiences. Iesēdāmies štāba mašīnā un braucām uz staciju, jo toreiz ķeizars dzīvoja galma vagonā, kur pieņēma vajadzības gadījumos visas personas. Pa

ceļam apgriezām arī mundieņu vajadzīgā garumā, jo ģenerālis apsolīja mundieņa īpašniekam no štāba summām par sabojāto mundieņu samaksāt. Mašīna mūs ātri noveda uz staciju. Sekoju ģenerālim ne dzīvs, ne miris. Bija lielākas bailes kā eksāmenus turot pie profesoriem, vai kaujā vadot rotu.

Kāds adjutants pieņēma pieteikumu audiencē. Ģenerālis iegāja pirmais pie ķeizara, drīz atgriezās un sauca sev mani līdz. Priekšā stādīšanās ceremonija notika diezgan vienkārši kā parasti, man par izbailēm ģenerālis drīz pazuda. Palikām divātā ar ķeizaru. Nu sākās saruna, no kuņas visvairāk bijos. Ķeizars apprasījās vispirms, pie kādas kaņaspēka daļas skaitos, jo mans faktiskais dienesta postenis nebija štāba štatos paredzēts, kādēļ to vajadzēja aizvietot «piekomandētam» virsniekam no kādas kaņaspēka daļas. Atbildēju ka skaitos 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka virsnieku sarakstos. Tad apprasījās arī par manu «kārtu» un kur dzimis. Atbildēju ka esmu Kurzemes dzimts goda zemnieks (počotnij krestjaņin). Pēdējā atbilde ķeizaram lāga nepatika. Viņš drusku sarāva pieri, domāju jau, ka nu nāks tā cigaretes piedāvāšana un jau gudroju, vai tikai tas būs labi priekš manis paša, ja atteikšos ņemt. Bet nepiedāvāja vis, ķeizars tikai, laipni smaidīdams, paskaidroja, ka mana atbilde neesot īsti pareiza, jo katris virsnieks ar pirmās virsnieka dienesta pakāpes iegūšanu jau skaitoties «personīgs muižnieks». Redzēdams ķeizara laipnību (arī bez cigaretes piedāvāšanas) un vienkāršību, savā prātā nodomāju «apgāst» šādu maldīgu ķeizara ieskatu. Aizrādīju, ka Kurzemē par tādu «muižnieku» kā es, visi īstie Kurzemes muižnieki sāks smieties. Jo Kurzemē par muižnieku uzskata tikai tos, kuņiem ir arī sava muiža, bet man tādas nav. Par laimi ķeizars bija labā omā. Pretrunu neņēma ļaunā un smiedamies teica:

«Nu, ja Dievs dos mums šo kaņu laimīgi ar uzvaru beigt, priekš kam jūs arī savas pūles esat pielikuši, varbūt tad izprasīsiet audienci pie manis Pē-

terburgā un tad par tām muižām, varbūt, parunāsim.»

Nevarēju nociesties neizrādījis, ka pēc kaŗa es būšu maziņš vienkārš dakteris un tādām nav izizredzes iekļūt Pēterburgā audiencē pie ķeizara, kur tak dakteru netrūkst. Varbūt labāk būtu, ja viņš uzdotu kādam no saviem fligeladjutantiem pierakstīt manu Kurzemes adresi, lai tad tas mani izsauca uz Pēterburgu. Ķeizars piespieda zvaniņu, momentā ieradās kāds fligeladjutants, kuŗam ķeizars lika pierakstīt pēc audiences manu adresi ar atzīmi, ka esmu izsaukāms pēc kaŗa beigām uz Pēterburgu audiencē.

Neiznāca gan pēc kaŗa šo pagodinājumu izmantot, tā arī palika 12 pūrvietas lielais zemes gabals nepalielināts ar vajadzīgo piegriezumu. Tur nu gan nava vainojams ķeizars, bet vietējā Kalnciema pagasta zemes ierīcības komiteja. Nava kur sūdzēties. Tā paliku bez «muižas»...

Ķeizars izrādīja arī lielu interesi par latviešu strēlnieku pulkiem vispār, par pulka komandieri palkavnieku Vācieti, par brigādes komandieri palkavnieku Auzānu. Atcerējās pat, ka tas dienējis Sibīrijā kādā geodēzijas vai astronomiskā punktā kā priekšnieks un izteica atzinību, ka latvieši necenšas kaŗa laikā izmantot iespēju strādāt mierīgu darbu drošā aizmugurē, bet raujas uz fronti, lai kaŗotu pret ieņaidnieku. Atcerējās arī brigādes štāba priekšnieku ģenerālštāba kapteini V. Ozolu, kuŗš esot ļoti labi strādājis kādās kaujās Dienvidkaukāzijā ģenerāļa Judeņiča štābā un spīdoši beidzis kaŗa akadēmiju. Interesējās arī par Ziemas svētku kaujām to patiesajā attēlojumā. Aizrādīju, ka Ziemeļfrontes štābā vajaga atrasties ģenerālštāba palkavnieka Stupina ziņojumam par patieso kaujas gaitu un strēlnieku nopelniem. Tam iesniedza kauju aprakstu ģenerālis Misiņš. Viņš interesējās arī par to, vai latvieši esot piemirsuši 1905. gadu un vai stipri uz viņu dusmojoties. 10 minūtes jau bija gaŗām, kā varēja rēķināt. Atvainojos, ka neuzdrīkstos ķeizara augstību

ilgāki kavēt, bet ķeizars vēl nelaida. Apjautājās, kāpēc man tā esot jāsteidzas. Paskaidroju, ka man tā ir mācīts pirms audiences. Apprasījās arī, kas to mācījis, un kas mācīts. Ķeizars par visu stāstīto gardi smējās. Es turēju par vajadzīgu, ķeizaram teikt visu patiesību un neko neslēpt. Beidzot ķeizars apprasījās, ko īsti latviešu tauta vēlētos un ko vēlētos latviešu strēlnieku pulki pēc kara nobeigšanas. Ar briesmām nopratu, ka te jau politika, par kuŗu man bija aizliegts runāt. Atbildēju ķeizaram, ka par to, ko tauta vēlētos, neesmu ne no viena pilnvarots izteikties. Tādēļ visderīgāki būtu varbūt, saaicināt Rīgā kādu apspriedi no zināmiem tautai pazīstamiem sabiedriskiem darbiniekiem, tie, varbūt, varētu dot uz šo jautājumu pareizāku atbildi. Attiecībā uz strēlnieku pulkiem krievu kaŗapulku vēsture māca, ka labākie pulki tikuši pārvērsti par gvardu pulkiem. Arī vecie strēlnieki kaujās to būtu izpelnījuši. Protāms, ka latviešu strēlnieku gvardu pulki būtu atstājami Rīgā. Vispāri atļaujtos aizrādīt, ka latviešu strēlnieku pulku kaujas darbi ir patiesībā daudz lielāki, nekā tie darbu apraksti, kas nonāk līdz augstākajiem štābiem. Attiecībā uz tautai pazīstamu sabiedrisku darbinieku apspriedi par tautas vēlēšanām ķeizars iebilda:

«Jums jau ir domnieki valsts Domē, kā Zālītis, Goldmanis un vēl kādi.»

Atteicu, ka domnieki ir gan, bet ar tiem es nestāvu nekādā kontaktā, jo mans dienests to neatļauj. Tam ķeizars piekrita. Domāju, ka ar to audience uzskatāma par izbeigtu, jo katra laipnības parādīšana mēdz notikt pašās beigās un dzīvā interese par latviešiem un strēlnieku pulkiem, kādu ķeizars izrādīja, bija uzskatāma par sevišķu laipnību.

Vēl vienu ļoti savādu un ļoti bīstamu jautājumu ķeizars uzstādīja: ko es domājos par kaŗu un par krievu armiju. Uzaicināja izteikties pilnīgi atklāti. Izteicos, ka armija pēc manām personīgām, varbūt maldīgām domām, ir stipri nogurusi. Jaun-

formētajos pulkos «pārbēdzēju» skaits ir stipri liels (par to ķeizars neko nezināja).

Beidzot ķeizars pārgāja uz tiešo audiences mērķi, informējās par dzīvi un kārtību Vācijā. Tad arī saņēmu kādu speciālu uzdevumu, par kuŗu rakstīt vēl, liekas, par agru.

Manam priekšniekam ķeizars par uzdevumu ieteica neko neteikt, jo uzdevums bija ļoti diskretas dabas. Bet es pieteicu, ka bez priekšnieka ziņas neuzdrošinos uzņemt uzdevuma izpildīšanu, jo tas bija savienots ar speciālu ārzemes komandējumu, kādos gadījumos priekšnieks pats izsniedza vajadzīgos komandējuma dokumentus. Pēc dažiem mēnešiem savam priekšniekam varēju ziņot, ka uzdevums izpildīts. Bija jānogādā ķeizaram kāds mazs sūtījums, kuŗu tūliņ priekšnieks ar feldjēgeru nosūtīja uz Pēterburgu.

Pēc audiences bija sīki jāapraksta visa saruna ar ķeizaru un jāiesniedz sarunu atreferējums manam priekšniekam un tam praporščikam, kuŗš galma ministra grafa Frederiksa uzdevumā mani sagatavoja audiecei. Praporščiks un grafs, arī mans priekšnieks par manām atbildēm ķeizaram bija nevisai apmierināti. Atzina, ka esmu stingri pārkāpis vajadzīgo «rituālu». Un arī par ilgu palicis «iekšā». Aizrādīju tiem, ka pirmo reizi jau tā neveicas, ka nākošo reizi labāk zināšu. Tie izteica cerību, ka nākošā reize tik drīz gan nepienākšot. Apmierināju viņus, ka man audiece jau nodrošināta vismaz pēc kara, bet viņi to uzskatīja par audiences izspiešanu. Tā palikām katrs pie sava.

Par ķeizara uzdevuma sekmīgu veikšanu kādā nākošā braucienā ģenerālis man pasniedza ķeizara atzinību: Buré firmas sudraba pulksteni ar zelta ērgli uz vāka un apprasījās, vai esmu apmierināts ar balvu. Es nenocietos neizteicies:

«Tam Buré tak ir arī zelta pulksteņi un man būtu derīgāki, saņemt zelta pulksteni ar sudraba ērgli uz vāka, ne otrādi.» Šo pulksteni man kādās

Maskavas miljonāra kāzās «nocēla». Žēl gan... bija tāds labs pulkstenītis... un piemiņa arī.

Generālis smējās un tam piekrita. Iznāca vēlreiz tikties ar ķeizaru, bet jau daudz drāmatiskākos apstākļos, februārī 1917. g. Pleskavas stacijā. Tas bija revolūcijas pirmajās dienās. Ķeizars jau bija parakstījis atteikšanos no troņa. Zalona vagonā runājām atkal par strēlniekiem...

Tā bija pēdējā reize, kad Kurzemes zemnieka dēlam iznāca personīga saruna ar ķeizaru. Šo pēdējo sarunu atklātībā nenodošu... Tā nebija arī domāta priekš publicēšanas kādreiz.

Pagāja kaŗš, laiki un apstākļi ļoti pārgrozījās. Pienāca tādi laiki, kad par vizīti pie ķeizara iznāca pastāstīt līdziedzīvotājiem Rīgas centrālcietumā, kur man pāris reizes izgadījās tikt ievietotam pārdomām, ka «tempora mutantur» — laiki grozās. Bet laika rats nestāv uz vietas, vēl tas griežas un mēs līdz ar viņu. Liekās, tā bija tikai pasacīna no pasaules kaŗa laikiem.

Bij. sevišķu uzdevumu virsnieks pie
virspavēlnieka štāba A. P e k k a.

R ī g ā, j ū l i j ā 1937. g.

Saturs.

	Lpp.
1. Slepena kara aģentūra pasaules karā	3
2. Slepenās kara aģentūras organizācijas Krievijā	9
3. Kas notika Rīgā un apkārtnē	13
4. Slepenais apakšzemes teletons Slokā	21
5. Tannenbergas katastrofa	30
6. Slepens uzdevums Esenē un viņa izpildīšana	51
7. Liepājas ostas rajona izlūkošana	59
8. Kara aģentūras Rīgas frontē	68
9. Latviešu strēlnieku jūras desanta operācija pie Mērsraga ciema	72
10. Liepājas «skaistā Anniņa» slepenajā dienestā	75
11. Slepenais dienests un viņa darbinieki	79
12. Pulkveža Mjasojedova lieta un kas ar to sakarā	89
13. Audiencē pie ķeizara	96

Centr. anīkv. Rīga
Ls. - 65

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306124622

Vāku zīmējis
AL. KRŪKA